

BANKA

BANKACILIK YÜKSEK ve İNCE BİR SANATTIR

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

T. BANKACILAR CEMİYETİNİN YAYIN ORGANLIĞINI YAPAR

YIL : IX

Nisan - Haziran 1958

Sayı : 34

İÇİNDEKİLER

İsabetli Bir Karar BANKA

Kredi ve Bankalar İshak TURNAOĞLU

Bankaların Kaynakları ile Nakdi İmkânlarının
Risk Bakımından Tetkiki Memduh GÜPGÜPOĞLU

Bir Bölgenin Mevduat Bakımından Kıymeti (Potentiel)
nin Tesbiti Usulü Vecdi ÜNAY

İsviçre Bankalarının Muhtelif Tipleri Feridun GÖZGÜ

Plâsmanlar Hakkında Bir Etüt Şakir ÖZMEN

Yeni Ticaret Kanununa Göre Ticari Defterler . . . Hikmet KEYMAN

AMELİ BANKACILIK BİLGİLERİ: Orhan GÜLEN

BANKACILIK TERİMLERİ: Vecdi ÜNAY

EKONOMİ - BANKACILIK : (Bankacılık Siyaseti, Banka Muameleleri ve işletme tekniği,
Bankaların Teşkilâtı, Bankacılık Hukuku) - HABERLER - ANKET - BİBLİYOGRAFYA
AMELİ BANKACILIK BİLGİLERİ

1958 İKRAMİYE PLÂNI

2 1/2
milyon

APARTMAN DAİRELERİ
BAHÇELİ EVLER
PARA İKRAMİYELERİ

● 2.5 Milyon liranın yarısı, yani 1.250.000 lirası Apartman Dairesi ile Ev ikramiyesi ve geri kalan 1.250.000 lirası para olarak dağıtılacaktır.

● 2.5 Milyon liranın tamamı ikramiye olup, KREDİ yani BORÇ değildir.

Her 150 liraya 1 kur'a numarası

TÜRKİYE

BANKASI

FAAL d - 865

paranızın...
istikbalinizin
emniyeti

Paranızı atıl bırakmayın, bankaya yatırınız

**TÜRK TİCARET
BANKASI**

nın

Çarşıkapı

Şubesi

ve

Bebek

Ajansı

yeni binalarında

ZARİF ve CÂZİP

HEDİYELER

takdimine

devam ediyor

Banka hizmetlerinden faydalanmayı ödemelerinizde
çek kullanmayı adet ediniz.

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Tesisi : 26/3/1948

Müessisleri : Hıkmət KEYMAN - İshak TURNAOĞLU - Mesut ERDA

Sahipleri : Hıkmət KEYMAN , İshak TURNAOĞLU

Neşriyatı Fiklen İdare Eden : Hıkmət KEYMAN

Kapak : Hıkmət KEYMAN

Neşriyat başlıca gazetelerde ilân olunur.

Sayısı 200, yıllığı 800 Kuruştur.

Muhabere Adresi : Posta Kutusu (11) Ankara

Her türlü malûmat için Telefon : 32773

B a n k a H e s a p l a r ı

T. C. Ziraat Bankası

T. İş Bankası

T. Yapı ve Kredi Bankası

T. Ticaret Bankası

Merkez Md. Ankara

Ankara Merkez Md.

Yenişehir Şubesi Ankara

Ankara Şubesi

328/4898

4525

764

1775

İDARE VE YAZI YERİ : Tuna Cad. Adakale Sok. No. 21 Yenişehir - Ankara.

YAZI İŞLERİ : Derginin çalışma ve yazı programını ilgilendiren ve başka dergilerde çıkmamış olan yazılar kabul edilir. Dergimize gönderilen yazılar derç edilsin edilmese in lade edilmmez. Mesleki eserlerden bir adet gönderildiği takdirde kontradüsü yapılır.

İLÂN İŞLERİ : Bütün Bankaların ve müesseselerin ilân işleri yapılır.

MÜRACAAT : Yazı, abone ve ilân işleri için Dergi Müdürlüğüne (P. K. 11 Ankara) adresle müracaat edilmelidir.

Bütün muhaberatın posta kutusu adresi ile yapılması, abone paralarının banka havaleleri ile gönderilmesi, adres ve ilân değişikliklerinin vaktinde bildirilmesi rica olunur.

Türkiye Bankacılar Cemiyetinin yayın organlığını yapar. P.K. 315 Ankara

BANKA DERGİSİ'NE

ABONE OLUNUZ!..

«BANKA» Dergisi Bankaların, Bankacıların ve Bankacılığı öğrenmek isteyen memurların ve öğrencilerin, Banka müşterilerinin ve Bankayla alakalı herkesin ve her münevverin kütüphane buluncak ve dalma müracaat edebileceği, mesleki müşküllelerini çözebileceği eserdir.

İLÂN VERİNİZ!..

«BANKA» Dergisi Bankaların, Sigorta ortaklarının, ticaret evlerinin, Bankalara alt-türlü büro levazımı, demirbaşlar ve makneleri satan bütün kurumların ve ilmi ve mesleki yayınların en elverişli ve esaslı ilân ve reklâm yeridir.

Bu hem sizin hem memleketin menfaatidir.

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

YIL: IX

Nisan - Haziran

SAYI: 34

İsabetli Bir Karar

Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki 14 sayılı karara ek olarak alınan yeni bir kararla 6762 sayılı T. Ticaret Kanununa muvazi olarak hazırlanmış bulunan yeni Bankalar Kanunu lâihasının henüz kanuniyet kesbetmemiş olması dolayısıyla mer'î Bankalar Kanunu ile T. Ticaret Kanunu arasındaki bazı boşlukların tahassül etmiş bulunması ve halen bankacılığımızın memleket ekonomisinin bugünkü ihtiyaçlarına kifayet edecek bir inkişaf merhalesine ulaşmış olması nazarı dikkate alınarak, yeni bankalar kurulmasına müteallik müsaade taleplerinin işbu kararın neşri tarihinden itibaren bir sene müddetle is'af edilmemesi uygun görülmüştür. Bu karara göre bir sene müddetle yeni bankalar kurulmayacak; yalnız kurulmuş bankalar şube açabileceklerdir.

Karar metninden anlaşıldığı üzere, bu kararı almağa sevk ve mecbur eden âmillerin biri, Ticaret Kanunu ile yeni Bankalar Kanunu arasındaki boşluğu doldurmak gibi kanun tekniğini; diğeri de, halen bankacılığımızın memleket ekonomisinin bugünkü ihtiyaçlarına kifayet edecek bir inkişaf merhalesine ulaşmış olması şeklinde ifade olunan memleket ekonomisi ve bankacılığını alâkalandırmaktır.

Bizce mühim ve şayanı dikkat olan sebep de budur. Netekim bu karar banka mütehassısları tarafından da müspet karşılanmıştır. Bankacıların ifadelerine göre memleketimizde kâfi miktarda banka mevcut bulunmaktadır.

Makalemizde meseleyi bu noktadan incelemek istiyoruz.

Bir memlekette muhtelif sahalarda çalışan bankaların vücutte getirdikleri manzumeye o memleketin banka sistemi tâbir olunur. Bu bakımdan milli banka sistemimiz, evvelâ âmma sektörüyle hususi sektöre dâhil bankalar olarak iki grupta toplanmaktadır.

Resmî sektörde Merkez Bankası hariç 10 küsur banka vardır. Bu bankalar mutad ticarî banka muamelelerini yapmakla beraber, bilinen adları ve faaliyet mevzuları itibariyle birer ihtisas bankası hâlinde çalışmaktadırlar.

Hususi sektörde 20 kadar mahallî banka ve 20 küsur da ticarî bankacılıkla uğraşan şube bankacılığı şeklinde kurulmuş banka hali faaliyettedir.

Âmma sektörüne dâhil bankalar ziraat, sanayi, maden ve imar sahalarında milli ekonominin muhtelif istihsal ve iş kollarını finanse etmek üzere kurulmuş birer ihtisas bankaları olmaları itibariyle bankacılık sistem ve organizasyonu, ve

memleket ekonomisinin icap ve ihtiyacına intibak noktasından münakaşa mevzuu olacak bir cihet yoktur. Mesele ve mevzuumuz hususi sektördeki bankacılık sisteminin kuruluş ve işleyiş şeklindedir.

Memleketimizde hususi sektördeki bankalar, başlangıçta isimleri bilinen birkaç hususi bankanın dışında, mahallî bankalarla başlamış ve bilâhare Yapı ve Kredi Bankasının kuruluşundan sonra, birbirini takip eyleyen ve adları bilinen bankalarla orta ve hattâ daha küçük cesamette bir şube bankacılığı doğmuş ve bu sistemde süratle inkişaf ederek bu tip bankaların adedi artmıştır. Bugün bu bankalar arasında orta cesametini tecavüz etmiş veya etmek üzere olan birkaç banka (*) belirmiştir. Diğerleri ise bu vasıf ve farikalarını el'an muhafaza etmekte olduğu gibi, yeniden kurulacakların da, bu durumda olacağı şüphesizdir. Hülâsa hususi sektördeki bankacılığın adedi, siklet merkezi orta veya daha küçük cesamette şube bankacılığı şeklindedir.

Konumuzda mahallî bankalar üzerinde bu noktadan tevakkufu mucip bir cihet yoktur. Asıl mesele ve mevzuumuz orta ve hattâ daha küçük cesametteki şube bankacılığı sistem ve şeklinde kurulan ve ardı ardına kurulmak istenen hususi sektörlerdeki bankalar ve bankacılıktır.

Bilindiği gibi bankacılığın esası ve bir memleketteki bankaların vazifesi; aherin parasını ahire ikraz etmek şeklinde tarif ve ifade olunan bankacılık mekanizmasıyla tasarruf erbabının kullanamadıkları paralarını mevduat şeklinde celbederek paraya ihtiyacı olan ticaret, ziraat ve sanayi erbabına kredi şeklinde ikraz etmek suretiyle bir sermaye ve kredi mutavassıtlığı yapmaktır. Binaenaleyh bankalar bu hizmet ve fonksiyonunu yaparken banka işletmeciliği tekniğine göre bu imkân ve ihtiyacı ölçmek ve bu vazifeyi en rasyonel bir şekilde ifa etmekle övüldürler. Buna göre evvelâ millî tasarruf ve mevduatın mahal ve gücünü nazarı itibar ve hesaba almak icabeder. Acaba memleketimizde bahis konusu bankaların çoğalması teşkilâtın mevduat celbine kifayetsiz gelmesinden mi ileri geliyor; yoksa bir bakancılık ticareti maksadını mı taşıyor? Bu noktadan bir kifayetsizliğin mevcut olduğunu zannetmiyoruz. Hal böyle olunca muayyen bir tevdiat gücünü müteaddit bankalarla mükerrer merkez ve şube teşkilâtıyla ve bilhassa muayyen bölgelerde tekâsüf ederek celbine çalışmak, fikrimizce bankacılık ticaretinin rekabetinden başkaca, banka sermayelerinin mükerrer ve fuzuli olarak işletme tesislerine ve sabit kıymetlere bağlanmasını ve umumî idare masraflarının da bir hayli artmasını ve ayrıca gerek tevdiat celbi gerek kredi tevzii sahasında müşahade olunan rekabet ve çalışma tarzını yaratmaktadır, diyebiliriz. Şu halde yukarıda belirtilen prensiplerin ve memleketin imkân ve ihtiyaçlarının cesametli şube bankacılığını icap ettirir bir durumda olduğunu zannediyoruz. Ancak, bahsimizde, muayyen bir ihtisas bankasının veya mahallî bankanın bu zaviyeden mütalâa edilemeyeceğini ve edilmediğini de belirtmek isteriz.

Bizce memleketimizdeki şube bankacılığı, çok ve yaygın şubeli büyük banka kuruluşu şeklini aldığı zaman; bir yandan bankaların vasıflı bir kadro ve idare ile çalışmaları, banka sermayelerinin mükerrer ve fuzuli olarak sabit tesis ve kıymetlere bağlanmaması, umumî idare masraflarının bir hayli azalması, tevdiat celbi, kredi ve finansman işlerinin daha mâkul ve mazbut bir esasa bağlanması, kaynakların kullanılmasında risk dağıtımı, sağlamlık temini, trezorori kolaylığı gibi sermaye devrine müteallik teknik avantajlar elde edilmesi mümkün olacağı gibi; diğer yandan da, tekâsüf yerine memleketin dört köşesine yayılacak şube, ajans ve yerine göre az masraflı büro örgüsü ile banka teşkilât ve hizmeti daha geniş bir sahaya intikal ederek hem yeni menbaları harekete getirebilecek, hem de kuvvetlenen (öz ve yabancı) menbalarıyla faaliyetlerinin ticarî banka mua-

Kredi ve Bankalar

BANKALAR

Yazan : İshak TURNAOĞLU

KISA VADELİ İKRAZLAR VE EKONOMİK HAREKETLERİN TEMEVVÜCÜ

Bankalardaki mevduata her hususta banknota benzeyen bir para nazariyle bakıldığına göre, kredi müesseselerinin kredilerini artırmak veya kısmak suretiyle halkın elindeki tediye vasıtalarının azalıp çoğalmasına ve dolayısıyla fiatlar üzerine ve binnetice iktisadi gidişe tesir edip etmeyecekleri birçok tartışmalara meydan vermiştir.

Bu sahadaki nazariyeler üzerine ameli tecrübeler yapmak güçtür. Çünkü, bütün kalkınma veya inhitat devrelerinde kredi miktarı değişmesinde ve dolayısıyla iktisadi hayat üzerinde tesir icra eden diğer sebepler mevcuttur. Bu sebeplerin hangilerinin bu hâdiselere hâkim ve müessir olduğunu her zaman tefrik ve tâyin etmek mümkün değildir.

Bu hususta bellibaşlı nazariyeleri aşağıda izah edeceğiz.

1 — M. Bouniatian'ın Nazariyesi :

Birçok yazarlar ve bilhassa M. Bouniatian bankalar tarafından açılan kredilerin bolluk veya noksanlığının fiatlar üzerine tesir ettiğine kani değillerdir. Bu iktisatçılara göre, fiat temevvüci iş durumunun sebebi değil neticesidir. Ne merkez bankaları ve ne de tevdiat bankaları tedavüldeki tediye vasıtalarını tezyid ve tenkise muktedir olabilirler. Muayyen bir zamanda piyasaya lüzumlu para miktarı, fiat seviyesi ve mubadele hareketi ile taayyün eder.

Eğer merkez bankaları, mubadele ihtiyacı olmadığı halde, senet iştirası veya iskonto kolaylığı göstermek suretiyle tedavüldeki banknot miktarını artırmak isterlerse fazla banknotlar tevdiat bankalarına, bilâhare yine bu bankalar vasıtasıyla merkez bankalarına intikal eder.

Kezalik mevduat bankalarının yapacakları ikrazlar, kendi iradeleriyle değil halkın talebi ile taayyün eder. Binaenaleyh, mevduat bankalarının mubadeleyi

meleleriyle ticareti finanse eylemelerinden ayrıca, millî ekonominin çeşitli istih-sal ve iş kollarına ve teşkilâtlanmasına (**) tevcih edebilmeleri kolaylaşmak suretiyle bankacılığımızın, millî ekonomimizin esas ve hedefi olan istihsal ve kalkınma dâvamıza daha iyi hizmet edebilmesi ve rasyonelleşmesi kabil olabilecektir

B A N K A

(*) Hususi bankacılığımızda T. İş Bankası büyük bir şube bankasıdır. Yapı Kredi ve T. Ticaret Bankası bu yolda istikamet almış bankalarımızdandır. Bir mahalli banka olarak kuran T. Ticaret Bankası muayyen merhaleleri kat ederek şayanı dikkat bir ilerleme göstermiş bulunmaktadır.

(**) Bak (Banka : Sayı 17, 18 : Bankacılığımıza, umumî bir bakış ve program nutku; Sayı 19-20 Millî Bankacılığımızın bugünkü meseleleri).

artırıp eksiltebileceklerine pek ihtimal verilemez.

Bundan başka, bankalarda yeni mevduat teşekkülü bizzat fiatlar üzerine bir tesir icra etmez. Birçok defalar, muhtelif memleketlerde bankalardaki mevduat miktarının bir rol ve münasebeti olmadan fiatların değiştiği görülmüştür.

Bu hâdise, mevduatın tedavülü süratinin değişmesiyle izah edilir, iktisadi inkişaf ve refah devrelerinde bu sürat teza-yüt eder. Her para vahidi, inhitat devrelerinde olduğundan ziyade aynı zamanda birçok tediye muamelelerinde kullanılır. Bu artış, fiat yükselişi ve mubadelenin genişlemesi neticesidir. Buna mukabil, fiatlar düşerek istihsal azaldığı zamanda da mubadele ve dolayısıyla mevduat tedavülünün sürati azalır. Binaenaleyh, sabit bir mevduat kitlesi, devir süratinin azalıp çoğalması suretiyle kendiliğinden mubadele ihtiyacına inhiyak eder. Bu durumda bankaların rolü tamamiyle pasiftir. Eğer, refah ve kalkınma devrinde bankalar kredilerini tahdit ederek tevdiatın fazla teza-yüdüne mâni olurlarsa, tevdiatın devir sürati artar. Eğer bankalar, buhran devrelerinde, mevduatlarını artırırlarsa, hesap parasının sürati azalır ve iktisadi hayatın reaksiyonu kredi müesseselerinin harekâtını bertaraf eder.

Bu sebeple bankalar iş hareketleri üzerinde bir tesir yaratabilmek ve ekonomik kalkınmayı tahrik etmek için piyasa ihtiyacını karşılamak üzere mühim miktarda seyyal sermaye biriktirmek, aksine olarak, fiatların fazla yükselmesini ve istihsalın süratle artmasını önlemek için de bu sermayelerini piyasadan çekmek mecburiyetindedirler. Bankalar paralarını atıl bırakamazlar; kendilerine emanet edilen paraların mühim bir kısmını işletmek mecburiyetindedirler. Refah zamanlarında müşterileri bulunan ticari ve sanai müesseselere yapacakları ikrazları artırır; buhran zamanlarında da avanslarını tahdit ederek sermayelerinin mühim bir kısmını devlet tahvillerine yatırır.

Bununla beraber, para piyasasında müessir bir rol oynamak için kâfi miktar-

da serbest sermayelerini de muhafaza ederler.

(M. Bouniation) hülâsa olarak şu fikri ileri sürmektedir: «Aldatıcı görünüşe ve bâtil şayialara rağmen kredi müesseseleri konjunktür temevvüçlerine müteallik iktisadi hayatta pasif bir rol oynarlar.»

Bu mütalâalardan anlaşılıyor ki (M. Bouniation) bankaların iktisadi hayatta mühim rol ifa ettiklerine kani değildir.

Şüphesiz bankalar kredilerini kendi iradeleriyle artırmazlar, sermayelerini ikraz edebilmek için, evvelâ kendilerine müracaat edecek müessese müteşebbislerini bulmaları lâzımdır. Fakat, iskonto faiz nispetlerini tadil etmek suretiyle sermaye talebini azaltıp çoğaltabilirler. Diğer taraftan, garanti hususunda müşterilerine titiz davranıp davranmamakla da kredi hacmi üzerinde ve dolayısıyla mevduat miktarlarında müessir olabilirler.

Bankalar hiç bir suretle para ve mevduatın devir sürati üzerinde müessir değildirler. Fakat, bu devir süratinin teza-yüdü kredi noksanını telâfi edemez. Ayniyle, mahsup ve nakil muamelelerinin azalması pek fazla genişlemiş kredinin tesirlerini bertaraf edemez. Kalkınma devrinde şiddetli bir kredi tahdidi, istihsalı çok seri bir şekilde durdurur. Bir buhran sonunda büyük nispette kredi teza-yüdü ise yeniden kalkınma hareketlerini teşvik eder.

Netice olarak bankalar, ekonomik duruma göre kasalarında az veya çok para bulundurulur. Buhran devirlerinde çok yüksek ihtiyat para muhafaza ederler. Kalkınma başladığı zamanlarda kredilerini azami derecede artırırlar. Bundan başka merkez bankasından istikraz suretiyle kasa mevcutlarını kuvvetlendirirler. Bu suretle banka kredisi normal zamanlarda büyük bir elastikiyete malik olur.

2 — M. Hawtrey'in Nazariyesi :

M. Bounatian'un nazariyesinin aksine olarak İngiliz İktisatçısı (M. Hawtrey) iktisadi hayatın temevvücü hususunda krediye hâkim bir mevki vermektedir.

Bu iktisatçıya göre merkez bankasındaki altın ihtiyatı sabit kalan memlekette, hazır ve mevcut sermaye miktarı münhasıran bankalar tarafından yaratılan krediye istinat eder. Gerçekten bu para kitlesinin bir kısmı tedavüldeki banknotlardan bir kısmı da bankalardaki vâdesiz mevduattan terekküp eder. Binaenaleyh, tedavüldeki banknot miktarı merkez bankasının yaptığı avans ve iskonto muamelelerine tabidir. Diğer bankalardaki tevdiat miktarı, bankalar tarafından açılan ve çek istimali suretiyle kullanılan kredilere göre azalır veya çoğalır.

Kredinin genişlemesi veya tahdidi tekiye vasıtaları üzerinde değişiklik yapar ve dolayısıyla ekonomik hayatın seyri üzerinde tesir eder.

Bu tesir kendisini gelir tevzii vasıtasıyla hissettirir. Bankalar kredilerini artırdıkları zaman, müstehliklerin geliri çoğalır. Gerçekten, müstakrizler istikraz ettikleri paraları âtil bırakmazlar, kredi ile elde edilen paralar, derhal mustakrizler tarafından sarfedilir. Bankaların avansı sayesinde, müessese idarecileri, amele ücretlerini, memur aylıkları ve istihsale iştirak eden diğer bütün masrafları ödeyebilirler.

Gelirin artması istihlâk için sarfiyatı artırır. Fakat bu artış umumi gelirin artışı ile mütenasip değildir. Halk malik olduğu ve munzam kaynaklarından bu kısmını plâse eder ve bu suretle yapılan plasmanlar müesseselere yeni sermayeler sağlar. Bu sermayeler müesseselere daha yüksek ücretlerle daha fazla amele çalıştırılması imkânını verir. Bu sebeple müesseseler uzak veya yakın bir zamanda yeni gelir yaratırlar.

İstihlâkin fazlalaşması birçok emtia taleplerinin artmasına yol açar. Bu talepleri tatmin için geniş mikyasta banka kredilerine müracaat lâzım gelir. Bu yeni kredi genişlemesi munzam gelir meydana gelmesini tahrik eder.

Binaenaleyh, bilhassa kalkınma devresinin ilk safhalarında, istihsal, istihlâk mallarındaki talep kadar süratle inkişaf

etmez. Bu durumda fiatlar yükselmeye temayül eder. Bu yükselmenin genişlemesi endüstri sahasına yayılır. Eğer bir çok müesseseler bu anda istihsal kapasitelerinin son haddine gelmiş iseler, fiat artışı şiddetli olur, aksine olarak eğer büyük bir istihsal kudreti kullanılmamış bulunuyorsa istihsalin artırılması mümkün olacağından fiat yükselişi daha mutedil olur. Bununla beraber, işsizlik şiddetle hissedildiği ve endüstri istihsal kapasitesinin mühim bir kısmından istifade edilemediği zamanlarda bile talebin artışı hemen daima fiatları yükseltir. Çünkü buhran zamanlarında zararlı çalışan birçok müesseseler bu müsait ekonomik durumdan istifade ederek fiat tarifelerini yükseltmeye imkân bulurlar. Fiat yükselişi teşebbüs ruhunu teşvik ederek yeni müesseselerin doğmasını tahrik ve binnetice kredi talebini tezyit eder. Kredinin genişlemesi de yeni gelir meydana getirir. Bu suretle kalkınma, derece derece ve tedricen diğer ekonomi faaliyet sektörlerine sirayet ederek refah umumi bir mahiyet alır.

Fakat muayyen bir zaman sonra bankalardan sermayelerin çekilmesi artar. Müesseselerin, amele ücretlerini tediye için mühim miktarda nakti paraya ihtiyaçları olur. Amele sınıfı çek istimalini bilmediğinden ücretlerin yükselmesiyle tedavüle daha fazla madeni para çıkar. Binaenaleyh, merkez bankası da avans veya iskonto suretiyle banknot ihracını artırmazsa tevdiat bankalarının para ihtiyatları azalmağa başlar.

Tediyat bankaları ilk talepte ödevecekleri taahhütleriyle mütenasip olarak kassalarında ihtiyat para bulundurmamak mecburiyetindedirler. Binaenaleyh, kredinin inkişaf zamanlarında, tevdiatları artar, buna mukabil kasa mevcutları azalır. Öyle bir zaman gelirken, ihtiyatları lüzumlu görülen asgari haddin de altına düşer. Bu andan itibaren kredilerini kısmak zorunda kalırlar.

Kredinin kısılması neticesinde, kredinin inkişafında vukubulan tesirin aksi vukubulur. Bu hal gelirin azalmasını ve

bunun neticesi olarak da fiatlar düşerek geniş mikyasta sınai istihsalin azalmasını inta' eder.

Usulen, bankalar kredilerini kısmağa karar verdikleri bu zamanlarda faiz hadlerini de yükseltirler. Bu yükseliş, çok şiddetli olduğu zaman bile kredi taleplerini azaltacak derecede müessir bir rol oynamaz. Zira sınai müesseselerin ödeyecekleri fazla faizler umumi masraflar arasında pek zayıf bir nispet teşkil eder. Fakat yüksek faiz dolayısıyla, toptancı tacirler bankalardan istikrazlarını kısmağa ve stoklarını azaltmağa başlarlar. Bankalar faiz nispetlerini yükselttikleri takdirde tacirler, sınai müesseselerine olan siparişlerini azaltırlar. Mubayaaların azalması istihsalin gevşemesini mucip olur. Bunun neticesi olarak umumi gelirde ve istihlâkte bir azalma vukubulur. Bu suretle umumi hayat seviyesi düşer.

Fiatların sukutu kredi taleplerinin azalmasına müncer olur. Toptancı tacirler gittikçe siparişlerini azaltırlar. Çünkü fiatlar düştüğü zamanlarda büyük bir emtia stokuna malik olmak zararı mucip olur. Diğer taraftan, umumi sarfiyatın azalmasıyla mütenasip olarak, istihlâk maddelerinin sürümü azalır. Müstahsiller, mahreçlerin kapandığını görerek, tedricen kısa vâdeli istikrazlarını azaltırlar. Umumi gelire muvazi olarak istihlâk azalır ve dolayısıyla fiatların düşüşü süratlenir.

Kalkınma devrelerinde kredinin inkişafı sayesinde fiatlar yükseldiği gibi, buhran devirlerinde de fiatların sukutu kredinin tahdidini icap ettirir.

Bununla beraber, kredi tahdidi sayesinde, halk daha az sarfiyata mecbur kalacağından bankaların para ihtiyatları yeniden teessüs eder. Diğer taraftan bankalar az ikraz muamelesi yapacaklarından vâdesiz tediye taahhütleri azalır. Bu durumda kasa mevcudu ile tevdiat arasındaki aşgari nispetin üstüne çıkılır, kısa vâdeli ikraz faizleri düşer.

Diğer taraftan tacirlerin emtia stokları azalır. Zira buhran zamanlarında gelirlerde olduğu kadar istihlâkte de azal-

ma vukubulmaz. Müstehlikler, kendilerine lüzumlu olan paralardan bir kısmını çekerler. Mutavassıtların stokları çok aşağı bir seviyeye düştüğü zaman, faiz nispetleri de bankalarda mevcut fazla sermaye dolayısıyla tenezzül ederse ekonomik kalkınmanın zaruri şartları tahakkuk etmiş olur. Kredi gelişmesi yeniden başlar.

Bu suretle, (M. Hawtrey) ekonomik seyir ve inkişafın kredinin genişlemesi ve kısılmasına tâbi olduğu iddiasındadır. Bundan başka, kanaatine göre merkez bankaları istedikleri zaman kredileri inkişaf veya tahdit edebilirler. Eğer merkez bankaları kredi genişlemesini arzu ederlerse, iskonto faiz haddini düşürür, diğer bankaların da faiz nispetlerini azaltmalarına imkân vererek kısa vâdeli ikraz taleplerini meydana getirirler. Eğer merkez bankaları iskonto hadlerini indirmekle arzularına muvaffak olamazlarsa mali piyasadan menkul kıymet mubayaa ederler. Bu suretle tevdiat bankalarının mevcut sermayeleri çoğalır. Bankalar bu fazla sermayelerini kasalarında atıl bırakmak istemeyeceklerinden kredi talebini artıracak derecede faizlerde tenzilât yaparlar.

Aynı şekilde merkez bankaları, iskonto faiz nispetlerini yükseltmek ve mali piyasaya menkul kıymet satmak suretiyle tevdiat bankalarının sermayelerinden bir kısmını çekerek bir kredi kısılmasını tahrik edebilirler.

Bu mütalâalarla (M. Hawtrey), ekonomik hayatın sevk ve idaresinde bankaların fevkalâde bir kuvvet attetmektedir. Fakat kredi, istihsal ve mübadele mekanizmasını harekete getiren bir motordan başka birşey değildir. Şüphesiz, kredinin ekonomik faaliyetlerin artmasında büyük nispette yardımı vardır. Esasen hiç bir terakki kredisiz olamaz. Fakat işler müsaait olmayınca bankalar kredi açmak iktidarında değildirler. Bol sermaye, ucuz faiz ekonomik kalkınmanın esaslı şartlarından. Bu şartları her zaman ve her yerde temin etmek mümkün olamaz. M. Hawtrey'in iddia ettiği gibi kredi ihdası bankaların elinde değildir.

Diğer taraftan bir kalkınma devresi sonunda bankaların ihtiyatları kâfi gelmediğinden kredilerini kısarlar. Bununla beraber birçok buhranlar, bankalar kâfi kaynaklara malik oldukları halde ve kredilerini kısmadan vukubulmuştur. Ekseriyetle fazla spekülasyon reaksiyon yaparak mali piyasada panik vukua gelir. Veyahut emtia stoklarının fazlalaşması mutavassıtları korkutarak acele tasfiye cihetine gitmeleri zaruri olur.

Fakat, fiyatların sukutu iflâsları tacil ve bankaları ihtiyatla hareket etmeğe sevkeder. Binaenaleyh kredinin tahdidi yeni tasfiyeleri ve dolayısıyla fiyatların düşmesini intaç eder.

3 — Mr. Keynes'in Nazariyesi :

M. Keynes dahi, ekonomik hayatın seyrir ve inkişafında kredi temevvüçlerine mühim bir rol izafe eder. Mr. Keynes'e göre bankalar, iskonto faiz nispetlerini değiştirmek suretiyle uzun vâdeli plasman faizleri ve dolayısıyla sermaye envestismanları üzerine tesir icra ederek plasman miktarını, fiatların azalış ve yükseliş ve iş hareketlerinin ayarlanmasını tâyin ederler.

Mr. Keynes, bu prensibinden hareket ederek, kapalı bir iktisat sisteminde istihsal edilen emtianın maliyet fiatı, istihsal safhalarında tevzi edilen gelir miktarına müsavi olduğunu iddia eder. Gerçekten maliyet fiatı faiz, amele ücreti, iptidai madde ile istihsale masruf sermaye ve kârdan tereküp eder.

Fakat tevzi edilen bütün gelirlerin tamamı istihlâk eşyasına sarfedilmez. Bu gelirlerin bir kısmı tasarruf veya sabit kıymetlere tahsis edilir. Filhakika bir müessese tarafından istikraz edilen sermayeler gayrimenkul inşası, makina, akaryakıt, mevadî iptidaiye mubayaası ve amele ücretlerinin tediyesinde kullanılır. Bu suretle sabit sermaye maddelerini teşkil ederler.

Nihayet, bütün tasarruf edilen gelirler plase edilmezler, bir kısmı biriktirilir. Paranın aynen muhafazası inkişaf ettik-

çe, eşya talebini azaltır ve bu hareket fiatların düşmesini intaç eder.

İktisadi durumun ne şekilde olduğunun tâyin ve tespiti, müesseselerin istikbalde temin edecekleri gelirlere göre mümkün olur. Binaenaleyh, M. Keynes muayyen bir devrede temin edilen kâr yekûnunun yeni envestisman kıymetleriyle aynı devrede tasarruf edilen sermayeler arasındaki farka göre taayyün ettiğini iddia etmektedir. Eğer yeni envestismanlar tasarruf miktarını tecavüz ederse gelir artar, buna mukabil tasarruf envestismanlardan fazla olursa kâr azalarak zarar meydana gelir. Binaenaleyh, muayyen bir devre zarfında elde edilen kâr yekûnu yeni envestismanlarla bu devre zarfında teşekkül eden tasarruf arasındaki farka müsavidir.

Eğer plasman miktarı tasarrufu geçerse netice müspettir, heyeti umumiye itibariyle müessese kâr sağlar. Eğer tasarruf edilen miktar envestismandan fazla ise gelir menfidir, müessese zarar eder.

Muayyen bir devrede tahsis edilen sermaye miktarı teşekkül eden tasarruftan fazla olabilir, eğer hususi eşhasın uzun müddet kasalarında muhafaza ettikleri banknotların bankalara yatırılması veya menkul kıymetler mubayaasında kullanılması veyahut bankaların evvelce yaptıkları avanslardan, yaptıkları tahsilâtın fazla yeni ikrazat yaparlarsa bu netice hâsıl olur. Aksine olarak, hususi eşhas elindeki paralarını kısmen kasalarında saklar veyahut bankalar kredilerini kısarak kasa mevcutlarını artırırlarsa tasarruf miktarı yeni envestismanlardan fazla olur.

M. Keynes'e göre, kâr nispetlerinin temevvücü envestismanın seyrini tâyin eder.

Faiz nispeti pek düşük olduğu zaman birçok müesseseler gayrimenkullerini artırırlar. Bu hareketin neticesi olarak madde iptidaiye, amele ve alet talebi çoğalır.

Tasarruf, sermayenin ihtiyacına göre kâfi olmadığı veya faiz nispetleri düşük olduğu zamanlarda, müesseseler kredi

için bankalara müracaat ederler. Eğer bankalar geniş kredi verirlerse, envestismana tahsis edilen sermayeler tasarruf miktarını geçer, binnetice gelir miktarı ve ekonomik faaliyet artar.

Gerçekten tevzi edilen gelirler temettü ve ücret olarak tediye edildiğine göre envestismanlar artar. Bu yeni envestismanların tasarruftan veya banka kredilerinden gelmiş olmasının önemi yoktur. Eğer envestismanlar tasarruf edilen paralardan fazla ise, istihlâk maddeleri aynı nispet ve ölçüde artmadığı halde fiatların yükselişi dolayısıyla gelir miktarı artar, diğer taraftan yeni envestismanlar doğrudan doğruya istihsale yarayan sabit makina, madde ve eşyaların fiyatını artırır. Bu duruma nazaran mezkûr madde ve sabit kıymetlerle istihlâk maddelerini istihsal eden müesseselerin kârları yükselir. Kârın yükselmesi ekonomik faaliyetleri teşvik eder.

Fakat, bir müddet sonra, istihsal mühim miktarda artacağından yüksek kârın cazibesi tehlikeli olmağa başlar. Bundan başka amele ve sermayeye karşı olan talebin artması ücret ve faizlerin yükselmesini tahrik eder. Nihayet bankalar mevcut paralarının azaldığını görerek kredilerini kısmak mecburiyetinde kalırlar. Faiz nispetinin artması yeni müesseselerin kurulmasını önler ve kredinin kısılması da istihsal sahasına akacak sermayeleri azaltır. Binnetice, envestismanlar tasarruf seviyesinin altına düşer, tevzi edilen gelir miktarı azalır, emtia arzı fazlalaştığı halde talep eksilir. Çünkü, kalkınma devrinde sermayenin fabrikalara tahsisi müesseselerin istihsallerini artırmıştır. Umumi fiat düşüklüğü başlar, ve kârlar büsbütün ortadan kalkıncaya kadar azalır; kârların azalması, müesseselerin zararlı çalışmağa düşmesi ekonomik hayatı buhrana sürükler.

Sermayenin bollanması neticesi olarak faiz hadleri düşünceye kadar buhran devam eder; istikbaldeki kâr ihtimalleri gözükür. Esham ve tahvilâtın ihracı artar; bankaların ikrazları çoğalır ve bu suretlerle iktisadi hareket ve faaliyet yeniden canlanmağa başlar.

M. Keynes'in bu nazariyesi büyük bir alâka çekmekle beraber sıhhatini tecrübe ile kontrol etmek güçtür. Bunun için birçok tenkitlere maruz kalmıştır.

Bu büyük İngiliz iktisatçısına göre, faiz nispetlerinin temevvücü, fiatların yükseliş ve alçalışlarını ve dolayısıyla ekonomik gidişini katıyetle tâyin eder. Halbuki (M. Rist) e göre ise bu nazariyenin aksine olarak, fiat hareketleri iskonto ve faiz had ve nispetleri üzerine tesir eder. Fiatlar düştüğü zaman kazanç azalır ve müesseseler genişleme projelerinden vazgeçerek daha az para istikraz ederler, bu takdirde, paranın faiz nispeti düşer, buna mukabil, fiatlar yükseldiği vakit kazanç miktarı artar, müesseseler bankalardan faizin miktarına bakmadan istikraz etmek isterler.

Diğer taraftan, eğer M. Keynes'in nazariyesi doğru olsa, kalkınma devrinin sonlarında, faiz nispetlerinin artışı neticesi olarak envestismanların azaltılması, esham ve tahvilât ihracatının yavaşlaması ve banka kredilerinin tahtit edilmiş olması lâzım gelir. Halbuki bu zamanlarda esham ve tahvilâtın ihracı pek fazla olduğu gibi bankalar tarafından açılan kısa vâdeli krediler de, son haddine vâsıl olur. Binaenaleyh, kalkınma devrini buhrana inkılâp ettiren sebep envestismanların kifayetsizliği değildir.

Bununla beraber, şu da muhakkaktır ki, buhran başladığı zaman sermayelerin hareketsizliği, işsizliği artırır ve buhranın uzamasına sebep olur. Bunun için teşebbüs ruhu felce uğradığı zaman, hükûmet ve millî müesseseler ve teşebbüslere sermaye yardımını teşvik etmek suretiyle ekonomik kalkınmayı amil olurlar.

4 — (M. Lionel Brolbins) nın Nazariyesi :

M. Lionel'in nazariyesi M. Keynes'in nazariyesine çok yaklaşıp. Kalkınma, bankalar kredilerini genişletmeleri neticesi olarak faiz nispetinin düşmesiyle tahrik edilir. Buhranlar sanayiînin fazla inkişafı dolayısıyla fazla mal istihsal ederek bunları

kârlı fiatla satamamaları yüzünden ileri gelir.

Merkez bankaları iskonto fiatlarını düşürdükleri ve hükümet tahvillerini satın aldıkları zamanlarda da piyasada para bollaşır ve kısa vâdeli ikrazat faizi düşer.

Eğer bu düşüş devamlı olursa, uzun vâdeli ikraz faizleri üzerine tesir eder. Para ucuz olduğu zaman, bankalardan istikraz akdedilerek menkul kıymet mu-bayaası faideli olur. Bu vaziyette borsa-da kıymetler yükselmeğe başlar. Bu yük-seliş evvelâ devlet tahvillerinde ve bilâ-hare esham piyasasında vukubulur.

Faiz nispetlerinin düşmesi yeni mües-seselerin doğmasını ve işlerin inkişafını mümkün ve müsait kılar. Bilfarz faiz nis-peti % 8 iken tekemmül veya tevsi etti-rilmesi faydalı ve mümkün olmayan iş-ler, faiz nispeti % 6 ya düştüğü zaman mümkün ve faydalı olabilir. Bu suretle bir binanın inşası arsa sahibi için kârlı olabilir. Eğer faiz nispetleri çok yüksek olur ve kiralara da sabit bulunursa bina inşası çok zararlı olur.

Faiz nispetlerinin düşmesi, gayrimen-kul, mevadiptidaiye ve makina gibi sa-bit kıymetlerin talebini artırır, dolayısıy-le bu gibi maddelerin istihsalini teşvik eder.

Eğer faiz nispetlerinin düşmesi, tasarru-fun artmasının bir neticesi ise, sabit mad-delerde talebin artmasına mukabil istih-lâk maddelerindeki talep azalır. Binaen-aleyh, ekonomik kalkınma devam etme-yerek bir müddet sonra kendiliğinden te-vakkuf eder. Bu hal tehlikeli bir durum arz etmez. Fakat sermaye artışı banka kre-dilerinin kesilmesiyle vukubulmuş ise ne-tice fena olabilir. Umumi gelir yekûnun-dan istihlâke tahsis edilen miktar sabit kalırsa, bu istihlâk maddelerinin kıymet-lerinde sukût temayülü olmaz.

Fakat kısa bir müddet sonra yeni ser-mayeler, mevadiptidaiye, makine istih-sali ve fabrika inşasına tahsis edildiği tak-dirde endirekt olarak müstehliklerin ge-lirleri artar, ve fiatlar yükselmeğe başlar.

Ücret ve kazançlar, yeni müesseseler ku-rulup istihlâk maddelerinin diğer sabit maddeler nispetinde artıncaya kadar ço-ğalmakta devam eder.

Binaenaleyh, ücretler ve faiz nispetle-ri yükselince maliyet fiatları artar ve kâr nispeti azalır. Filhakika faiz nispetlerinin artması esaslı sabit maddelerin kıymetle-rini azaltır. Maliyet fiatının yükselmesi ve bu maddelerin satış fiatlarının düşme-si bu maddeleri istihsal eden müesseseler-in mali muvazenelerini bozar, bu hal buhranın başlamasına bir alâmettir.

Bu suretle bankaların kredilerini ge-nişletmeleri esaslı sabit maddeler istihsa-linin hudutsuz artmasına ve dolayısıyle umumi buhranın meydana gelmesini amil olur.

Bu nazariyenin istinat ettiği, münha-sıran faiz nispetlerinin düşmesiyle sabit maddeler istihsalinin otomatikman art-ması kaziyesi kabili itiraz ve ihtilâftır. Şüphesiz eğer sermayelerin randımanı sa-bit kalır, bir makina, bir ev veya bir fab-rika aynı geliri verirse, para faizinin su-kutu bu sabit maddelerin kıymetini yük-seltir. Fakat buhran zamanlarında, âlet ve makinalarla gayrimenkul ve sınai te-sislerin randımanları çok azalır. Ekseri za-manlarda faiz nispetlerinin düşmesi ran-dımanın düşmesinden mütevellit tesiri izale edemez.

5 — M. Ansiaux'ın Nazariyesi :

Hawtrey ve Keynes'in nazariyelerine göre, umumi kalkınma refah son haddine vâsıl olduğu zamanlarda kredinin kifayet-sizliği iktisadi faaliyetin inhitatını mucip olur. Buna mukabil M. Ansiaux, kısa vâ-deli kredi suistimalinin, müesseselerin istihsal kapasitesi ile müstehliklerin işti-ra kuvvetleri arasındaki muvazeneyi boz-duğunu ileri sürmektedir. M. Lionel Bro-lins gibi, sabit maddelerin fazla istihsalı buhranı intaç ve tevlit ettiğine kanidir. Fakat bu fazla istihsalı İngiliz ekonomis-tinin işaret ettiğinden başka muhtelif se-beplere atfeder.

Bütün iktisadi ilerlemeler geniş bir krediye ihtiyaç hisseder. Müesseselerin

işlerinin artması, muamelelerin sür'atle seyri kâfi miktarda para ve kredi sayesinde mümkün olur. Binaenaleyh, ancak bankaların kredileri sayesinde dirki piyasadaki tediye vasıtaları çoğalır.

Kredinin inkişafı yeni gelirlerin meydana gelmesini tahrik eder, fakat kredinin bu inkişafı aynı zamanda mevcut gelirlerin taksim ve tevziini de tadil ederek fazla sermayeyi meydana getirir.

Filhakika refah ve halkınma devrinde, fiatların yükselişi ve işlerin artması kârların mühim nispette yükselmesini amil olur. Kezalik amelelere verilen ücretler artar; fakat bu artışlar pek az bir nispette olur. Buna mukabil buhran zamanlarında da amele ücretleri kârların düştüğü nispetlerden az bir nispette düşer. Müesseselerin istihsallerinin tevziinde en fazla temevvüç eden kârdır.

Binaenaleyh temettü, tasarrufun en mühim bir kaynağıdır. Şüphesiz refah devirlerinde elde edilen fazla temettünün bir kısmı, istihlâk için sarfedilir. Fakat mühim bir kısmı müesseseler tarafından, âlet ve makina tedariki, bina inşası gibi yatırımlara kullanılır.

Bankalar tarafından verilen krediler sayesinde, tüccar ve sanayiciler gelirlerini artırdıklarından plasman için yeni sermayeler meydana gelir. Bu uzun vâdeli yatırımlar müesseselerin istihsal kapasitelerini artırır. Bu suretle ekonomik vasıtaların istihsal kuvvet ve kudreti müstehliklerin iştirâ kabiliyetini aşar.

M. Ansiaux bütün yatırımların munzam gelir yarattığını inkâr etmiyor. Filhakika yatırıma tahsis edilen yeni bir sermaye dolayısıyla tevzi edilen ücretin büyük bir kısmı istihlâk eşyası mubayaa-sına sarfedilir.

Fakat, sermayedarlardan ücretlilere intikal eden iştirâ kuvveti ani değildir. Yatırılan sermayenin ücret haline inkılâbı uzun bir zaman içinde vukubulur. Bu gecikme müstehliklerin iştirâ kuvvetinin kifayetsizliğini gösterir.

Bununla beraber bu muvazenenin bozulması derhal görülmez. Fabrika inşası,

makina imali ve madenlerin işletilmesi için muayyen bir zaman geçmesi icap eder. İstihsal kuvvetinin artışı zaruri olarak uzun bir devre içinde sıralanır. Bida-yette, istihlâk eşyalarının istihsalı, yeni gelirlerin ücretleri artırdığı nispette artmaz. Binaenaleyh fiat artışları devam ederken, iktisadi faaliyet de inkişaf eder; bankalar avanslarını artırır; gelirler yükselir; sermayeler çoğalır.

Fakat, muayyen bir devre sonunda, gittikçe artan nispette yeni makinaların işe girmesi neticesi olarak istihsal kapasitesi müstehliklerin gelirinden fazla artar. Bundan başka müstehlikler ekseriyetle sabit veya az mütehavvil gelire sahip olduklarından fiat artışları bunların iştirâ kabiliyetlerini azaltır. Fazla sermaye tedariki ve müstehliklerin tesiri neticede, fiat sukûtunu tevtil eder. Satış fiatları kolaylıkla maliyet fiatlarına intibak edemediğinden müesseselerin mali muvazeneleri bozulur ve ekonomik sarsılma ve inhitat başlar.

Bu suretle buhran istihlâkin tesiriyle vukubulur. Fakat hakiki mes'ul fiat yükselişini tahrik ederek gelirleri artıran, ve fakat buna rağmen ücretlerin tenkisine amil olan banka kredileridir.

Açıkcâ görülüyorki, banka kredilerinin tezyidi, fiat yükselişlerini mümkün kıldığından, büyük bir sür'atle istihsalın artmasına ve neticede ekonomik muvazenin bozulmasına sebep olmaktadır. Fakat bu muvazene bozukluğunun tasarruf fazlalığı ve istihlâkin azalmasından ileri gelmiş olması şüphelidir.

Gerçekten eğer kalkınma devrinde, gelirlerin mühim bir kısmı istihlâk için, ufak bir kısmı da plasman olarak sarfedilmiş olsaydı, fiat yükselişleri çok sür'atli olurdu. Talep edilen istihlâk eşyalarını temin için müesseseler istihsal vasıtalarını inkişaf ettirmek çarelerini arıyacaklar ve tasarruf kâfi olmadığı takdirde bankalardan mühim miktarda kredi talep etmek mecburiyetinde kalacaklardır. Bu vaziyette bankalar vâdesiz tevdiatları mukabilinde orta ve uzun vâdeli ikrazat yapmağa sürüklenmiş olurlar.

Bu durumda kısa bir zaman sonra kredileri azami hadde yükselen bankalar avanslarını kısmağa mecbur kaldıkları gibi alacaklarının bir kısmında tahsil edeceklerinden buhran patlak verir. Kredi müesseseleri aktiflerindeki seyyaliyeti muhafaza etmez ve mudiler de mevduatlarını çekerlerse iflâslar artarak buhran büsbütün şiddetlenir.

1931 yılında Almanyadaki buhran bu yüzden olmuştur. 1925 ten 1930 yılına kadar tasarruf gayrikâfi olduğundan, bankalar makina ve diğer vasıtalarının inkişâfı için sinai müesseselere mühim miktarda avans vermişlerdir. Bu uzun vâdeli ikrazlar yüzünden aktiflerindeki seyyaliyeti kaybeden bankaların bir kısmı 1931 yılında iflâs etmişlerdir.

H ü l â s a

Kredinin iktisadi faaliyetler üzerindeki tesirleri hakkında yukarıda izah edilen bir çok nazariyelerin her biri muayyen prensiplerin bir kısmını göstermektedir. Bu nazariye ve prensipler şu suretle izah edilebilir.

A — Kısa vâdeli kredilerin inkişafı kalkınmanın şartlarından biridir, fakat sebebi değildir. İşler yeniden canlanmağa başladığı zaman kredilerde de inkişaf vukubulur. İstikbalde temin edilecek gelirler iktisadi faaliyetin veçhesini tâyin eder. Bankalar tarafından pek bol olarak dağıtılan sermayelere rağmen birçok sinai kollarında satış fiyatları maliyet fiyatlarından aşağı bulundukça refah tahakkuk etmez.

Para bolluğundan dolayı inhitat devirlerinde faiz nispetlerinin düşmesi, normal olarak, ileride gelirlerin yeniden artmasına kâfi bir sebep teşkil etmez. Çünkü istikraz edilen paranın faizi ekseriyetle maliyet fiyatının en zayıf bir unsuru teşkil eder.

B — Ekonomik kalkınma temin edildiği zaman, kısa vâdeli ikrazatın genişlemesi işlerin seyrini hızlandırır. Bankalar tarafından ve muayyen bir hadde yine bankalar tarafından ihdas edilen serma-

yeler, mustakrizler marifetiyle piyasaya çıkarlar. Bu sermayeler yeni servetlerin istihsaline yaradıkları zaman, müesseselere ve ücretlilere munzam gelir sağlanmış olur. Kredinin genişlemesi hemen daima paranın piyasada tedavül sür'atinin artmasına ve ahenkli bir surette istihsalin yaratılmasına amil olur.

C — Muayyen bir kalkınma devresi esnasında, istihsal maddeleri mühim miktarda tezayüt eder. Çünkü her müesese piyasada yalnız kendisi bu maddeleri rakiplerinin de aynı suretle hareket etmekte olduklarını düşünmeden istihsal ediyormuş gibi hareket eder.

Binaenaleyh, sinayi müesseselerine muhtaç oldukları kredilerin doğrudan doğruya bankalar tarafından veya uzun vâdeli sahalarda akacak tasarrufların mühim bir kısmının kısa vâdeli ikrazata tahsisi suretiyle olsun bu maddelerin istihsalinin artması ancak kredi bolluğu sayesinde olur.

D — Refah devirlerindeki fiyatların yükselişi daima spekülasyonla çoğalır. Binaenaleyh, spekülasyon kredinin genişlemesiyle mümkündür. Banka kredileri sayesinde ki lüzumlu sermayeye malik olmayan spekülâtörler borsadan senet mubayaa ederler. Bu suretle muayyen ve sabit bir iradi olmayan esham ve tahvilât kıymetlerinin ölçsüz derecede yükselmesi tahrik edilmiş olur. Spekülasyonla elde edilen kazançlar, itibari olmalarına rağmen, halkın umumi iştira kuvvetini artırdığından fiyatların yükselmesi umumi buhran zuhur edinceye kadar devam eder.

E — Fîlhakika, hizmete yeni giren âlet ve makinaların bir neticesi olarak müesseselerin istihsal kapasiteleri kısa bir zamanda pazarların belğ edemiyeceği bir nispette artar. Borsalarda menkul kıymetlerin yükselişi ilanihaye devam etmez ve bankalar tarafından ihdas edilen yeni iştira kuvvetleri hudutsuz değildir. Binaenaleyh, istihsal süratle arttığı halde istihlâkin artması yavaşlamağa başlar.

İstihsal ile istihlâk arasındaki muvazene ancak fiyatların düşüşü ile mümkün

olur. Binaenaleyh, refah devirlerinde, maliyet fiatı, ücret ve faiz hadlerinin artması neticesi olarak yükselir. İstihsal edilen bütün eşya fiatlarının kârlı bir şekilde devamının her zaman imkânsızlığı buhranları tevhit eder.

F — İnhitat devirleri esnasında, kredi tahdidi iktisadi durgunluğu artırır. Çünkü bu hal mutavassıtlar ellerindeki emtia stoklarını satmağa ve müstahsillerden mubayaalarını azaltmağa sevkeder. Bu suretle fiatlar düşer ve iflâslar çoğalır.

Bu iflâslar bankaları da büyük zararlara sokarlar. İflâs şayiaları yayıldıkça halk endişeye kapılarak kredi müesseselerinin gışelerine koşarak tevdiatlarını çekerler, zayıf bankalar çöker, diğerleri de kasa mevcutlarının azaldığını hissediler. Kredi mekanizması artık felce uğ-

rar ve neticede yeniden fiat düşüklükleri ve dolayısıyla iflâslar meydana gelir.

G — Bununla beraber buhran şu suretle hafifler: mecburi likidasyon neticesinde emtia stokları azalır. Diğer taraftan istihsal azalır. Madenlerin işletilmesi durdurulur, fabrikalar kapanır, yeni müesseseler kurulmaz.

Bir müddet sonra, eşya fiatlarının düşmesi bir kısım halkı ve bilhassa sabit gelirlielerin iştira kuvvetini çoğaltır.

Nihayet, halkın korkusu dağılmış olduğundan, bankaların mevduat celbi sayesinde kasa mevcutları çoğalır, buna mukabil buhrandan evvel kredilerini kısmış olduklarından bu defa yeniden kredi açmak imkânlarını elde etmiş olurlar. Eğer, bu sırada mutavassıtların stokları da kâfi derecede azalmış ise, yeni bir iktisadi kalkınmanın şartları tahakkuk etmiş ve bu suretle refah devresine girilmiş olur.

AMERİKAN BANKACILIK KARİKATÜRÜ

— Müşterek hesapların sevmediğim tek tarafı Herbert'in de hesaptan para çekebilmesidir.

Bankaların Kaynakları ile Nakdi İmkânlarının Risk Bakımından Tetkiki

— 1 —

«Le Risque du Crédit Bancaire
G. Petit - Dutailis» den

Çeviren : Memduh GÜPGÜPOĞLU

GİRİŞ

Bu mevzu bankaların yüksek idareci-leri tarafından halledilecek birçok meseleleri ihtiva eder. Şüphesiz bu meseleler umum müdürlük servislerinin de yardım ile hallolunur. Bu mevzuların tetkiki için müşterilerle ilgili sübjektif unsurların üstüne çıkarak hem bankanın hususi durumunu hem de umumî iktisadi vaziyeti gözönünde tutmak icabeder.

Hususi bir bankada aynı şahıs başvez-nedar, umum müdür ve idare meclisi âzası sıfatlarını uhdesinde toplayabilir, fakat bu vazifeleri yaparken her defasında kendisini o sıfatın sahibi yerine koymak mecburiyetindedir.

Biz burada ne son yüzyılın mali tarihini, ne de emisyon bankacılığı veya para piyasası nazariyatını yapmak niyetindeyiz. Mevzuumuzun kavranabilmesi için zarurî bazı esas mefhumları hatırlatmak la iktifa edeceğiz.

KISIM : I

Trezoreri Tahminleri (*)

Mevduatın çekilmesi riski :

Bankanın verdiği kredi, neticede banka için müşteriye derhal veya kademeli olarak yapılacak bir tediye şeklinde tezahür edecektir.

Bu itibarla banka krediyi verirken kaynaklarını hesaba katmak zorundadır.

Eskiden ve hattâ son zamanlara kadar bazı hususi küçük bankalarda banka id-

recisi geniş mikyasta kendi öz sermayesi ile çalışırdı, bu sebeple daha yüksek ve bilhassa daha geniş ölçüde immobilize edilmiş riskleri göze alabiliyordu. Halbuki hâlihazırda kredi müesseselerinin menba-ları, bilhassa Fransada, vâdesiz mevduat-tan ibarettir. Kaynaklarının büyük bir kısmının sahibi değil de ancak muvakkat bir zaman için ziyedi olan banka bu vaziyette devamlı olarak tediye taleplerini karşılamak endişesi içindedir. İşte buna «Mevduatın çekilmesi riski» denilmektedir.

Tahmin Tablosu :

Yukarıda tebarüz ettirilen endişeleri karşılamak maksidile banka idarecisi bir trezoreri tahmini tablosu yapar. Bu tablo, hemen aşağıda görüldüğü veçhile, bir tarafta kaynakları, diğer tarafta da sey-yaliyet nisbetleri gittikçe azalan şekilde bu kaynaklardan vâki istimalleri gösterir.

Tablo şöyledir:

Kaynaklar :

Vâdesiz mevduat

İhbarlı veya vâdeli mevduat

Uzun vâdeli fonlar (yani gayri men-kuller, makineler ve sairaya yatırılmış kısımların tenzilinden sonra kalan öz kaynaklar)

İstimaller

Kasada ve Merkez Bankasındaki mev-cutlar,

(*) Trezoreri tâbiri hakkında BANKA'nın 31 - 32 nci sayısında 30 uncu sahlfeye bakılma-sı rica olunur.

Muhabirlerdeki alacak bakiyeleri
Senedat cüzdanı (reeskont edilebilen
senetler)

Röporlar

Senedat cüzdanı (reeskont imkânı olmayan senetler)

Açık krediler

Esham ve tahvilât cüzdanı

Banka idarecileri bu *istimal* gruplarından her birine kaynakların ne kadar kısmının tahsis edileceğini bilirler ve müdüriyet de daima seyyaliyet emsalini gözönünde bulundurur.

Seyyaliyet Emsali :

Aktifte derhal nakde kabili tahvil kıymetlerle kabili mutalebe kıymetler, başka bir deyimle mevduat arasındaki nisbette «seyyaliyet emsali» adı verilmektedir.

Birçok memleketlerin mevzuatında bankaların riayet etmeleri icabeden seyyaliyet yüzdesini tesbit eden hükümler konulmuştur. Misal olarak Almanya'da krediler hakkındaki kanunu ele alalım. Bu kanuna göre evvelâ taahhütlerin yekûnu nazara alınır. Taahhütler şu kalemlerden mürekkeptir :

- a) Mevduat,
- b) Tasarruf hesapları,
- c) Müşteri cari hesaplarındaki matlubat,
- d) Müşteri nam ve hesabına üçüncü şahıslar nezdinde kullanılmış krediler,
- e) Nostro taahhütler,
- f) Akseptasyonlar, tedavüldeki poliçeler veya emre muharrer senetler.

Taahhütler yekûnuna mukabil de iki nevi ihtiyat tesisi istenir. Birinci nevi ihtiyat nakdidir ve kasa mevcudunu, Merkez Bankasında ve posta çekleri hesaplarındaki matlubatı ihtiva eder. İkinci nevi ihtiyat 90 günü geçmeyen ticari senetlerle avansa kabul edilebilecek esham ve tahvilâtan mürekkeptir. Her nevi ihtiyatın asgari yüzdesi her bir banka grubu için ve hattâ ihtiyaç halinde ferden ferda her bir banka için Kredi Komiseri tarafından

tesbit olunur. Bununla beraber nisbet hiç bir zaman birinci nevi ihtiyatlar için % 10 dan ve ikinci nevi ihtiyatlar için de % 30 dan aşağı olamaz.

İngilterede olduğu gibi Fransada da Devlet, bankaların bu mevzudaki hattı hareketlerini tâyin işi ile henüz esaslı surette meşgul olmamıştır. Çünkü bu iki memleket banka krizlerinin en az olduğu memleketler olarak bilinmektedir.

M. Laufenburger vâdesiz ve vâdeli alacaklılarla akseptasyonlar yekûnunun kasa mevcutları, senedat cüzdanı, rehinli avanslar ve röporlar yekûnuna nisbetine «ticari seyyaliyet» adını vermektedir. Onun yaptığı hesaplara göre harbten evvel büyük Fransız bankalarında bu nisbet vasatî olarak % 86 civarında dolaşmakta idi.

Mevduattaki temevvüçler :

Veznenin günlük ihtiyaçlarını karşılamak ve mevduattan ehemmiyetli çekiliş taleplerine cevap verebilmek için mevduatın muayyen bir kısmını bu hususlara tahsis etmek şüphesiz makul bir hattı harekettir. Diğer taraftan da banka kâr edebilmek için fazla miktarda âtil mevduat bırakmamak ve bunların en kârlı şekilde nasıl istimal edilebileceğini bulmak zordur. Bu ise umumiyetle sermayenin uzun zaman dondurulmasına müncer olabilecek muameleler sayesinde mümkündür. Gözönünde tutulacak nisbetler çeşitli âmillere, bu arada bilhassa Devletin kanunlarında tarif etmekte çok güçlük çektiği yatırım ve *istimal* sahalarının nev'i ve evsafına bağlıdır.

Bu nisbet aynı zamanda mevduatın yaratılış ve çekiliş hareketlerine de tâbidir. Sakin devrelerde, bilfarz 1914 ten önce, bu hareketleri evvelden tahmin ve tesbit eylemek hayli kolaydı; aylık, üç aylık ve yıllık vâdeler dolayısıyla temevvüçler muntazam münhaniler çiziyordu. Tecrübe gösteriyordu ki mevduat sahibi adedi arttıkça serbest kullanılabilecek kısım da o derece kat'iyetle tâyin edilebilmektedir. Bankalar inkişaf ettikçe kredi muamele-

lerinde kullanılabilecek bu sabit kısmın tayıni kolaylaşıyordu.

Filhakika mevduatın istikrarı müşteri kitlesinin artışı sayesinde elde olunur. Hem ev sahiplerinin ve hem de kiracıların bankada hesabı varsa kira ödeme günlerinde mevduat hesaplarında bir temevvüç olmaz. Aynı şekilde her cins iptidai madde için ithalâtçının, imalâtçının, nakliyecinin, parakende satıcının bankada hesapları varsa, keza rentiyelerin ve tüccarların hesapları aynı bankada bir araya gelmişse, en lüzumlu ihtiyaçlarla lüks ihtiyaçlar aynı zamanda karşılanabiliyorsa sabahki kasa mevcudu akşam da aynı kalacak veya çok az değişecektir ve bütün bu muameleler hesaplar arasında münakale suratile tanzim edilip gidecektir.

Temevvüçler ayın günlerine ve senenin muayyen devrelerine göre değişir. Meselâ tediye günleri ve vâde günleri mühimdir. Bankada hesap açmanın ve çek istimalinin umumi kaide olduğu İngilterede de Noel zamanı mevduatta daha süratli ciro görüldüğü gibi gelir vergisinin yılda bir tek taksit şeklinde ödendiği devirlerde, bunun aksine olarak, verginin tediye arifesinde mevduatın devir sürati düşmekte idi.

Mevduatta tedavül sür'atinin hesaplanmasına epeyce çalışılmıştır. Bu sayede elde hazır bulundurulmak icabeden nakit mevcudu yüzdesinin daha kat'iyetle tesbiti mümkün olabilecektir. Lord Keynes mevduat yekûnunu takas için yapılan münakaleler yekûnu ile mukayese ederek 1926 ile 1928 seneleri arasında aynı meblâğın bir yıl içinde altmış defa el değiştirmekte olduğu neticesine varmıştır. Başka bir ifade ile her altı günde bir mevduat el değiştiriyordu ki buna göre elde bulundurmamak icabeden nakit mevduatın % 16 olması lâzım geliyordu. Tevrûbe İngiliz bankalarının takriben % 10 nisbeti ile iktifa edebileceklerini gösterdi. M. Rueff'e göre Fransada 1920 ile 1930 yılları arasında aynı meblâğ yılda 11 ilâ 36 ke-re el değiştirmekte idi. Bu ise sadece % 3 ilâ 10 arasında bir nakdî mevcut bulun-

durmayı icabediyordu; halbuki bankalar daha fazlasını da bulundurlurlar.

Trezoreri Muameleleri :

Trezoreri muameleleri, kasada gayri müsmir büyük meblâğlar bulundurmadan günlük nakit hareketlerinin icabettirdiği ihtiyaçların karşılanmasına yarar.

Banka sabahleyin müşterilerinden aldığı talimatlar üzerine ya kasasını lüzumundan fazla dolduracak nakit girişleri olacağını veya aksine mevcutla karşılanamayacak fazla tediye olacağını görür ve bu arz ve talebe göre aynı mahalde mukim muhtelif bankalar arasında yapmakta olan aşağıda izah edeceğimiz muamelelerden birine veya birkaçına başvurarak trezorerisini tanzim eyler. Bu bankaların böylece toplu olarak çalışmalarından hiç de müşahhas bir mâna ifade etmeyen «para piyasası» meydana gelir. Böylece ekserisi telefonla olan temaslar neticesinde kısa vâdeli sermayelerin arz ve talebinin karşılaşması temin edilmiş olur.

A) Reeskont ve diğer şekilleri

Reeskont evvelce iskonto edilmiş ticari senetlerin ve Hazine bonolarının alım ve satımıdır. Bu muameleler yüksek meblâğları havi, birinci sınıf imzaları taşıyan ve kısa vâdeli senetlere taallûk ettikleri takdirde bunlar resmî iskonto haddinden farklı (umumiyetle aşağı) bir haddeden alınıp satılırlar ve yalnız Merkez Bankasınca değil diğer bütün müesseseler tarafından da muameleye alınırlar. Bu sebeple bunlara «Merkez Bankası dışı senet muameleleri» denilir.

B) Günü gününe ikrazlar

Bunlar bir banka tarafından diğerine ikraz edilmiş meblâğlardır ve iki tarafın ihtiyaç durumuna göre ertesi gün veya müteakip günlerde ödenmek icabeder ve ya karşı taraf tediyesini talep edebilir. Muamelenin devamı müddetince de in'ki-ad anında tesbit edilmiş olan faiz haddi mer'i kalır.

Bu muamelelerde teminat olmadığı için bu usule pek sık müracaat edilmez. Aşağıda izah edeceğimiz muameleler bunlara tercih olunurlar.

C) «Pension» lar

Nihai bir alım satım muamelesi olan ve binnetice senedin vâdesine kadar muhter kalan iskontonun aksine olarak «pension» müstakriz banka için, açık ciro ile senetleri teminat olarak vermek suretiyle, ihtiyacının devamı müddetince para temin etme usulüdür. «Pension» vâdeli bir alış taahhüdü ile müteferrik bir peşin satış muamelesidir. Vâde önceden tesbit edilebileceği gibi senetlerin vâdesine kadar her iki tarafın ihtiyarına da bırakılabilir. Formaliteler asgari hadde indirilmiştir: Senetlerin açık cirosu ve muamelenin şartlarını muhtevi mektup teatisi. Vergi kanunlarının koyduğu kayıttan kurtulabilmek için hâlen «Pension» tâbiri yerine «hususî sektöre dahil bankalar arasında alım satımlar» tâbiri kullanılmaktadır. Banque de France senetleri, tekrar bir o kadar müddet için yenilenebilmek üzere, yedi günlüğüne resmî iskonto haddinden «pension» a kabul eder.

Bu muameleler trezoreri muamelâtının esasını teşkil ederler. Uzun zaman dünyada birinci derecede ehemmiyetli para piyasasını teşkil etmiş olan Londra piyasasının siklet merkezi bu muamelelere dayanır.

D) Röpörler

Vâdeli menkul kıymetler ve kambiyo piyasalarında bankalar bu kıymetleri teminat olarak almak suretiyle spekülâtörlere para temin ederler. Banka kendisine terhin edilecek olan menkul kıymet veya dövizleri spekülâtör nam ve hesabına peşinen satın alır ve muamelenin tasfiyesi esnasında da daha yüksek bir fiat ve kurdan kendisine satar; aradaki fark «röpor» ismini alır ve bankanın kârını teşkil eder. Bu muameleler Menkul Kıymetler Borsalarında çok kısa vâdeli olarak cereyan eylerler, iki tasfiye arasındaki zaman fâsılası ancak onbeş gün veya bir aydır. Kambiyo piyasasında da umumiyetle üç aylık muamele yapılır, bazan bu müddet biraz daha uzun olur.

Bu muamelelerdeki risk, kurların âniden düşmesinde ve mutavassıtın ödeme kabiliyetini kaybetmesindedir.

1958 YILI İKRAMİYELERİ

Apartman Daireleri

ZENGİN PARA İKRAMİYELERİ

675.000 Lira

Yirmi yıl boyunca

500 Liraya kadar
AYLIK GELİR
İkramiyeleri

ÖĞRENCİ Hesaplarına..

TAHSİL İkramiyeleri

EMNİYET

SANDIĞI

137

Bir Bölgenin Mevduat Bakımından Kıymeti (Potential) nin Tesbiti Usulü

SPENCER A. WEART
BANKING'den

Çeviren : Vecdi ÜNAY

Muayyen ve küçük bir sahanın mevduat potansiyelinin tâyini bankacılığın güç istatistik problemlerinden biridir. Mevduat potansiyeli; mahdut ve muayyen coğrafi bir bölgeden elde edilebilecek tasarruf mevduatıyla ticarî ve diğer nevi mevduat yekûnunu ifade eder. Tamamiyle tecrit edilmiş olup mahallî bankalardan mada şehir dışında müesses diğer bankaların şubeleri bulunmayan bir şehirde mevduat potansiyeli; tatbikatta şehirdeki bîlûm bankalarda mevcut mevduatın yekûnudur.

Fakat bu سوالin cevabı her zaman bu derece kolaylıkla bulunmaz. Şehir haricinde müesses bankaların bu şehirde şubelerinin mevcudiyeti veya şehri tâli kısımlara ayırma teşebbüsünün akim kalması bu düşünce tarzını işlemez hale getirir. Şube müdürleriyle müdürlük kademesindeki banka idarecilerinin ehliyet ve liyakat derecelerinin ölçülebilmesi için hakiki potansiyelin bilinmesi ise zaruridir. O halde bu malûmatı ne şekilde elde edebiliriz?

Muayyen ve küçük bir sahanın mevduat potansiyelinin ilmî bir şekilde isabetle tesbit edilebilmesi için o sahada mukim hakiki ve hükmi şahısların malî durumlarının yakından bilinmesi lâzımdır. Muntaka sakinlerinin sadece bankaya yatırdıkları mebâliğin bilinmesi kâfi olmayıp bunların ne miktar mevduat yapabilecek durumda bulundukları hakkında da malûmat sahibi olmak lâzımdır. Bu araştırmaya mahallî bankaların hepsi iştirak etseler bile işin makul bir masraf ve gayretle başarılamıyacağı âşikârdır. Fakat

mevduat potansiyelinin mutlak bir isabetle tesbitindeki imkânsızlık aradığımız cevabın asla bulunmayacağı mânasına alınmamalıdır. Bunun başka bir yolu mevcuttur.

Tatbik kabiliyeti olan bir usul :

Kâfi derecede isabetli nihai kıymetleri verecek olan usul bütün sahanın ve tâli kısımlarının sıkı bir mukayese esasına dayanılarak tetkike tabi tutulması usulüdür. En ehemmiyetli nokta; her hangi bir tâli bölgeden alınan malûmatın diğer bütün tâli bölgelerden alınan malûmatla istatistik bakımından sihhatle mukayese edilebilir vaziyette bulunmasıdır. Tâli bölgelerin ne şekilde intihabı gerektiği hususu bu makalenin şümülü dışındadır. Zira bu, banka şubesinin bulunduğu mahalle ilgili bir mevzudur. Nüfus sayımı veya seçim gibi her hangi bir maksatla yapılan coğrafi taksimat burada tâli bölgeler ad ve itibar olunmuştur.

Bir sahanın mevduat potansiyeli içindeki en mühim unsur o sahanın nüfusu ve geliridir. Nüfus, daimî sekeneden müteşekkil olabileceği gibi o mahalle yalnız gündüzleri gelen kimseleri de ihtiva eder. Nüfus adedi gelir kademelerine göre tesbit ve tasnif olunmalıdır. Mevduat potansiyeli doğrudan doğruya gelirle alâkalı olarak tahavvül göstereceği cihetle gelir kademelerinin tasnifi mevzuu ehemmiyetlidir. Amerikan Bankacılar Cemiyetinin 1956 senesinde yaptığı bir tetkik göstermişti ki meselâ; senelik geliri 5700 dolar olan ailelerden yarısının vâdesiz tev-

diat ve tasarruf hesapları ile 2500 dolar-
dan az muayyen bir gelir kademesine ka-
dar - Meselâ 5000 dolara kadar - % 20 si-
nin hiç vâdesiz tevdiat hesabı yoktur. Mü-
tebaki % 80 inin hesaplarındaki vasati ba-
kiyeleri ise sıfırdan başlayarak yukarıya
doğru muayyen bir formül dairesinde sı-
ralamak mümkündür. Muayyen bir saha-
da mevcut ve durumları malûm ailelerin
adedi verildiği takdirde vâdesiz tevdiat
hesapları potansiyelinin kâfi derecede isa-
betle tahmini mümkün olur. Aynı şekilde
tasarruf tevdiatı potansiyelinin ve arzu
edilirse bazı avans imkânlarının tahmini
de kabildir. Aşağıdaki cetvel nüfusun
mevduat potansiyeline olan tesirinin he-
saplanmasında faydalı görülebilecek bazı
vasati rakamları irae eylemektedir.

Aile başına mevduat potansiyeli

Vasati Bakiye	\$ 3000 in Altında	\$ 3000—5000	\$ 5000 in Üstünde
	\$ 360	\$ 180	\$ 880
Tasarruf Mevduatı	190	270	590
Vâdesiz Mevduat			

İkinci unsur :

Bir sahanın umumi mevduat potansi-
yelinde en mühim unsurlardan ikincisi;
Birleşik Amerika Sayım Bürosunun tas-
nifine göre - elbise mücevherat, mağa-
zaları, doktorlar, benzin ikmal istasyon-
ları gibi - gruplara ayrılmış bulunan ti-
carî ve meslekî teşebbüslerdir. Her tip
teşebbüsün kendine has bir mevduat ba-
kiyesi vasatısı mevcuttur. Bu suretle, bir
tâli bölgede mevcut her sınıf teşebbüsün
adedi bilinince mevduat potansiyelinin
de tesbiti mümkün olur. Evinin dışında
arizî mahiyette iş yapan fertlerle tama-
men yerleşmiş hakiki ticarî işletmeler ara-
sında bir tefrik yapmak lâzımdır. Bunlar-
dan birincilerinin mevduat potansiyeli o
mahal sakinlerinin mevduat potansiyeli-
nin bir kısmıdır. Halbuki hakiki ticarî iş-
letmelerin mevduat potansiyeli tamamen
farklı olup umumiyet itibarıyla vasati ba-
kiyeleri daha yüksektir.

Mevduat potansiyelinin grafikte gös- terilmesi :

Aşağıdaki grafik; mevduat potan-
siyelinin, muayyen bir sınıfa ait çeşitli

mevduat vasatısının mudi adediyle çar-
pılması suretiyle elde edilemeyeceğini gös-
termektedir. Mevduat potansiyelinin bu şe-
kilde tesbiti bütün mudilerin bir bankada
toplanması halinde mümkün görülebilirse
de, halen bankalar umumi mevduat hac-
mının birer kısmını elde edebildiklerine
göre, mevduat potansiyeli bu yoldan doğ-
ru olarak bulunamaz. Büyüklüklerine gö-
re sıralanan otomobil servis istasyonları-
nın mevduat bakiyeleri grafikte temsil
olunmuştur. Elde edilen münhani bir pa-
rabol vasfını taşır. Düz hat değildir. Umu-
mi mevduat potansiyeli ise münhaninin
altında kalan saha yani bütün kalın si-
yah çizgilerin yekûnudur. Bütün bu mu-
dilerin vasatısı hesaben en yüksek mudi-
in üçte birine muadildir. Grafikte doğru-
dan doğruya hesabı vasatı \$ 1720 olduğu
halde doğru rakam \$ 1330 dur. Anormal
yüksek rakamların elimine edilmesine ve
en yüksek nokta olarak muntazam bir ar-
tışın durduğu noktanın alınmasına itina
olunmalıdır.

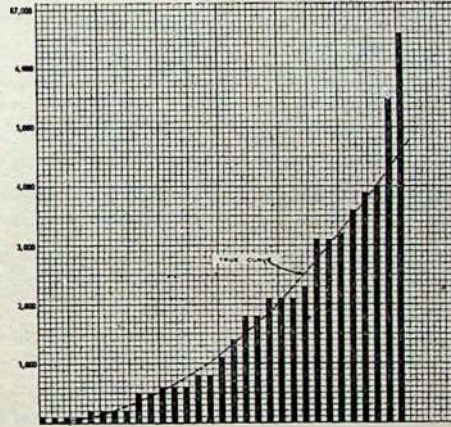
Başlıca iktisadi unsurlardan sonuncu-
su, her tâli bölge için sayılarıyle istihdam
hacımlarının tesbiti gereken fabrikalar-
dır. Burada mevduat potansiyelinin tâyi-
ni için farklı bir yol takibi icabeder. Her-
hangi bir tâli bölgede fabrika adedi mah-
dud olduğu cihetle her fabrikanın mevdu-
at potansiyelinin teker teker tetkik ve tes-
biti cihetine gidilmesi tercihe şayandır.
Banka idarecileri veya şube müdürü, faa-
liyet sahalarındaki fabrikalardan birçoğu
hakkında umumiyetle isabetli tahminler-
de bulunabilir. Tabiatıyla çok büyük fab-
rikalar için vaziyet aynı değildir. Zira çok
büyük fabrikaların bir bankada hesap aç-
malarındaki sebepler mutlaka bu banka-
nın en elverişli banka olması değil, daha
ziyade bankanın büyüklüğü, idarecileri-
yle tesis olunan dostluklar veya uzun za-
mandan beri devam eden münasebetlerdir.

Mütevakıf unsur :

Son safha terkibi potansiyelin kont-
rolü ve sihat derecesinin tâyinidir. Bu,
bir şehrin veya diğer müstakil bir bölge-
nin tamamı için yapılabileceği gibi mün-

hasıran muayyen bir sahada faaliyet gösteren bir bankaya veya tecridedilmiş bir bölgede faaliyette bulunan, müstakıl bir şube için de yapılabilir. Fiilî mevduatla terkiбі mevduatın yekdiğeriyle kontrolu mütevafık unsuru meydana getirir. Meselâ; fiilî mevduatın terkiбі mevduata nisbetinin % 87 olduğu görülebilir. Tam bir mukayese imkânının ademi mevcudiyeti üzerinde hassasiyetle durmaya değmez. Lüzumlu olan şey başka sahalarda yapılan diğer kontrollarda da tam bir mukayese imkânsızlığı sebebiyle aynı meblâğ farkının görülmesidir. Aksi takdirde mübâyenet sebebinin araştırılması ve hatanın düzeltilmesi iktiza eder. İstikrar temin edilir edilmez mütevafık unsur da teessüs etmiş olacaktır.

Bu hareket tarzı şubeleri olan bankalarda her şube müdürünün faaliyet sahasındaki azamî randımanı almak hususunda gösterdiği ehliyet derecesinin ölçülmesinde bir vasıta olarak büyük mikyasta tatbik sahası bulur. Bu, bir şehrin ancak bir kısmında faaliyet gösteren ve diğer bankalarla veya büyük bankaların şubeleriyle rekabet halinde bulunan ve şehrin tamamının mevduat potansiyeliyle mevzu bahis bankaya ait potansiyeli yekdiğirinin aynı olmıyan bankalar için faydalıdır. Az banka bulunan mahallerde şube açılması imkânlarının tesbitinde veya diğer bir bankaya iltihak edecek olan bu bankanın, faaliyet sahasında gösterdiği muvaffakiyet ve ehliyetin tahmin ve takdiri hususlarında da bu usulden faydalanılması mümkündür.

Büyükliklerine göre sıralanan otomobil servis istasyonları

İsviçre Bankalarının Muhtelif Tipleri [*]

H. Baechler - A. Stampfl'den
Economie Bancaire

Çeviren : Feridun GÖZCÜ

7 — Mütakabil Kredi Sandıkları (Raiffeisen Sandıkları)

XIX uncu asrın ortalarına doğru, Ren havzasında Raiffeisen belediye reisinin teşebbüsü ile karşılıklı kooperatif yardımlaşma esasına istinad eden ilk ikraz sandıkları kurulmuştur. Üyelerin müteselsil mes'uliyetinin kolay temin edilişi, mevduat cebbini teshil ediyor ve murabahacılığa mani olacak şekilde zirai işletme kredisini mümkün kılıyordu. Zamanla bu sandıklar tasarruf mevduatı kabul etmeğe başladılar. Raiffeisen sandıklarının hususiyetini, üyelerinin müteselsil mes'uliyeti, faaliyetlerinin mahdud bir sahaya inhisar edişi (umumiyetle komün dahilinde), kredilerinin behemehal bir teminat mukabilinde münhasıran üyelerine tahsisi ve idarecilerinin fahri çalışması teşkil eder.

İsviçrede, mukaddem bazı teşebbüsler nazarı itibara alınmazsa Raiffeisen teşebbüsü geçen asrın sonuna doğru başlamıştır. Raiffeisen sandıklarının kuruluşunda İsviçrede, Almanya'da olduğu gibi bir kredi kutluğu meyzuubahs olmadığı için, mezkûr sandıklar İsviçrede değişik ihtiyaçlara cevap vermiştir. Almanya'da bu teşekküllerin başlıca gayesi ikrazat iken, İsviçrede bu sandıkların faaliyeti iktisadi ve içtimai icaplara uyarak bilançonun pasifinde tezahür eder. Bu sandıklar hususile tecrit edilmiş bölgelerdeki ahali için tasarruf mevduatı bakımından kolaylıklar arzeder. Zirai işletme kredisiz bu sistemin ilk müesseselerindeki rolü oynamaz.

Birinci plânda, ipotekli ikrazat şeklinde plâsman kredisiz gelir.

1948 yılı sonunda bankacılık istatistiği 892 Raiffeisen sandığı tesbit etmiştir; bunun 880 i Saint-Gall Mütakabil Kredi Sandıkları Birliğini, diğer 12 si ise Vaud mütakabil Kredi Sandıkları Federasyonunu teşkil eder. Bundan başka, bu iki birliğe dahil olmayan ve müteselsil mes'uliyet esasına müstenid kooperatif şeklinde bazı küçük kredi müesseseleri vardır. Bunlar mahalli bankalar meyanında mütalâa edilmiştir. 1947 senesinde Birliğe dahil sandıklar üyelerinin müteselsil mes'uliyetinden maada, kanuni hükümlerin liberal bir tefsiri neticesinde kısmen sandığın öz kaynakları meyanında mütalâa edilen munzam tediyeatta bulunma mecburiyetini tahmil etmiştir. Köylüler Sekreterliğinin teveccühüne mazhar olan Raiffeisen teşebbüsü memleketin birçok bölgelerinde yerleşmiştir. Sandıkların adedi son yirmi sene zarfında aşağı yukarı bir misli artmıştır. Ekseriyetle bu sandıklara Valais, Berne, Argovie ve Saint - Gall kantonlarında tesadüf edilmekte ve Thurgovie, Soleure, Vaud ve Fribourg kantonlarında temsil edilmektedir. 1948 sonunda bu sandıkların 14 ü 5 milyonu geçen bir bilanço vermişler, 599 ununki ise 1 milyondan aşağıdır. Muayyen bir siyasi karakteri olan İsviçre Birliği sıkı bir organizasyona maliktir. Birliğin Merkez Müdürlüğü küçük sandıklar ve idarecilerinin tecrübesizliklerini tamamlamak için müşavir rolü oynar. Statüleri, muhasebe ve formülleri tevhid edilmiştir. Sayıları-

nın çok olmasına rağmen Raiffeisen sandıkları İsviçre bankacılığında mütevazı bir rol oynarlar, bilânçolarının yekûnu, bankacılık istatistiği tarafından ele alınan bankaların % 3.6 sını teşkil etmektedir. İş hacmi bakımından nisbet daha düşüktür. Birliğe dahil sandıklar bütün muamelelerini ve likid imkânlarını Saint - Gallde kooperatif şeklindeki Merkez Sandığına bildirmekle mükelleftirler.

1948 sonunda Vaud Federasyonunun 12 üyesine ait 12.8 milyon da dahil olmak üzere 892 Raiffeisen Sandığının umumi bilânçosunun aktifî şöyle teşekkül ediyordu :

Kasa, milli banka ve posta	
Bankalardaki vadesiz mevduat	
Bankalardaki diğer mevduat	
Borçlu cari hesaplar	
Vâdellî ikrazat	
Âmme hükmi şahıslarına avanslar	
İpotekli avanslar	
Esham tahvilât ve iştirakler portföyü	
Diğer aktifler	

edilirse, Saint - Gal Merkez Sandığı nezdindeki vadesiz ve vâdellî mevduattan ibarettir.

1948 sonunda bilânçonun pasifi aşağıdaki kalemlerden müteşekkildi:

Bankalardaki alacaklar	27.7	3.13
Vâdesiz cari hesaplar	88.4	9.99
Tasarruf mevduatı	544.7	61.57
Mevduat cüzdanları	24.5	2.77
Kasa bonoları	147.2	16.64
Üçüncü şahısların mevduatı	832.5	94.10
Diğer pasifler	7.4	0.84
Sermaye	9.1	1.03
İhtiyatlar	35.7	4.03
	<u>884.7</u>	<u>100.00</u>

Milyon frank olarak	yüzde nisbeti
9.9	1.12
27.6	3.12
120.1	8.18
72.4	8.18
35.4	4.00
51.3	5.80
546.7	61.79
10.6	1.20
10.7	1.20
<u>884.7</u>	<u>100.00</u>

Zirai işletme kredisini teşkil eden borçlu cari hesaplar ve vâdellî avansalar aktifin % 12.2 sini, ipotekli plasmanlar ise % 61.8 ini teşkil eder. Binaenaleyh Raiffeisen sandıklarının esas gayesi zirai işletme kredileri olmayıp menabii normal şekilde ipotekli muamelelere plase etmektir. Vâdellî ikrazat geniş ölçüde kefalet veya birinci derecede ipotekle temin edilmiştir. Kefaletle temin edilmiş ikinci derecede ipoteklere, rehinli avanslara ve zirai kredi kooperatiflerine açılan avanslara da tesadüf edilir. Raiffeisen sandıklarının mahallî karakteri dolayısıyla umumiyetle nisbeten mütevazı rakkamları olmakla beraber komün idarelerine ve âmme hükmi şahıslarına da ikrazat yapılmaktadır. Bankalardaki alacakların yüksekliliği ve esham tahvilât cüzdanının ehemmiyetsizliği şayanı dikkattir. Esham tahvilât cüzdanının ekserisi Birliğe dahil sandıkların Kooperatif Merkez Sandığının sermayesine iştirak hisselerinden müteşekkildir. Bankalardaki alacaklara gelince, Vaud Federasyonunun üyeleri istisna

Üçüncü şahısların mevduatı, tasarruf sandığınıninkiler müstesna olmak üzere, diğer gruplara nazaran daha fazladır. Münakale yollarından uzakta bulunan bir kasabanın sakini için Raiffeisen sandığının tasarruf cüzdanı bir mevduat kolaylığı ve ihtiyaç halinde suhuletle kullanılabilen bir ihtiyat teşkil eder. Raiffesin sandıkları yalnız üyelerinin tasarruf mevduatını kabul etmekle iktifa etmezler; aynı hal kasa bonoları, mevduat cüzdanları ve vâdesiz cari hesaplar için de varididir. Sermaye 100 franklık hisselerle ayrılmış olup mütevazı bir rakam olarak gözükmektedir. Bu bakımından bu sandıklar tasarruf sandıklarına çok benzerler.

Sait-Gall Merkez Sandığının çift faaliyetliyi vardır. Filhakika likid ihtiyatlarına mail olduğu üye sandıkların para hareketlerinin takas odası vazifesini görür ve düşük nisbette olmakla beraber üçüncü şahısların mevduatını kabul etmek suretiyle bizatihi bankacılık faaliyetinde bulunur. 1948 sonunda Merkez Sandığına yatırılan üçüncü şahısların mevduat yakûnu-

nun 7/8 si Birliğe üye olan sandıkların alacağıdır. Merkez Sandığının plasmanı bilhassa Esham tahvilât cüzdanı ve ipotekli plâsmanlardır. Birlik üyesi olan sandıkların likidite merkezi olarak Merkez Sandığı da bizzat mühim miktarda likid imkânlar ve kolayca nakde tahvil edilebilir, aktif bulundurmamakla mükelleftir. Merkez Sandığının sermayesi üye sandıklar tarafından tamamen temin edilmiş olup bu üyeler icab ettiği takdirde iştirakleri nisbetinde mütemmim tediyatta bulunmakla mükelleftirler. Üyelerinin işlerine nezaret etmek üzere birliğin bir kontrol dairesi vardır; Federal Bankalar Kanununa tevfi kanununa resmî bir hüviyeti vardır.

8 — Mali Şirketler :

Gayeleri başka teşebbüslerle ilgilenmek veya finansmanını temin etmek olan şirketler, Mali Şirketler veya İştirak Şirketleri namı altında tanınmışlardır. Federal Kanunu yalnız mali şirket unvanını tanıır. İştirak kelimesile umumiyetle hisse senedi şeklinde bir veya birkaç kurulması veya tavsii için malî kaynakları emrine vermeğe finansman denir. Bu mali destek, hukuki bakımdan müstakil olmasalar dahi şubelere de tatbik edilebilir. Daha dar mânasile, mali destek meselâ bir ana şirketin bir fiyale ikrazatta bulunması veya fiyalin istikrazına kaydolması gibi hukuki bakımdan müstakil teşebbüslere temin edilirse gene finansman mevzuubahstir. Bu mali destek bazan gayrî iradi olarak bankalar tarafından bir emisyon yani esham tahvilât ihracı suretile ikraz edilmiş olan fonları elde etmek ümidile olmaksızın gayrîmuayyen yahut uzun veya kısa bir zaman için sermayeleri dondurdıkları zaman temin edilmiş olur. Bankanın normal işleri dışında mütalâa edilen bu plasmanlar, hareketsiz kalma tehlikesine karşı muayyen bir haddi tecavüz etmemelidirler.

İştirak şirketleri ya plasman müesseseleri (investment trusts) veya kontrol müesseseleridir (Kuvertür şirketleri veya Holding). Plasman müesseselerinin sermayelerin istimalinden başka gayeleri olmayıp bir teşebbüse devamlı olarak iştirak etmeğe temayülleri yoktur. Bir «Investment Trust»ün ilgilendiği şirketle di-

rekt münasebetler tesis etmesine lüzum yoktur. Aranan gaye, mümkün olduğu kadar geniş bir risk dağılışına uymak suretiyle sermayelerin rasyonel bir şekilde plasmanıdır. Meselâ Zurich'deki Thesaurus şirketi bir plasman şirkettir. «Investment trust» hemen daima borsada kote edilmiş olan menkul kıymetlere ait müşterek mülkiyet sertifikaları veren «fixed trust» veya «Management veya flexible trust» şeklini alabilir. Swissunit ve Bale'deki Plasman Umumi Şirketi tarafından idare edilen diğer trust'ler de olduğu gibi «unite» tâbir edilen bu sertifikalar aynı kategorideki kıymetler için verilmektedir. «Management Trust» de trust idaresinin plasman mevzuunda tadiller yapmak selâhiyeti vardır.

Kontrol şirketinin gayesi birçok şirketleri aynı dam altında toplamaktır. Bu suretle aynı gruba dahil muhtelif teşebbüsler kontrol şirketi tarafından murakabe edilmiş ve yeknesak direktiflerle idare edilmiş olur. Ekseriye Holding denen hakiki mânasındaki kontrol şirketleri sinai tesislere malik olmayıp iştirak ve alacak hakları mahfuzdur. Tahvil ihracı suretile yapılan istikrazlar sayesinde kontrol şirketinin tesir sahası genişleyebilir. Maamafih kontrol şirketi sinai veya ticari bir faaliyetin sahibi olabileceği gibi fiyalleri, aknisiyonları ana şirketin portföyünde olmakla beraber, müstakil anonim şirket şeklinde olabilirler. Bu tip şirkette esas aktif maddi plasmanlardan müteşekkil ise sinai bir teşebbüs olarak, buna mukabil iştiraklerden mürekkep ise mali şirket olarak telâki etmek lâzımdır. İştirak şirketlerine mukabil mali şirketlerin faaliyeti bankacılık faaliyetlerine müşabihdir. Arzu edilen gayeye uygun şekilde diğer teşebbüslere malî bir destek teşkil eder. Burada normal bir banka kredisi mevzuubahs değildir, zira malî şirket mühim sermayeleri gayrîmuayyen ve nisbeten uzun bir müddet için dondurmış olmaktadır. Münhasıran kendi öz veya uzun vâdeli istikrazlarla elde ettiği kaynaklarla çalıştığı için sermayeleri dondurabilir. Kendisini ilgilendiren teşebbüslere krediler açabildiği gibi, icabı halinde, ecnebi şirketlerle mahallî şirketlerin veyahut bir

istikraz düşünölmeyecek kadar yeni olan şirketlerin yapamıyacıkları emisyon dolayısıyla bizzat aksiyon veya tahvil sahibi olabilir. Şayet bu kategoriye dahil bir şirket diğer teşebbüslerle daimi olarak ilgilenirse muhtelit bir iştirak ve finansman şirketi olmuş olur.

İsviçre Federal Bankalar kanunu sınaî ve ticarî teşebbüsleri finanse eden malî şirketlerle, her nev'î teşebbüsleri destekleyen malî şirketleri tefrik etmektedir. Yalnız bu sonuncular Federal Bankalar Kanununa tabî olup diğerleri değildir. Banka mahiyetindeki malî şirketler finansman ve plasman şirketleridir, yalnız «fixed trust» ler ve mümasil müesseseler bundan müstesnadır. Kontrol şirketleri veya «holding» ler Bankalar Kanununa tabî değildir. Maamafih, eğer banka mahiyetindeki bir malî şirket mevduat temini için halka müracaat ederse, temin ettiğı mevduatı kullandığı müddetçe bir banka gibi Bankalar Kanununa tabidir. Banka karakterini haiz diğer malî şirketler yalnız millî bankaya bilançolarını tevdi etmekle ve ecnebi memleketlerle yapılacak muamelelerden evvel Millî Bankaya danışmakla mükelleftirler. 1948 senesi sonunda bankacılık istatistiğı 31 malî şirketi ihtiva ediyordu. Bunlardan on biri mevduat temini için halka müracaat etmekte olup dolayısıyla Federal Bankalar Kanununa tabidirler. En mühim malî şirketler meyanında Baden'de Societe Motor Columbus S. A. Pour Entreprises Electriques ile Zurich'de Elektro Watt Entreprises Electriques et Industrielles S. A. yı zikredebiliriz. Birincisi mevduat temini için halka müracaat eder, ikincisi ise diğer malî şirketler meyanındadır.

1948 sonunda bu 31 malî şirketin aktifî şöyle idi :

Kasa, Millî Banka ve Posta	3.4	0.52
Bankalardaki vadesiz alacaklar	16.8	2.57
Bankalardaki diğer alacaklar	11.3	1.73
Barçlı cari hesaplar	32.9	5.04
Vâdeli ikrazat	94.1	14.41
Âmme müesseselerine avanslar	6.5	0.99
Esham tahvilât ve iştirakler	394.6	60.42
Pasif baklıyesi ve muhammen kayıplar	64.3	9.85
Ödenmiş sermaye	10.8	1.65
Diğer aktifler	18.4	2.82
	<u>653.1</u>	<u>100.00</u>

Bu tabloda birinci plânda 4/5 ü ecnebi aksiyonlar olmak üzere esham tahvilât ve iştirakler görünmektedir. Vâdeli avansların karakteristik ehemmiyetini de zikretmek lâzımdır. Ekseri malî şirketlerin iştirak ve kredileri geniş ölçüde elektrik sanayiinin finansmanına matuftur. Ecnebi memleketlerle geniş mikyasta iş yapan bazı şirketler gerek randıman ve gerek emniyet bakımından müşkül dururdadırlar. Bu vaziyet kısmen aktifteki kıymet tenezzüllerinden ileri gelmektedir. Son senelerde bazı şirketler alacaklılarının el birliğile hukukî himaye talep etmek mecburiyetini hissetmişlerdir.

1948 sonunda bilançoların pasifî şöyledi :

	Milyon frank olarak	Yüzde nisbeti
Bankalardaki vadesiz alacaklar	12.9	1.98
Bankalardaki diğer alacaklar	4.7	0.72
Vadesiz alacaklılar	25.3	3.87
Vâdeli alacaklılar	8.5	1.30
Tahvil ihracı suretile istikrazlar	94.6	14.48
Üçüncü şahısların mevduatı	146.0	22.35
Diğer pasifler	67.0	10.26
Sermaye	373.0	57.11
İhtiyatlar	67.1	10.28
	<u>653.1</u>	<u>100.00</u>

Malî şirketler diğer gruplara dahil bankalarla mukayese edilirse, öz kaynaklarının fazlalığı derhal müşahede edilir. Aynı vaziyet mevduat temini için halka müracaat eden şirketlerde de vardır ki, bu mevduat öz kaynaklar seviyesinde değildir. Bu gruba dahil müesseselerin diğer bir hususiyeti tahvil ihracı suretile yapılan istikrazlardır.

Banka karakterini haiz malî şirketlerin mahdud olmasına mukabil, Federal Kanuna tâbi olmayanların adedi çoktur. Bu ka

Milyon frank olarak	Yüzde nisbeti
3.4	0.52
16.8	2.57
11.3	1.73
32.9	5.04
94.1	14.41
6.5	0.99
394.6	60.42
64.3	9.85
10.8	1.65
18.4	2.82
<u>653.1</u>	<u>100.00</u>

tegoriye dahil olan İsviçrenin çok mühim müesseseleri olmakla beraber ticarî ve sınaî mahiyetteki malî şirketlerin ekserisi ehemmiyetsiz teşebbüslerdir.

9 — Rehin Mektupları Merkezleri :

İpotekli kredilerin tasarruf mevduatı ve kasa bonolarile karşılanması, bu kaynakların kâfi derecede uzun müddetli olmamasına binaen rasyonel bir metod telâkki edilmemektedir. Birinci Dünya Harbinde ipotek faizinin çok yükselmesi, rehin mektupları ihdas etmek fikrini doğurmuştur. İpotekle temin edilmiş alacaklar karşılığında istikrazda bulunmak suretile, ipotekli kredileri finanse etmeğe matuf uzun vâdeli ve nisbeten ucuz sermaye membaı temin edilmiş oldu. Büyük miktarda ihraç edilmiş olan rehin mektuplarına belki de haddinden fazla ehemmiyet atfedildi. Bütün tahvilâtın mazhar olduğu emniyet şartlarına yenileri ilâve edildiği takdirde faiz nisbeti değişmemektedir. Maamafih bu suretle uzun vâdeli mevduat temin edilmiş ve dolayısıyla rehin mektupları ihracı suretile elde edilen kaynaklar faiz nisbetlerinde bir müsavat yaratmış olur. Esham tahvilât ve tasarruf mevduatına tatbik edilen faiz nisbetlerinde bir yükselme temayülü olursa, rehin mektupları ihracı suretile daha müsait şartlarla ve uzun vâdeli olarak temin edilmiş olan fonlar sayesinde ipotek faizleri yükselmeyebilir. Buna mukabil sayet esham tahvilât ve tasarruf mevduatı faizlerinde bir düşme temayülü olursa, gene rehin mektupları faizlerinin nisbeti sayesinde ipotek faizlerine tesiri geç olacaktır. Rehin mektubu aynı zamanda mevduat kıfayetsizliği dolayısıyla ipotekli kredi ihtiyacını tatmin etmek üzere gerekli imkânları temin eden bir regülatör vazifesi görür.

Rehin mektupları ihracına mütedair 25 haziran 1930 tarihli Federal Kanun rehin mektupları ihracı hakkını 2 Merkeze bahsetmiştir; bunlardan biri bütün Kanton bankalarının üye olabileceği, Kanton Bankalarının Rehin Mektupları Merkezi, diğeri de İsviçre İpotek Kredisı Müesseseleri Rehin Mektupları Bankasıdır. İpo-

tekli kredi müesseselerinin bu bankaya üye olmak için kanuni hakları olmakla beraber diğer müesseselerin kabulü bu bankanın ihtiyarına kalmıştır. 1948 sonunda Kanton Bankaları Birliği üyesi olan 27 müessese kendi Merkezlerine dahil olmuşlar, Rehin Mektupları Bankasında ise üye olarak 132 Emlâk Bankası ve 64 diğer müessese vardı. Her iki Merkez de Borçlar Kanununa tabi anonim şirkettir. Bilânço, Rehin Mektupları hakkındaki kanunun hükümlerine göre tanzim olunur. Her iki Merkezin İdare Meclisinde Konfederasyonun bir mümessili bulunabilir. Kanton Bankaları Merkezinin muameleleri Zurich Kanton Bankasına tahtı temine alınmıştır. Rehin Mektupları Bankası ise Mahallî Bankalar Birliği tarafından idare edilir. Her iki müessesenin de vergi imtiyazı vardır. Prensip olarak faaliyetleri kanununa tevfiikan hâsl safileri tercihan borçlu bankanın mülkiyetinde bulunan ipotekli alacaklarla temin edilmiş olan ikrazatta kullanılmak üzere rehin mektupları ihracına münhasırdır. Kambiyo senetleri, esham tahvilât ve banka alacaklarının yanında öz kaynaklar da aynı sahaya plâse edilebilir. Diğer kısa vâdeli muamelelere rehin mektupları ihracı ve avanslar icap ettirdiği nisbette tevessül edilebilir. Bu şekilde Rehin Mektupları Bankası, bilâhare rehin mektubu karşılığı istikraza inkılab eden rehinli krediler küşad etmektedir. Bu vesile ile Merkez, muvakkat mahiyetteki ikrazatını finanse etmek üzere bankaların mevduatından istifade etmektedir.

Her iki Merkez de Federal Bankalar Kanununa tabi olmadıklarından, kanuni murakabeden muaftırlar. Maamafih rehin mektupları kanununa göre bütün anonim şirketlerde aranan hesap murakıplarından maada rehin mektupları federal müfettişinin de murakabesi derpiş edilmektedir. Bu müfettiş, rehin mektupları hakkındaki federal kanun hükümlerinin tatbikatını kontrolla mükellef olup her iki Merkezi ve istikraz karşılığı rehinlerin kıymetini takdir bakımından Merkeze borçlu bankaları murakebe eder. Mahallî Bankalar Birliğine ve Bern Murakabe

Birliğin üye olan müesseselerin kontrolu bu iki Birliğin müfettişleri tarafından yapılır.

1948 sonunda her iki Merkezin pasifi aşağıdaki unsurlardan tereküp ediyordu.

Vâdesiz banka alacakları	
Rehin mektupları karşılığı istikrazlar	
Diğer pasifler	
Sermaye	
İhtiyatlar	

Rehin mektupları hâmiline veya nama muharrerdir. Vâdeleri asgari 15 sene azami 40 senedir. Merkez, 10 senede de istikrazların vâdesinin inkirazını bildirebilir. Rehın mektuplarının karşılığını, Merkezin üyelerine veya diğer bankalara ipoteklerle temin edilmiş alacaklarla garanti edilen ikrazat teşkil eder. Rehın mektuplarına, bu garantiler üzerinde usulü veçhile tescili icap eden kanuni bir rehın hakkı tanınmıştır. Karşılığın kifayetsizliği halinde rehın mektupları alacaklılarının bazı imtiyazları vardır. Gene alacaklıların hukukunu korumak maksadiyledir ki bir Merkezin öz kaynakları taahhütlerinin asgari % 5 ine balığ olması icap etmekte ve ödenmemiş sermaye %50 nisbetinde öz kaynak telâkki edilmektedir. Rehın mektupları bir bankanın kasa bonoları gibi devamlı olarak ihraç edilmezler, fakat plasmanı umumiyetle mutavassıt vaziyetinde olan bankalar tarafından temin edilen istikraz şekliindedirler. Bazı ahvalde meselâ sigorta şirketleri gibi çok mühim alacaklılar lehine mama muharrer rehın mektupları ihraç edilmektedir. Rehın mektuplarının değişik serileri ve aynı hükümlere tabi olan kupürleri borsada kayıtlıdır. Vâde ve ihbar şartları bakımından rehın mektupları serileri mukabil seriler tarafından temin edilmiş fonlar karşılığında yapılan ikrazatın şartlarına tabidir.

1948 sonunda her iki Merkezin aktifi şöyle idi :

	Milyon frank olarak	Yüzde nisbeti
Rehin mektupları karşılığı	1031.2	94.31
Vâdesiz banka alacakları	5.0	0.45
İhraç edilen rehın mektupları	7.2	0.66
Diğer esham tahvilât	16.0	1.46
İpotekli plasmanlar	8.4	0.77
Rehinli avanslar	20.0	1.83
Diğer aktifler	5.5	0.51
	<u>1093.3</u>	<u>100.00</u>

Milyon frank olarak	Yüzde nisbeti
2.8	0.26
1031.2	94.31
6.4	0.59
49.0	4.48
3.9	0.36
<u>1093.3</u>	<u>100.00</u>

İhraç edilen rehın mektupları meblağına muadil olması icap eden karşılıklar, kanuna göre garanti edilen avanslardan müteşekkildir. 1948 sonunda yalnız Merkeze üye olan bankalar istikrazda bulunabilmişlerdi. İpotekli alacakların Merkez lehine olan rehın hakkı borçlu bankanın defterlerine kaydedilmek suretile teessüs eder. Rehınler Merkeze teslim edilmeyip ayrı olarak muhafaza edilmektedir. Üçüncü şahıslara yapılan ikrazlarda menkul rehnine müteallik hükümler caridir. Umumiyetle rehın mektubu karşılığı istikrazlar doğrudan doğruya veya bilvasıta ipotekli alacaklarla temin edilmiştir. Marjlar müdebbirane tesbit edilir ve rehınlerin kıymetlendirilmesi sert kaidelere tabidir. Bu kıymetlendirme Federal Meclis tarafından tasdik edilmiş olan ve her iki Merkez için muteber olan bir nizamnameye müsteniden yapılır. Muvakkat olarak garanti mahiyetinde gene rehın defterine kaydedilmesi icap eden rehın mektupları veya âmme hükmî şahıslarına ait kote edilmiş istikrazlar kabul edilebilir. Karşılığın kifayetsizliği halinde Merkezlerin alacakları imtiyazlıdır. İkrazat mukabil serideki rehın mektubu teslimi veya borcu başka bir bankanın tekabbül etmesile kapanır. Tediyeat peşin olduğu takdirde emisyon masraflarının muhtemel bakiyesinin de ödenmesi lâzımdır.

Hulâsa olarak diyebiliriz ki rehin mektubu için alınan bu çeşitli emniyet tedbirleri malikin şahsi borcu ve basiret kaide-leri dolayısıyla ağırlaşmış olan mülkiyet-ten maada ipotekli alacaklısı yani banka, Merkezin borçlu olmakta, ve gerek marj gerekse evalüasyon hususunda Merkez tarafından tatbik edilen sert prensipler gene de Merkezin öz kaynakları tarafın-dan garanti edilmektedir.

10 — Konfederasyonun İkrazat San- dığı :

Birinci Dünya Harbi bidayetinde Ey-lül 1914 de bankalardaki «run» hâdisesi (mudilerin panik yaratmaları) nakdin çe-kilmesi ve borsaların kapanması, Federal Meclisi Konfederasyon İkrazat Sandığını kurmağa sevketmiştir. Vazifesi tahvilât, aksiyon, tasarruf cüzdanı, ipotek senetle-ri, mevaddı iptidaiye v. s. terhimi muka-bilinde ikrazat yapmak olan bu sandık menabiini kanuni bir rayıcı olan ve ram-bursabl olmayan 25 franklık kasa bonoları ihrac etmek suretile temin ediyordu. İş-lerin idaresi İsviçre Milli Bankasına tev-di edilmiş ve Konfederasyon Sandığın ta-ahhütlerinden mes'ul idi. Bu müessese 1924 te tasfiye edilmiştir.

1932 senesinde bir federal kararname ile nakdi zorlukla kabili tahvil menabiin işletilmesi için aynı isimde yeni bir mü-essese kurulmuştur. Bu yeni İkrazat San-dığı hükûm şahsiyeti haizdir. Taahhütle-ri 75 milyonu Konfederasyon tarafından ve 25 milyonu bankalar ve sigorta şirket-leri tarafından temin edilen 100 milyon faranklık bir garanti fonu ile karşılan-maktadır. Bu miktarın fevkinde taahhüt-ler için Konfederasyon mes'uldür. İdare Meclisi ve komite âzaları Federal Meclis tarafından seçilmekte, fakat Sandığın iş-

leri muhtar bir İdare tarafından tedvir edilmektedir. İşletmenin kârı ihtiyat ak-çesi olarak tefrik edilmektedir. Sandığın tasfiyesi halinde aktif bakiyesi garanti fonuna iştirak edenler arasında hisseleri nisbetinde tevzi edilecektir.

Prensip olarak İkrazat Sandığı avans-larını emre muharrer senet şeklinde yapar ve menabiini, senetlerini İsviçre Milli Ban-kası nezdinde reaskont ettirmek suretile temin eder, Seneler sonunda ihtiyatlar te-şekkül ettiğinden Sandık, avanslarını hiç olmazsa kısmen kendi öz kaynaklariyle kar-şılamiş olmaktadır. Rahinler, kasa bono-ları, tasarruf cüzdanları, alacaklar, ipti-dai maddeler, mamul veya yarı mamul maddelerden müteşekkildir. Hakikaten istimal edilen kredilerin ekserisi banka-lar ve hususile İsviçre İskonto Bankası tarafından müşkül anlarda talep edilmiş-ti. Son senelerde bu avanslar çok azalmış ve yerine kliring alacaklarının temliki mukabilindeki krediler kaim olmuştur. İk-razatın azami meblâğı 1935 sonunda 126 milyon franga balığ olmuştur. 1936 da bu rakam 48 milyon ve 1948 sonunda 19.5 mil-yon idi. Binaenaleyh İkrazat Sandığının ehemmiyeti çok azalmış oluyor. Maamafih bu Sandığı muhtemel bir buhran devresin-de faydası görülebilecek bir müessese ola-rak telâkki etmek lâzımdır.

Federal Meclisin 1946 tarihli bir kara-rile, İkrazat Sandığı, bir Rehin mektubu Merkezine üye olan bankaları ve imti-yazlı sigorta şirketlerini, rehinleri fiilen teslim etmek mecburiyetinden muaf tut-mağa salahiyyetli kılınmıştır. Binaenaleyh İkrazat Sandığı arzu ettiği takdirde kanu-nun derpiş ettiği şekilde bir rehin sicili tutabilir.

— S O N —

Plasmanlar Hakkında Bir Etüt

Şakir ÖZMEN

B a h i s : 2

MENKUL KIYMETLERİN RANDIMANI

K ı s ı m : 1

BİRİNCİ CİHAN HARBİNDEN EVVELKİ DURUM

1 — Menkul kıymetlerin randımanlarının muayyen bir devre zarfında cari faiz haddine göre değişeceği aşîkârdır. Faiz haddi ise sermaye talebine (yahut teşebbüs ruhuna) ve sermaye arzına (yahut tasarrufa) bağlıdır. Faiz haddi üzerinde aynı zamanda itimat unsurunun da tesiri vardır.

İktisaden yeni kalkınmakta olan memleketlerde faiz haddinin ve randımanın daha yüksek olduğu müşahade edilmektedir. Bu gibi memleketlerde sermaye talebi fazla, tasarruf ise azdır. Eski memleketler arasında faiz haddi en düşük olan memleket Fransa'dır. Fransa'da daima tasarruf bolluğu olmuştur. 19 uncu yüzyılın sonlarından itibaren Fransa'da sanayi sektörü nisbeten az faaliyet göstermiştir. Bunun sebebini ihtimal Fransa'da nüfus duraklamasının genç müteşebbislerin yeni işlere atılmalarına mâni olmasında aramak lâzımdır. Aksine olarak Almanya'da müteşebbis adedinin çok fazla olmasına mukabil sermaye miktarı kıfaysız bulunmakta idi. Almanya harice az miktarda sermaye çıkarıyor ve nerede sermaye bulursa oradan istikraz yapıyordu. Almanya'da sermayenin randımanı diğer yerlerdeki nazaran daha yüksek idi. Belçika'da faiz haddi mutavassıt bir seviyede kalmakta idi. Belçika'da iktisadî sahada büyük bir faaliyet vardı. Fakat Belçika geniş ölçüde yabancı sermayeden fay-

dalanmakta idi. Yabancı sermayelerin Belçika'ya gelmesinin sebeplerinden birisi bu sermayelerin vergi mükellefiyetinden kaçması idi.

Randıman değişiklikleri hakkında bir fikir sahibi olmak için umumiyetle devlet rantlarının randımanına bakılır. Yalnız şunu söyleyelim ki, devlet rantlarında % 3 nisbeti istisnaidir. İktisat tarihinde ancak 30 senelik bir devre (1880 - 1910) zarfında devlet tahvillerinin % 3 faizle ihraç edildiği görülmüştür. % 5 nisbeti % 3 nisbetine nazaran daha caridir.

2 — Devlet fonlarının ve aynı nevideki fonların randımanı :

Devlet fonlarının ve aynı nevideki fonların randımanı evvelâ bunlar hakkında beslenen itimada bağlıdır. Belçika devlet tahvillerinde bu itimat unsuru 1830 ile 1840 arasına büyük rol oynamıştır. Emniyetin kifayetsiz olması dolayısıyla % 5 faizli Belçika devlet tahvilleri bu devre zarfında takriben 75 üzerinden ihraç edilmiştir. Para kıymetinde istikrar olduğu zamanlarda sabit gelirli menkul kıymetler en avantajlı plâsmanlar olarak telâkki edilmektedir. Filhakika bu gibi zamanlarda tahvillerin, bilhassa devlet tahvillerinin şu avantajları vardır: 1) Kapitalizasyon nisbetlerinde vukubulan tahavvüllere bakarak ve bu nisbetlerin aynı derecede emniyeti haiz olan menkul kıymetlere ait kapitalizasyon nisbetleriyle mukayesesi suretiyle tahvillerin ve devlet tahvillerinin idaresindeki ve bunlara kıymet takdiri hususundaki kolaylık. Halbuki en iyi vasıftaki hisse senetleri ve hat-tâ gayrimenkul, menkul mallar için kat'i

(1) Başı Ocak - Haziran 1957 tarihli ve 29 - 30 sayılı «BANKA» dergisinde

bir kıymet takdirinde bulunmaya imkân yoktur. 2) İtfaya tâbi olan istikrazlarda mukavele ile tesbit olunan vâdelerin hü-lûlü tarihinde resûlmalin itfasındaki kati-yet. 3) Devlet tahvillerinin ve büyük şir-ketler tarafından çıkarılan tahvillerin sa-tın alınması suretiyle sermaye ve gelirin emniyet altına alınması hususundaki fai-de. Had derecede enflasyona gitmemiş olan memleketlerde tasarruf erbabı sabit gelirli menkul kıymetleri tercih etmekte-dirler. Amerika Birleşik devletlerinde teknisyenler 1925 yılına kadar hakiki plâs-man vasfının sadece, sabit gelirli menkul kıymetlerde mevcut olduğunu söylemek-te idiler. Fakat bu kanaat 1929 buhranı sı-rasında tediyelerin arızaya uğraması ve İkinci Cihan Harbi sırasında fiatların yük-selmesi yüzünden bir parça sarsılmıştır. Bununla beraber, Amerika Birleşik Dev-letlerinde sabit gelirli menkul kıymetler-le sigorta poliçeleri birinci sınıf plâsman-lar arasında yer almaktadır. İngiltere'de bir enflasyon tehlikesinin mevcut olması, millileştirilen teşebbüslerin hissedarlarına tazminat olarak devlet tahvilleri verilmiş bulunması ve vaktinden evvel conversion (borcun tahvili) lara gidilmiş olması do-layısıyla sabit gelirli menkul kıymetler kurlarının düşmesine rağmen keyfiyet ay-nıdır. Fransa'da, harbi finansa etmek, iş-gal masraflarını karşılamak için ve harp-ten sonra yapılan imar masrafları, devlet yardımları sebebiyle ve bütçe açıkları yü-zünden 1914 ile 1926 ve 1936 ile 1948 dev-resi zarfında daimi surette enflasyona baş-vurulduğundan para ile ifade olunan ala-cakların hakiki değeri azalmış ve hattâ sı-fıra müncer olmuştur. Enflasyonun sebe-biyet verdiği bu büyük zararlar tasarruf erbabının nakdî plâsmanlara karşı lâka-yıt kalmalarına sebep olmuştur.

Sabit gelirli menkul kıymetler hâmil-leri, fiat yükselmelerinden ileri gelen zararlardan başka, malî karakter taşıyan diğer risklerle de karşı karşıya bulunmak-tadırlar. Uzun vâdeli istikrazlar faizleri-nin yükselmesi, daha düşük faiz hadleri üzerinden ve daha evvelce ihraç edilmiş olan istikraz tahvilleri kurlarının otoma-tik olarak düşmesine sebep olur. Meselâ

baş-a baş üzerinden ve % 3 faizle ihraç olunan tahvillerin ihracından birkaç sene sonra % 6 faizle y tahvilleri ihraç edilmiş bulunuyorsa evvelki tahvillerin (x tahvil-leri) kıymeti 100 den 50 ye düşecektir. Fa-iz haddinin düşmesi halinde, tahvilât ih-raç edenler muayyen bir müddet geçdik-ten sonra borçlarını başabaş üzerinden it-fa etmek, yani, conversion'a gitmek hakkı-nı haiz bulunuyorlarsa tahvilât kurları it-fa bedelinin üstüne çıkar. Birinci halde, ya-ni faiz haddinin yükselmesi halinde, sabit gelirli menkul kıymetleri satmakta ve sonradan yüksek faiz haddi üzerinden ih-raç edilecek olan tahvilleri satın almakta fayda vardır. Yalnız şurasına da işaret edelim ki, böyle bir malî manevra orta halli bir plâsman sahibinin işi değildir. Çünkü zarardan kurtulmak maksadiyle satışlar çoğaldıkça tahvilât kurları da düş-er. Mamafih devletin kredisini muhafaza etmek maksadiyle emisyon bankasının yardımı ile kesif mubayaalarda bulunma-sı halinde böyle bir mahzurun önlenmesi mümkün olmaktadır. İkinci halde, yani faiz haddinin düşmesi halinde ise, tahvilât hâmilinin «conversion» riskinden kurtul-mak için tahvilât kurlarının itfa bedeli-ne yaklaştığını müşahade eder etmez elin-deki tahvilâtı satmakta menfaati vardır. Böyle bir taktiğin umumî bir hal alması tahvilât kurlarının baş-a başın altına düş-mesine, conversion'un gecikmesine sebep olur. Mamafih mahir bir Maliye Vekili-nin sermaye piyasasında sermaye bollaş-dığı zaman tahvilât hâmilleri için farkına varmadan önce yahutta bunların muvak-kat bir zaman için gelirlerinden vaz geç-memek hususundaki hislerinden istifade ederek derhal «conversion» a gitmesi mümkündür.

3 — Şirketler tarafından çıkarılan tah-viller :

Bu tahvillerde emniyet devlet tahvil-lerine nazaran daha azdır. Fakat buna mukabil şirketler tarafından çıkarılan tah-villerin randımanı daha fazaladır. Randı-man farkı sınaî teşebbüse, şirkete karşı beslenen itimat derecesine bağlıdır. İti-madın ve istinaî risklerin mevzu bahis

olmaması halinde aradaki randıman farkı umumiyetle % 1/2 yahut % 1 dir.

4 — Şirketlere ait hisse senetleri :

A) İhraç kıymetine nazaran randıman :

Bu randıman mütehavvil olup yüzde sıfır ile yüzde 1000 arasında değişmektedir. Bu sebepten ancak ortalama randımandan bahsedebiliriz (zararlar nazarı itibara alınmadığı takdirde gayri safi, aksi takdirde safi ortalama randıman).

Belçika'da Société Générale'in portföyü üzerinde yapılan bir tetkik neticesinde 1900 den evvelki devrelere ait randımanlar hakkında aşağıdaki rakamlar elde edilmiştir.

Yıllar	Randıman nisbeti
1848—1850	% 2.6
1851—1860	% 6.8
1861—1870	% 5.6
1871—1880	% 5.9
1881—1890	% 3
1891—1900	% 3.8
1901—1911	% 5.9
1911—1913	% 6.2

Ortalama randıman % 5 dir. Halbuki Belçika devlet tahvillerinin ortalama randımanı % 4 idi.

Belçika şirketleri hisse senetlerinin % 85 ine şâmil olmak üzere 1901 den 1913 e kadar olan devre zarfındaki randımanlar hakkında araştırmalar yapılmış, bu araştırmalar neticesinde 1913 de ödenmiş sermaye yekûnunun 5 milyar frank civarında olduğu tesbit edilmiştir. Bu sermaye için ödenen dividantlar yekûnu 325 milyon idi ki, bu miktar ödenmiş sermayenin % 6.7 sini teşkil etmektedir. Bundan 54 milyon tutarındaki zarar çıkarılmak suretiyle safi randıman nisbetinin % 5 1/2 olduğu müşahade edilmiştir. Bu nisbet 1901 den beri kaydedilen en büyük randımanı ifade etmektedir.

13 yılın gayri safi randıman vasatısı % 5.8, safi randıman vasatısı ise % 3.4 dir. Bu randıman devlet rantlarının randımanından (% 3.2) azıcık yüksektir. Tahvilâtın randımanları hakkında ayrıca bir hesap yapılmamıştır. Fakat bunların

randımanının (gayri safi) % 4 ile % 41/4 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Hisse senetlerinin randımanı ile tahvillerin randımanı arasındaki fark % 3/4 olarak tahmin edilmektedir. 1901 den 1913 e kadar olan devre zarfında tahvilât randımanları hisse senetleri randımanlarından daha yüksek olmuştur. Bu hususta Rusyada takip olunan ihtiyatsız politikanın tesiri olmuştur. Mamafih hisse senetleri randımanları ile tahvilât randımanları arasında mühim bir fark yoktur.

Burada mevzubahis olan randımanlar sadece dividantlardır. Fakat ergeç hisse senetleri sahiplerinin ellerine geçecek olan ve bu senetlerin kıymetlerinin yükselmesine âmil olan ihtiyatları da hesaba katmak lâzımdır. Her ne kadar bazı şirketler büyük ihtiyatlar teşkil etmekte iseler de bir çok şirketlerin aynı şekilde ihtiyat teşkilinde muvaffak olamadıklarını da gözönünde tutmak lâzımdır. Kaldı ki bu ihtiyatların miktarını lâıkiyle tâyin etmeğe imkân yoktur. Vergiler, İdare Meclisi âzalarına verilen hisseler bilânço-da görülen ihtiyatları azaltmakta veya çoğaltmaktadır.

Şayet bir şirket her sene sermayesinin yüzde birine müsavi bir kısmını ihtiyata ayıracak ve bunu normal nisbet üzerinden (% 5) işletecek olursa 36 sene zarfında, % 3/4 nisbeti üzerinden işletecek olursa 41 sene zarfında, % 3/4 nisbeti üzerinden işletecek olursa 41 sene zarfında, % 1/2 nisbeti üzerinden işlettiği takdirde 49 sene zarfında sermayesini iki misline çıkarmış olacaktır. Dividantlara % 1/5, % 3/4 nisbetleri arasında değişen kısımlardan hangisinin ilâve edileceği hususunda tereddüt edilebilir. Şayet ortalama nisbet olan % 1/2 yi kabul edecek olursak dividantlar çok aşağı bir seviyede kalacaktır.

Tetkik mevzuu olan şirketler tarafından elde edilen neticeler, en faal görünen şirketlerin, spekülâtörlerin, kapitalistlerin sosyologların büyük sukutu hayallere uğramalarına sebep olduğunu göstermektedir. Bunlar dikkatlerini kote edilen kıymetler üzerinde teksif etmişlerdir. Fakat müşkülât içerisinde bulunan şirketlerin

senetleri kote edilmemiştir. İflâs etmiş olan şirketlerin senetleri ise kottan çıkarılmıştır.

1901 den 1913'e kadar olan 13 yıllık devreye ait randıman nisbetleri aşağıda gösterilmiştir :

- Şirketlerin kote edilmiş olan senetlerinin randımanı : % 7.1 gayrisâfi, % 5 sâfi.
- Kote edilmemiş olan senetlerin randımanı : % 2.8 gayrisâfi, % - 0.25 sâfi.

Her iki kategori de beraber alındığı zaman dividend yekûnunun 2.730 milyon, zarar yekûnunun ise 1.110 milyon olduğu tesbit edilmiştir.

Zarar miktarı memleketlere göre şöyledir :

Belçika	: 300 Milyon
Rusya	: 360 "
Rusya hariç diğer memleketler	: 450 "

Yabancı plâsmanlar daha büyük tehlike arz etmektedir. Yabancı şirketlerin kuruluşu bir takım hileli işlere yol açmakta, ayın nevinden konan sermayelerde (apports) ifrata gidilmektedir, ilâ.. Şirketlerin faaliyeti pahalıya mal olmakta, bu gibi şirketlere ihtisas sahibi işçiler gönderilmesi lâzım gelmektedir. Bütün bunlardan başka, şayet şirket muvaffakiyet elde etmiş ise, bu muvaffakiyet yerli halkın kıskançlığını çekmekte ve musadere lere yol açmaktadır.

B) Borsa kurları bakımından randıman

Senetlerin borsadaki kurları itibari kıymetlerine nazaran yüksek bir seviyeye çıkmakta, randımanları ise itibari kıymetlerine nazaran oldukça mütehavvil bulunmaktadır. Borsa sadece dividendları, ihtiyatları değil, aynı zamanda ümitleri de kapitalize etmektedir.

Hisse senetlerinin kurlarına nazaran gelirleri

Yıllar	Gelirler
1894	% 3.65
1895	% 3.58
1896	% 3.53
1897	% 3.84
1898	% 3.75

Devlet rantlarında gelir nisbeti takriben % 3 tür.

1913 de hisse senetlerinin itibari kıymetlerinin 3,5 milyar olmasına rağmen, bunların borsa kurlarıyla ifade olunan kıymetleri 6,5 milyar idi (itibari sermayesi olmayan bazı şirketler dahil). Borsa kurlarına nazaran randıman % 4.4 idi. Bundan bir yılın zararları tenzil edilecek olursa randımanın % 3.7 olduğu görülür.

Borsadaki kıymet fazlalarının (Les plus - values boursières) husulünde, şirketlerin ihtiyat akçaları tutarının, spekülasyon ümitlerinin, altın kıymetinin düşmesi halinde yapılan kıymet takdirlerinin tesiri vardır. 1896 dan 1900 e kadar kıymet fazlası endeksi % 10 dan % 15 e yükselmiştir.

K ı s ı m : 2

BİRİNCİ CİHAN HARBİNDEN SONRAKİ DURUM

Birinci Cihan Harbinden sonra menkul kıymetlerin randımanlarında büyük tahavvüller husule gelmiştir. Bazı plâsmanlar hakikatta, ihtilâller (Rusya), para kıymetinin düşmesi vesair bir çok karışıklıklar dolayısıyla hiç bir gelir getirmemiştir. Devletlerin istikraza baş vurmaları faiz hadlerini yükseltmiştir. Ayrıca para kıymetinin düşeceği korkusu da aynı istikamette tesir icra etmiştir. Fransa'da ve Belçika'da devlet tahvillerinin sâfi % 10 üzerinden kapitalize edildiği görüldü. Öyle zaman oldu ki devletler istikraz yapamaz bir halde düştüler.

Mali durumları daha sağlam olan bazı memleketler borçlarını tahkim (consolider) etmek ve böylelikle faiz yükünü azaltmak imkânını bulmuşlardır. 1932 de Fransa borçlarını % 4 1/2 faizle, İngiltere ise % 3 1/2 faizle tahkim etti. Fakat Fransa bu durumu muhafaza edemedi, bunu takiben bir çok can sıkıcı hallerle karşılaştı.

Şirketler sermayenin pahalılaştığı sırada tahvilât çıkarıcıkları yerde hisse senetleri ihraç ederler. Kıta Avrupasında şirketler çok fazla sermayeye ihtiyaç hissetmişlerdir. Çünkü para kıymetinin düşmesi bunların çevirme sermayesini tahrir etmiştir.

Paranın kıymetinde istikrar olmadığı zamanlarda ev, arsa vesaire gibi aynı kıymetlere olan rağbet fazladır. Bu gibi hallerde hisse senetlerinin kıymeti düşer. 1926 dan 1930 a kadar olan devre zarfındaki spekülasyon dalgası, dividantların bazı hallerde tamamiyle ihmal edildiğini ve daha ziyade borsada kıymet fazlaları elde edilmesi cihetine gidildiğini göstermiştir. Belçikada borsada kote edilen senetler % 2 den fazla gelir getirmemiştir. Amerikada ise borsada kote edilen senetler % 4.5 nisbetine yakın bir gelir getirmekte idi (Amerika için bu nisbet azdır). Almanya da ise bu nisbet % 8 yahut % 9 idi.

İktisadî buhran hisse senetleri kurlarının dividantlara nazaran daha çok düşmesine sebep olmuştur. Öyle ki hisse senetleri kurlarına nazaran randıman yükselmiştir.

Millî Belçika Bankasının (La Banque Nationale de Belgique) ilgili servisleri Belçikada dağıtılan dividantlar hakkında aşağıdaki tabloyu meydana getirmiştir. Bu tablodaki rakamlar vergiler tenzil edilmeksizin dağıtılan gayri sâfi dividantları göstermektedir.

Belçika Anonim Şirketlerinin bilanço neticeleri
(Milyon Frank olarak)

Yıllar	İtibari sermaye	Zararlar çıkarıldıktan sonra kalan kâr bakiyesi	Dağıtılan gayri sâfi kâr	Ödenmiş sermayeye nazaran % nisbeti
1929	28.660	5.800	3.480	% 12.12
1930	43.800	6.320	4.030	% 9.20
1933	48.900	790	2.135	% 4.36
1934	48.700	1.330	2.180	% 4.48
1936	44.980	3.047	2.869	% 6.4
1937	44.236	4.705	3.693	% 8.3

Yukardaki tablo fiilen ödenmiş sermayeye nisbetle randımanın düşük olduğunu göstermektedir. Hattâ 1929 ve 1930 senelerinde dahi keyfiyet böyle olmuştur.

B a h i s : 3

SABİT GELİRLİ MENKUL KIYMETLER

K ı s ı m : 1

DEVLET TAHVİLLERİ VE HAZİNE BONOLARI

Devlet fonlarının iktisabı için mutedil miktarda bir meblâğ hasredilmesi şayanı

tavsiyedir. Bunların kolaylıkla satılması mümkün olduğu gibi rehin gösterilmeleri suretiyle de bankalardan ve tasarruf sandıklarından senet mukabili avans elde edilmesi mümkündür. Vâdeleri üç aydan fazla olmayan hazine bonolarının reeskont edilmeleri dahi mümkündür. Binaenaleyh devlet fonları patrimuvanlarda, hattâ iş adamlarının aktiflerinde yer alan ve paraya ihtiyaç olduğu zamanlarda imdada yetişen bir emniyet unsurudur.

Muhtelif devlet fonları arasında bir mukayese yapmak ve bunların içinden en iyilerini seçmek yerinde olur (bunlar için yapılacak plâsmanları daha ihtimamlı bir şekilde taksim etmek suretiyle). Piyanolar ve ikramiyeler ekseriya kurların yükselmesinde âmil olmaktadır. Halk bunun cazibesine kapılmakta, fakat piyanoda kazanma şansı çok pahalıya mal olmaktadır.

K ı s ı m : 2

DEVLET FONLARINA BENZEYEN KIYMETLER

Bazı menkul kıymetler aşağı yukarı devlet fonları derecesinde bir teminat ar-

zetmektedir. Belediyeler tarafından çıkarılan tahviller bu meyandadır. Hattâ bu tahvillerden bazıları devlet tarafından garanti edilmektedir. Binaenaleyh bu kıymetlere portföyde yer verilmesi mümkündür. Mamafih sözü geçen kıymetlerin geniş bir piyasası olmadığından bunların iktisabında fazla ifrata gitmemek lâzımdır.

Kısım 3. — Sınai teşebbüsler tarafından çıkarılan tahviller

Bunlardan bazılarını satın almakta fayda vardır. Fakat bu hususta ihtiyatlı ol-

mak lâzımdır. Çünkü hisse senetleri kıymetlerini tamamiyle kayıp ettiği zaman tahvilâtın da kıymeti aynı şekilde kayıp olur. Bunun da sebebi bütün kredi imkânlarının önceden ortadan kalkmasıdır. Bir tahvilin emniyeti gösterilen teminata (ipotek, kefalet) göre ölçülmez. Bu tahvili ihraç eden teşebbüsün kârına göre ölçülür. Borçlunun borcunu ödememesi halinde tahvilât sahipleri teminat olarak gösterilen aktifleri satmakta güçlük çekmekte, bu aktifler ipotek altında bulunmaktadır. Fakat büyük teşebbüslerin mühim randuman getiren tahvilâtı için plâsmanlar yapılması mümkündür. Mamafih spekülâtif mahiyette işler yapan teşebbüslerin tahvilâtını almaktan içtinap etmelidir.

B a h i s : 4

MENKUL KIYMETLER BOSRALARI

Menkul kıymetler kurları arz ve talebe göre alçalır yahut yükselir. Bazı müellifler keyfiyetin bu merkezde olmadığını ve kıymetin objektif bir şey olduğunu iddia etmişlerdir. Filhakika, menkul kıymetlerin vasıflarında mündemiç olan kıymet (zati kıymet) objektif bir mahiyet arz etmekte ve borsa kurlarının teşekkülünde bunun tesiri olmaktadır. Fakat bu kıymetten gayri unsurlar, bilhassa faiz hadlerindeki tahavvüller, menkul kıymetlere karşı olan talep, spekülasyon hareketleri de menkul kıymetlerin kurları üzerinde müessir olmaktadır. Zati kıymet borsa kurlarındaki tahavvülün sebebi değil, sadece arz ve talepteki kesafetin bir sebebidir. Zati kıymetin hususi şirketler tarafından çıkarılan hisse senetleri arz ve talebi üzerindeki tesiri, devletçe ihraç olunan menkul kıymetler üzerindeki tesirin daha fazladır.

1. Bir menkul kıymetin yahut bir kategoriye dahil olan menkul kıymetlerin kurları üzerinde müessir olan hareketler

a) Zati kıymetin yahut bir teşebbüsün kazancının tesirini en ziyade burada mevzubahis olan hareketler üzerinde gösterdiği ve bu hareketlerinin âmili olduğu-

nu kabul edebiliriz. Zati kıymetin yahut kârın hakiki olması mümkün olduğu gibi, bunların spekülâtörlerce beslenen bir ümidin ifadesi olması da mümkündür. Zati kıymetin yahut kârın takdir ve tahmininde ifrata varılması yahut bunların ajyocuların hayali icatlarından ibaret olması mümkündür. Gerek zati kıymet, gerek kâr, teşebbüslerin bilânçoları, haftalık yahut aylık durumları tetkik edilmek suretiyle tâyin olunur. Yahut zati kıymetin ve kârın benzeri teşebbüslerin randımanları, kullandıkları ham maddeler, yahut bu teşebbüsler tarafından istihsâl olunan mamullerin nev'i (meselâ bakır, kalay, vesaire gibi) göz önünde tutularak hesap edilmesi mümkündür.

Objektif âmilin tetkikindeki faydaya rağmen bu âmil üzerinde fazla durmak istemiyoruz. Objektif âmili tetkik edilecek kudrette olması lâzımdır. Bundan başka, ayrıca bilânçodaki muhtelif kalemlerin muhtelif paralarla (muhtelif nevidaki franklar, İngiliz lirası, dolar) ifade edilen kıymetlerinin de bilinmesi lâzımdır. Bilhassa bankalarca açılan avansların miktarını ve kasa mevcudunu kontrol etmek lâzımdır. Şayet avans miktarı fazla, kasa mevcudu zayıf ise, senetler kurlarının düşmesine sebep olacak olan bir sermaye tezyidi cihetine gidilecek demektir. Teşebbüsün fazla stok yapıp yapmadığı cihetinin tetkik edilmesi ve tahsili şüpheli olan alacaklarının, ilâ. bilinmesi lâzımdır. Bir şirketin borçlu olması ve sermayesinin tamamen ödenmemiş olması bu şirketin sıkıntıya düştüğünü, ihssedarlarının hisselerini ödeyecek kudrette olmadıklarını ifade eder.

Bilânçoları, umumi heyetlere verilen raporları ve umumi heyetlerde cereyan eden müzakerelere ait zabıtları, borsa gazetelerini takip etmek lâzımdır.

b) Sermayenin tezyidi

Para piyasasında paranın bol ve işlemin münkeşif olduğu zamanlarda sermaye tezyidine müteallik muameleler hisse senetlerinin kurlarının artmasına sebep olur (müessis hisse senetlerinin çıkarıl-

mamış olması halinde dahi). Bu nevi muamelelerin şirketin kâfi miktarda istihsalde bulunmadığına, işlerini tevsi etmek istediğine, istihsal vasıtalarını (yahut sabit sermaye) tekemmül ettireceğine delâlet ettiği kanaatinde olanlar da vardır. Şirketi münkeşif bir hale getiren idareciler bunu daha da inkişaf ettireceklerdir.

Paranın nadir olduğu ve işlerin pek parlak olmadığı zamanlarda sermaye teziydi menkul kıymetlerin kurlarını düşürmektedir. Bu gibi haller şirketin sıkıntı içerisinde bulunduğuna haml edilmektedir. Böyle bir durum karşısında şirketin işlerini tevsi etmesi değil borçlarını ödemeye çaresini araması lâzımdır.

Emisyonlar çoğaldığı zaman senet hâmilleri menkul kıymetler satın almak isterler. Fakat bu sırada senet hâmilllerinin sermayesi yoktur. Bu gibi hallerde pek yüksek olmayan bir fiat üzerinden git gide yeni senetler ihraç edilir ve bunlar eski hissedarlara tahsis olunur. Eski hissedarlar, kendilerine bahşolunan mühim bir hakkı elden kaçırmamak için ya yeniden çıkarılan hisse senetlerini iktisap ederler, yahut yeni çıkarılan hisse senetlerine sahip olmak istemiyorlarsa ellerindeki senetleri satarlar veya hem kendilerine disponibilite temini, hem de yeni senetlere sahip olmak maksadiyle eski senetlerin bir kısmını satarlar.

c) İktisap olunan senetler henüz borsada kote edilmemiştir.

Senetlerin borsada kote edilmesi ekseriya bir hareket yaratır. Çünkü bazı hisse senetleri hâmilleri ellerindeki senetleri satmak isterler. Bunlar ya elde ettikleri kârla iktifa ederler, yahut yeni senetler satın almak için istikrazda bulunurlar. Binaenaleyh senet arzı mutlak surette vâki olmaktadır. Talep artışı için hiç bir sebep olmadığına göre, kurlar zaruri olarak düşecektir. Fakat bu nevi satışlar yapılacak evvelden tahmin edilerek kurların düşmemesi için neşriyatla yahut sair suretle teşebbüse geçilir. Böylelikle kurların düşmesi önlenmiş olur. Bu hal bilhassa spekülasyonun fazla olduğu za-

manlarda vâki olur. Binaenaleyh evvelden her türlü hareketin vuku bulması muhtemeldir.

d) Devlet yeniden bir istikraz yaptığı zaman, devlet tarafından çıkarılan yeni istikraz tahvillerinin büyük bir kısmının spekülâtörler tarafından satın alınması mümkündür. Çünkü spekülâtörler satın aldıkları tahvilleri kısa bir zamanda az da olsa bir kârla satabileceklerini ümit ederler. Şu halde umumiyetle kurların pek fazla yükselmesine sebep olmayan bir spekülasyon hareketi kendisini gösterir. Belçikada istilâya uğrayan bölgelerin imarı için yapılan bir istikrazda tercihen küçük tasarruf erbabının satın alabileceği ufak tahviller çıkarılmıştır. Fransada spekülasyon daha fazla rol oynamaktadır.

Sadece büyük müesseseler, büyük spekülâtörler, hakikatta istemediklerinden 20 misli fazla tahvil satın almak imkânına maliktirler. Binaenaleyh bu mahiyette muayyen ölçüde bir spekülasyon yapmaya ancak bunlar muktedirlerdir.

e) Menkul kıymetler kurlarını yükseltmek yahut düşürmek maksadiyle yapılan kampanyaların bazen bunların kurları üzerinde tesiri vardır (kurları düşürmek için yapılan kampanyalar daha nadirdir).

Bu kampanyalarda esas itibariyle iki vasıttan istifade edilmektedir. Bu vasıtalardan bir tanesi matbuat, mali gazetelerde yapılan her mahiyetteki reklâmlardır. Bu gibi vasıtalar iyi yapılmış etüdler, yahut günlük bültenlerde verilen haberlerdir. Bu haberlerin tekrerrür ettiği görüldüğü zaman kurları yükseltmek için bir kampanyaya girildiği muhakkak demektir. Ellerindeki menkul kıymetleri devretmek isteyen kimseler bunların kurlarını yükseltirler. Bu harekete devam etmek ve kurlar nihai seviyeye vasil olmadan önce menkul kıymetlerin evvelden satılması suretiyle bir kazanç temin edilmesi mümkündür. Fakat bu çok tehlikeli bir iştir. Bundan içtinap etmek daha doğru olur.

(Devamı var)

Yeni Ticaret Kanununa Göre Ticari Defterler

II

Yazan : Hikmet KEYMAN

Ticaret Kanunumuzun «ticarî defterler» e müteallik olarak yukarıda belirtilen umumî esasları hakkındaki görüş ve mütalâamız şu merkezdedir

a) İşletmenin mahiyet ve öneminin gerektirdiği bütün defterleri tutmak prensibi :

Etüdümüzün mülga Ticaret Kanununun serh ve tahlilinde belirttiğimiz vejhile eski kanunun muhasebe kaydını bir sisteme bağlayamayan hükümleri pek iptidai, nâkıs ve sonradan çıkan Vergi Usulü Kanunu ile de ahenksiz ve mütenakıs idi. Gerçek bu hükümleri modernize ederek modern muhasebenin icap ve tekniğine uydurmak gerekse Vergi Usul Kanunu ile de ahenksiz ve mütenakıs idi. Gerçek bu hükümleri modernize ederek modern muhasebenin icap ve tekniğine uydurmak gerekse Vergi Usul Kanunu ile de ahenksiz ve mütenakıs idi. Ancak, ticarî işletmenin mahiyet ve öneminin gerektirdiği bütün defterleri de tutmak ve tutulmaması halinde de fiilen tutmuş olduğu defter kayıtlarının aleyhine delil olabileceği yolundaki hükmü ise, çok sert ve ağır olmuştur.

Çünkü herhangi bir meselenin hudusunda ve ihtilâf vukuunda işletmenin mahiyet ve öneminin gerektirdiği bütün (yardımcı) defterleri işletmenin bünye ve hususiyetine göre isabetli olarak tâyin etmek çok güçtür. Defter teşkilâtındaki sistem farkları ve tedahüller nazara alınır-se, bu husus muhasebe organizatörlerinin takdirine kalan tamamen subjektif ölçü

ve mülâhazalara dayanacak ve halli müşkül bir çok ihtilâflar doğurabilecektir. Bu hususta, muhasebe organizasyonunun; müteşebbisin katlanabileceği veya daha doğrusu işin tahammül edebileceği masraf haddine de tabi olduğunu bilhassa belirtmek lâzımdır.

Gerçi bugünün muhasebe teşkilâtı, küçük işletmelerde dahi az çok yardımcı kayıt ve defterlerden vereste değildir. Bununla beraber tatbikatı istisnasız genişletmek de fikrimizce doğru olamaz.

Binaenaleyh bu hükmün ticarî işletmenin mahiyet ve öneminin gerektirdiği bütün defterler yerine, başlıca defterler şeklinde tertip ve tedvin olunması belirtilen lüzum ve mahzurları kısmen olsun izale ve telif edebilirdi. Daha yumuşak ve tatbiki kabil bir sistem ve hüküm olurdu. Bu suretle tacir; ki, tatbikatta da böyledir, kıymet ve şahıs hesaplarını tahlil edecek kasa, mağaza, senet, borçlular ve alacaklılar gibi başlıca yardımcı defterleri tutmakla muhasebenin icabıyla kanunun tahmil ettiği mükellefiyeti aşağı yukarı yerine getirmiş ve herhangi bir hâdisede bu konudaki hükmün tefsiri de kolaylaşmış ve imkânlaşmış olurdu.

b) Tutulacak bütün yardımcı defterlerin beyan olunması prensibi :

Yeni Ticaret Kanununun 69 uncu maddesinin 2 nci paragrafında her tacir; tutmağa mecbur olduğu diğer (gayrı muayyen kanunî) defterlerle tutmak istediği (ihtiyari) defterlerin her birinin nevi ve

mahiyetleriyle sahife sayılarını gösteren iki nüsha beyannameyi bu defterleri kullanmağa başlamadan önce sicil memuruna bildirmeğe mecbur tutulmuştur. Kanunun gerekçesinden, birtakım tacirlerin, defterleri olmadığı halde herhangi bir dava zuhuruunda birtakım defterler tertip ettirmek yoluna giderek böylece hasımlarının durumunu ağırlaştırmak ve kendi lehlerine delil uydurmak çarelerine başvurmakta olmaları mülâhazasıyla bu yolsuzluğa bir tedbir olarak bu hükmün tedvin ve vaz olduğunu anlaşılmaktadır.

Kanun metnindeki sahife sayısı tâbirinden bu defterlerin ciltli olmaları esasının kabul edildiği mânası anlaşılıyor. Zira sahife sayısının mutlak olarak başka türlü tesbiti düşünülemez. Kalamazo veya kart şeklinde defter tutumunda sahife sayısı hudutsuzdur; teselsülde yoktur. Defter şekillerinde görüldüğü üzere, ciltli defterlerin esas farikası ve faydası sahife adedinin evvelden belli olması ve değiştirilememesidir ki, vazii kanunun bu noktada beliren endişesi ve derpiş olunan gayesi bu anlayışımızı teyid etmektedir.

Vazii kanunun bu konudaki düşünce ve mânasının böylece anlaşıldığı belirtildikten sonra, meseleyi muhasebe ve tatbikat bakımlarından inceliyelim :

Evvelâ bugünün ileri ve modern muhasebe organizasyonunda büyük, orta ve hattâ küçük işletmelerde tutulan yardımcı defterler, umumiyetle, kalamazo veya kart şeklinde ciltsiz olarak kullanılmaktadır. Bu durumda yardımcı defterlerin ciltli olarak kabulü tatbikatta zorluk yaratacak ve memleketimizde muhasebe teşkilâtının modernize edilmesine engel olacaktır. Diğer taraftan bu mevzuda vazii kanunun derpiş eylediği endişe de gayri varit, tedbir de yanlış ve nakâfidir.

Zira, yardımcı defter kayıtlarının mesnedini teşkil eyleyen evrakı müsbite ve yevmiye kayıtları mevcut oldukça, bu defter kayıtlarının kontrolü ve tevsiki daima mümkündür. Herhangi bir hesap ekspertizinde eksper ekspertize mevzu teşkil eyleyen yardımcı defter kayıtlarını kontrol ve tevsik için bu kaynaklara müracaat

edebilir. Ve esasen ekspertizin icap ve tatbikatı da budur. Diğer taraftan kanunun düşündüğü tadil ve tağyir keyfiyeti ciltli defterlerde dahi kabildir. Zira suiniyet sahibi bir tacir maksadına göre yeni bir defter tanzim edebilir. Bu sebeple kanunun tasavvur ettiği mahzuru bertaraf ve emniyeti temin için defterlerin ciltli olması da kâfi gelmeyip, tasdikli olması bile gerekir. Bu takdirde işletmelerin muhasebeleri çok iptidaileşir ve zamanımızın icap ve ilerlemesine uymaz. Muhasebe kayıtlarına vuzuh vermek üzere tacirin sabit (ciltli) veya müteharrik yapraklı (kalamazo ve kart) defterlerle bir yardımcı kayıt tesis etmesi kâfidir, düşüncesindeyiz. Esasen tatbikatta müesseseler yardımcı kayıt defterlerini geniş sahifeleri ihtiva etmek üzere kalamazo ve kartlarla bildirmektedirler. Şu da var ki, kanunumuz; yevmiye defterleriyle defteri kebirin müteharrik yapraklı olarak tutulmasına, envanterlerini liste halinde tanzim ederek enverter defterlerine icmal olarak geçirilmesine cevaz vermiş olması dolayısıyla yardımcı defterlere ait bu sert hükmü bir yandan prensip tenakuzu yaratmakta diğer yandan da zamanımızın modern muhasebe teşkilâtı düşüncesiyle tearuz yaratmaktadır.

c) İşletme defteri tutabilmek prensibi :

Kanunun 66 ıncı maddesinin 3 üncü fıkrası uyarınca tacir hakiki şahıs ise bu maddenin birinci bendinde yazılı defter (yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defteri) leri veya işletmenin mahiyet ve önemine göre sadece işletme defteri tutabilmektedir. Mevzubahis işletme defteri hesabi bünye ve şekli itibarıyla Vergi Usulü Kanununca kabul edilen defterin aynıdır. Bu suretle vazii kanun bu hükmüyle hakiki şahısların birinci sistem yerine Vergi Usulü Kanununun kabul ve tatbik ettiği işletme defteri tutmalarına cevaz vermiş; ancak, bu müsaadeyi işletmenin mahiyet ve öneminin gerektirmesi gibi bir şarta bağlanmıştır.

Kanunun aradığı bu şart bittabi Vergi Usulü Kanunun aradığı şart olamıya-

caktır. Zira Ticaret Kanununa göre muhasebe tesisinin maksat ve gayesi, geniş mânada sermayedar (şirketlerde) de dahil olmak üzere, işletmeye ait borçluluk ve alacaklılık durumunun doğru ve açık olarak tesbit ve irae olunmasıdır. Diğer husus (masraf, gelir, kâr ve zarar) lar bu lâzime ve gayenin müteferrii ve yardımcıdır. Vergi kanunlarında ise, kâr ve zarar esas, diğerleri bunun müteferrii ve yardımcıdır.

Bu faktör esas alınarak bir işletmenin işletme defteri tutup tutamayacağını tâ-yini cihetine gidilecektir. Ama burada düşünülecek bir nokta vardır. Ne kadar küçük de olsa, borçluluk ve alacaklılık münasebet ve durumu olmayan bir işletme olabilir mi? Bugünün iktisadi ve ticari hayatında, olur, denemez. Şu halde ne olacaktır? Bu münakaşa bizi Ticaret Kanunumuzdaki muhasebe kayıt ve defterleri arasında işletme defteri sisteminin yeri olmaması neticesine götürmektedir.

Ancak, bilanço esasına dayanan muhasebe kayıt ve defter sisteminin bütün yardımcı defterleri de arayan vüsat ve şumulü ve işletme muhasebelerinin işletmenin masraf haddiyle münasebeti nazara alınırsa, küçük işletmeleri böyle bir kayıt ve defter sistemiyle mükellef tutmak doğru ve isabetli olamayacaktır. Binaenaleyh vazii kanunun bu istisnası isabetlidir. Ancak, defterin Vergi Usulü Kanunundan aynen alınmış olan hesabi bünye ve şekli Ticaret Kanununun belirttiğimiz esas maksat ve gayesine uymamaktadır. Bu vaziyette Ticaret Kanunundaki işletme defterinin hesap şekli itibariyle borçluluk ve alacaklılık hareket ve durumlarını kayıt ve irae eder bir bünyede tanzim ve tertip olunması daha uygun, doğru ve elverişli olurdu; ve kanunun da maksat ve gayesini gerçekleştirebilirdi. lüzum gören ve isteyen tacirler ayrıca yardımcı defterler de tutarak muhasebelerini işleriyle ayarlayabilirlerdi.

(Sonu var)

1958 Yılında

2 Milyon Liralık İKRAMİYELER

38
Aptıman dairesi
30'u Kredili

zengin para
ikramiyeleri

10000
kişiyeye
kazanma şansı

GARANTİ BANKASI

Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılığı İlgilendiren Haberler

Derleyen : Hikmet KEYMAN

MÜŞTEREK PAZARIN PARA SİYASETİ BAKIMINDAN GÖRÜNÜŞÜ

Amsterdam - Hollanda Bankasının bu sıradaki yayınlanan raporunda, bu Bankanın Başkanı Doktor Holtrop, Müşterek Pazarın bazı iktisadi veçhelerine ve para siyaseti bakımından durumuna da temas etmiştir. Bu izahata göre; Müşterek Pazarın Altı devletin milli ekonomik hayatı üzerinde ne dereceye kadar derin bir tesir yapacağını, bilhassa Anlaşmanın ihtiva ettiği milletler üstü unsurun ileride nasıl bir rol oynayacağı hususundaki emniyetsizlik muvaceshesinde, henüz kestirilememektedir. Müşterek Pazarın kurulmasının bir serbest Ticaret Bölgesi çevresi dahilinde çok şumullü bir Avrupa işbirliğini mi intaç edeceği, yoksa bunun Batı Avrupayı birbirine muhasım ve rakip gruplara mı parçalayacağı hakkında da bu anda henüz kat'î bir şey söylenemez. Fakat şu muhakkaktır ki, taraflar arasında zamanla ticaret siyaseti, ekonomi ve gümrük sahalarında bu memleketlerin iktisadi teşkilâtı üzerinde çok şumullü bir surette icrayı nüfuz edecek bir birlik, müşareket meydana gelecek ve bundan dolayı ve taraflar siyasi ve iktisadi bağımsızlıklarını esas itibariyle muhafaza edecekleri cihetle, mütekabil işbirliği çok ağır zaruret ve icaplarla karşılaşacaktır.

Avrupa Anlaşması, Altı Devletin Hükümet makamlarıyla Merkez Bankalarının doğrudan doğruya işbirliğini ve istişari selâhiyeti halz bir Para Komitesinin kurulmasını derpiş etmektedir. Bu Komiteye yalnız Altı Devlet değil, Avrupa Komisyonu da iki üye tâyin edilecektir. Altı Devletin seçeceği azadan birer temsil usulen Merkez Bankalarının kadrolarından seçilecektir. Binaenaleyh, Merkez Bankalarına ekonomi ve para siyaseti koordinasyonunda mühim bir mevki verilmektedir. Bu sırada ekonomik siyaset ve para politikası umumî tediye bilançosu muvazenesinin muhafazasına müteveccih ve matuf bulunacak, aynı zamanda yüksek bir istihdam durumuyla mustakar bir flyat seviyesinin teminine itina edilecektir.

Kendi tediye bilançosu muvazenesi bakımından mesuliyet, her âza Devletin kendisine raci kalacaktır. Tediye bilançosu açıkları halinde otomatik bir yardım mevzuu bahis değildir. Bu ise, dahill para siyasetini ve bunların mütekabil koordinasyonunu ağır müfletlere maruz bırakacaktır. Tediye bilançosu muvazenesi, şimdiki kadarkinden fazla, doğru bir para ve bütçe siyaseti vasıtasıyla sağlanmak zorundadır. Kaldı ki, Altı Devletin birliği dahilinde artık bu gayenin elde edilmesi için ticarî münasebette devamlı tahditler vaz'ı - buna çok müstesna ahvâlde ve muvakkaten cevaz verilmiş olmakla beraber - kabule şayan olamaz.

Bundan başka, karşılıklı tediye münasebetleri de ağır icaplarla karşılaşmaktadır. Altı Devlet aralarındaki umumî tediye bilançosu muvazenesini muhafaza etmeğe muvaffak da olsalar, Birlik içinde bundan sonra da bünyevî alacaklı ve borçlu peşisyonları bakı kalacaktır. Bu sebeple ticaret ve tediye münasebetlerinin arızasız bir surette cereyanı için borçlu devletlerin Birlik içindeki açıklarını alacaklı memleketlerce kabule şayan üçüncü bir memleket parasıyla ödeyebilmeleri lâzımdır. Bu ise, Altı Devletin paralarının aralarında tamamiyle birbirine kabili tahvil olmasından daha ileri bir durumda bir para konvertibilitesi ölçüsüyle kabildir. O halde Avrupa İktisadi İşbirliği tarafından tahakkuk ettirilen çok taraflı tediye münasebetinin muhafazası veya paraların tam konvertibilitesine rücuu gibi âmililer, Müşterek Pazarın tam bir inkişafının şartlarından olarak telâkki edilmelidir.

Müşterek Pazar, ekonominin dinamik gelişme temayülünün başlangıcını teşkil etmektedir. Altı Devlet arasında bugünkü gümrük tahditleri yavaş yavaş fakat hiç durmadan ortadan kalkacaktır. Bu, bazılarının daha süratle gelişmesine mani olacak, diğerlerini ise çok kudretli rakipler karşısında himaye edecektir. Yeni imkânlardan istifade etmek ve tehlikeli fırtınalara mukavemet edebilmek için hudutların iç ve dışında yeni işbirliği yollarını takip etmek lâzımdır. Yeni bir Avrupa istihsal bünyesinin tedrici inkişafının hakiki bir rasyonelizasyon sağlama-

AMERİKA'DA SAN ANTONİO
Şehrinde Ocak 1958 de faaliyete geçen ve yarının bankaları diye gösterilen
MİLLİ TİCARET BANKASI

sı ve Altı Devlete daha büyük bir refah temin etmesi itimatla beklenebilir.

Altı Devletin para ve maliye siyasetini idare edenlerin çok güç fakat dikkate değer vazifezile daha büyük refahını sıhhatli bir maliye ve sağlam bir para esasında emin bir temel bulmasına çalışmaktır.

(Neue Zürcher Zeitung)

İNGİLTERE'DE İSKONTO HADDİ İNDİRİLDİ

Londra - Resmen bildirildiğine nazaran, İngiltere'nin iskonto haddi dün % 6 dan %5 1/2 ye indirilmiştir. Resmi mahfiller, bu indirmeye teknik faktörlerin sebep olduğunu ifade etmekle, buna rağmen, Hükümetin bugüne kadar takip etmiş olduğu iktisadi siyasette umumi bir gevşemenin bahis mevzuu olmadığına işaret etmektedirler.

Geçen Mart ayında iskonto haddinin % 7 den % 6 ya indirilmesinde âmil olan umumi sebeplerin bu yeni indirimde de rol oynadığını ifade eden resmi çevreler, bilhassa sterlinde görülen salâh ile altın ve dolar ihtiyatlarındaki artışın esas sebebi teşkil ettiğini ileri sürmektedirler.

Resmi çevreler, hâlâ yüksek telâkki olunan 5 1/2 nisbetindeki iskonto haddinin kredi takyidlerinde umumi bir gevşemeye delâlet etmediğini iddia etmekle beraber, resmi iskonto haddinde dün yapılan yeni indirme hiç şüphe yoktur ki, enflasyon tehlikesinin gittikçe azaldığı hususunda Hükümetin artan itimadını tebarüz ettirmektedir.

Gerçekten, Hükümetin iktisadi siyaseti tedrici bir surette değişmekte olduğu gibi, şimdi alâka en fazla resesyon tehlikesi üzerinde taksif edilmekte ve İngiltere'nin ihracatında bir azalma vukuu ihtimaline karşı teyakkuz gösterilmektedir. Maamafih, Hükümetin gayesi, kredi takyidlerinin cüzi bir şekilde ve selektif olarak gevşetilmesidir.

Başvekillin dün Londra'da bir Muhafazakâr Parti toplantısındaki nutkunda işaret ettiği vehile, esas dâva enflasyon olmaksızın iktisadi gelişme sağlamaktadır ve hükümet enflasyona karşı alınan sıkı kontrol tedbirlerinin geniş mikyasta bir işsizliğe müncer olmasına müsaade etmemeğe azmetmiştir.

İngiltere Hükümetinin bugünkü iktisadi siyaseti, Başvekillin dünkü nutkundan gayet iyi bir şekilde telhis edilebilir. Filvaki, muamileyh, dünkü nutkunda «esas hedefimiz yeni bir hamle yapmadan önce kısa bir tevekküftür» demekle, durumu kısaca izah etmek istemiştir.

Enflasyonun durdurulması zaruretinin işaret eden Başvekil, bu hususta ezdümle şunları söylemiştir :

«Bu zaruretin herkes tarafından takdir edilmesi lazımdır. İster ücret artış talepleri çeklinde, isterse kâr hadlerinin idamesi veya kârın tevzili şeklinde olsun, hususî sanayi ve ticaret sektöründe bir mesuliyet hissi olmalı ve ihtiyatı elden bırakmamalıdır. Millileştirilmiş sanayide olduğu kadar, bu sektörde de buna ihtiyacımız vardır».

İskonto haddinde yapılan bu yeni indirme, Hükümetin iktisadi faaliyetlerde bir gelişme husule getirmek hususundaki niyetinin yeni bir delilini teşkil etmekle beraber, İngiltere Hükümeti, sterlin üzerinde yeni bir baskının husule gelmemesi hususunda da âzami dikkatli gösterecektir.

Hall hazırda, sterlinin daha düşük bir iskonto haddi karşısında kuvvetini tamamen muhafaza edebileceği hususunda tam bir itimat mevcut olmakla beraber, Hükümetin bu istikametteki hareket tarzı, önümüzdeki aylarda ve bilhassa sonbaharda sterlinin göstereceği kuvvete bağlı bulunmaktadır.

(Financial Times)

AVRUPA PARA FONU KURULMASI DÜŞÜNÜLÜYOR

Oslo - Federal Almanya İktisat Vekili Erhard, bir Avrupa Para Fonu kurulmasının büyük bir ihtiyacı karşılayacağını ifade etmiştir. Oslo'daki bir nutkunda bu mevzuu temas eden Erhard, böyle bir Para Fonunun otomatikman krediler açmayıp, ancak muayyen maksatlar için krediler açması gerektiğini ifade etmiştir. Buna misal olarak Erhard, Avrupa Tediye Birliğinin ilk faaliyet devresinde Batı Almanya'ya temin edilen kredinin Almaya'yı borçlu durumdan kurtarmış olduğunu zikretmiştir. Bununla beraber, Avrupa Tediye Fonunda oy birliği prensibi değil, bu Fona üye olan memleketlerin oylarının çoğunluğu nazarı itibara alınarak karar verilmelidir. Bu netice tahakkuk ettiği takdirde, alacaklı bir memleket olması itibariyle, Batı Almanya büyük hizmetler ifa etmeğe âma-dedir.

(Frankfurter Allgemeine Zeitung)

DÜNYA BANKASININ GELİRİNDE VAKİ ARTIŞLAR

Vaşington - Dünya Bankası, 31 Mart 1958 tarihinde sona eren 9 aylık devre zarfında 32,4 milyon dolar tutarında sâfi bir gelir sağlamıştır. Halbuki, 1957 senesinin aynı devresine ait sâfi gelir miktarı 26,2 milyon dolardır.

Kredi ve kefaletlerden tevellüt edecek zararlarına karşı ilâve ihtiyatları yatırılan bu gelir, mezkûr ihtiyatların yekûnunu 226,7 milyon dolara yükseltmiştir. Diğer taraftan, kredilerden sağlanan 14,7 milyon dolarlık komisyonlar da Bankanın hususî ihtiyatlar hesabına yatırılmak

suretiyle bu hesaptaki ihtiyatların yekûnu 108,5 milyon dolara baliğ olmuştur.

Mezkûr zarfında Dünya Bankasının gayri safi geliri, kredilerden sağlanan komisyonlar hariç, 72,6 milyon dolar olarak tesbit edilmiştir. 1957 senesinin aynı devresine ait gayri safi gelir miktarı ise 53,6 milyon dolardır. Buna mukabil Bankanın ikrazları ve sair mali hususları ihtiva eden masrafları ise 40,2 milyon dolara baliğ olmuştur. 1957 senesinin aynı devresine ait masrafların yekûnu 27,4 milyon dolardır.

Dünya Bankası, cari yılın üçüncü üç aylık devresi zarfında Brezilya, İtalya, Japonya ve Meksika'ya cem'an 107,4 milyon dolara baliğ olan dört kredi açmıştır. Meskûr Bankanın şimdiye kadar 46 memleketle taahhüt etmiş olduğu 109 kredinin yekûnu bu suretle 3.587,5 milyon dolara baliğ olmaktadır. Bu krediler için şimdiye kadar yapılmış olan tediyelemlerin yekûnu ise 2.703,5 milyon dolardır.

Dünya Bankasının mezkûr devre zarfında bu kredilerden yapmış olduğu tahsilât 21,1 milyon dolardır ki, bu da, adı geçen Bankanın 31 Mart tarihine kadar yapmış olduğu tahsilâtın yekûnunu 372,5 milyon dolara çıkarmaktadır. Diğer taraftan, 31 Mart 1958 tarihinde Bankanın borçları yekûnu 1.405 milyon dolar idi.

(Financial Times)

Bir İngiliz Milletler Cımlası Bankası İhdası İle İlgili Proje

Londra - Snbaharda Ottawa'da İngiliz Milletler Cımlası dahil Devletler bir iktisadi Konferans aktedeceklerdir. İngiliz Hükûmeti bu Konferans için Bretton - Woods Müesseselerine benzer bir (İngiliz Milletler Cımlası Bankası) kurulmasını derpiş eden projeli hazırlamaktadır.

Banka İngiliz Milletler Cımlasına dahil Devletlerin yatırım ihtiyaçlarını koordine ve finanse edecektir. Aynı zamanda, İngiliz Milletler Cımlasına ait sterlin rezervelemlerinden faydalanma şekillerinde muayyen bazı esaslara bağlanmaktadır.

(Hamburger Depeschen)

Dünya Altın İstihsalı ve Altın Piyasası

Londra - «Union Corporation» in Londra'da Samuel Montagu Bankasının senelik raporuna istinaden yaptığı tahminlere göre, dünya altın istihsalı, Sovyetler Birliği hariç, 1957 yılında 29,30 milyon ons'a baliğ olmakta ve geçen yıla nisbetle 1,1 milyon veya % 4 nisbetinde bir çoğalma göstermektedir. Bundan evvelki iki sene zarfında da olduğu gibi, dünya istihsalındaki çoğalma münhassran Güney Afrika istihsalındaki artıştan neş'et etmektedir. Güney Afrika 1957

senesinde 17.03 milyon ons altın istihsal etmiş bulunmaktadır. (Geçen yılki istihsal 15,89 milyon ons). Bu yılki istihsal Güney Afrika için yeni bir rekor teşkil etmekte ve dünya istihsalının % 58,1 ine tekabül etmemektedir. (Geçen yılki hissesi % 56,3 idi) Bu memleketli taklip eden büyük istihsal memleketleri olan Kanada'da (geçen yılki 4,396 milyon ons'a mukabil 4,385 milyon ons) ve Birleşik Amerika'da (geçen yıl 1,865 milyon bu yıl 1,830 milyon ons) geçen senede de olduğu gibi hafif bir azalma müşahade edilmekte, buna karşılık Avustralya geçen yılki 1,03 milyona mukabil 1,08 milyon ons ve Ghana geçen yılki 638 bin ons'a mukabil 800 bin onsluk istihsale 1956 daki azalmayı fazlasıyla telafi etmiş bulunmaktadır. Daha küçük istihsal memleketlerinin kısmı azamında ise 1957 deki istihsal mahdud bir düşüklük arz etmektedir.

Union Corporation'in Sovyetler Birliğinin altın istihsalını tahmine yeltenmemiş olmasına mukabil, Samuel Montagu, son tahminlere göre Sovyetler Birliği altın istihsalının Güney Afrika istihsalı kadar olduğunu tesbite kalkışmıştır. (17 milyon ons).

Banka, bu son tahminlerin menşei hakkındaki bilgi vermekte fakat, bizzat son sene zarfındaki Sovyet altın satışlarını aynı yıl zarfındaki Sovyet istihsalının yarısından daha az olarak tahmin ettiğini ileri sürmektedir.

1957 yılındaki Rus altın satışları ise raporda 7,5 milyon ons gibi geçen yılın en yüksek olan 4,3 milyon ons'a nazaran yeni bir rekor arzeden bir miktarda gösterilmektedir.

Sovyet Birliğindeki altın istihsalı, tabiatıyla Batı âlemi kaynaklarının tahminleriyle çözümlenmesi mümkün olmayan bir muamma arz etmektedir. Yalnız mukayeseye medar olur mülahazasıyla resmî United States Bureau of Mines müessesesinin geçen yıl Ekim ayında 1956 yılındaki Sovyet altın istihsalı miktarı hakkında hazırladığı bir tahminde 10 milyon ons rakamına varmıştır. Burada, bundan evvelki üç yıl zarfındaki istihsal için seyyanen 9 milyon ons tahmini esas tutulmuştur. Rus altın istihsalında 1957 yılında geçen seneye nisbetle çok yüksek ve devamlı bir artış kaydedilmesini haklı gösterecek amiller ise malûm değildir. 1957 yılı beynelmîlî altın piyasasındaki durumla ilgili olarak Londra Bankası yıllık hılasasında ferdlerin altın biriktirmesiyle ilgili hususî taleplerde kuvvetli bir azalma tesbit etmektedir. Bu taleplerin Avrupa'da piyasa için nisbeten pek az ehemmiyet irae edecek kadar cüz'î bulunmasına mukabil, bunların büyük bir miktarda baliğ olan esas kısmı Orta ve Uzak Şark'tan ve bilhassa Hindistan'dan neş'et etmektedir. Maamafih, beynelmîlî altın piyasalarında Merkez Bankaları faaliyetlerinin çoğalması, geçen yılki biriktirme taleplerinin azalmasından mütevellit tekallüslü fazlasıyla telâfi edebilmiştir, Montagu'

nun tahminlerine nazaran, 1957 yılı esnasında Londra altın piyasasındaki muamele % 25 nisbetinde artmıştır. Yine Bankanın tahminlerine göre, 1957 yılında 37 milyon ons'luk yeni altın satışa arz edilmiş bulunmaktadır. Yani, Sovyetler haricindeki dünya istihsalı olan 29,3 milyon ons ile Sovyet satışlarını teşkil eden 7,5 milyon ons. Bu yeni istihsalı 24 milyon ons Merkez Bankaları rezervlerine ilâve edilmiş, 9 milyon hususi mahiyette biriktirilmiş ve 4 milyon onsu da sinai maksatlara tahsis edilmiştir.

Montagu'nun senelik raporu, altın fiyatlarının artması imkânları üzerinde kısa bir zaman evvel ortaya çıkan münakaşalarla münasebettar olarak da aşağıdaki fikri ileri sürmektedir: Banka, altın meskûkatta beher troyons (31,1 gram) fiyatının 35 dolar haddini aşmak suretiyle yükselmesini intaç edecek âmillerin son zamanlarda kuvvetle ortaya çıkmış olmasına rağmen-meselâ Avrupa'daki tediye bilançosu zorlukları ve Amerika'daki gerileme gibi-böyle bir fiyat artışının pek yakın bir atıde beklenebileceğini zannetmemektedir.

Diğer taraftan, Samuel Montagu Müessesinin senelik raporunda neşredilmiş bulunan aşağıdaki tabloda başlıca altın müstahsil memleketlerin durumunda kaydedilen gelişmeler mukayeseli bir şekilde gösterilmektedir:

(1000 ons)

	1955	1956	1957
Güney Afrika Birliği	14.601	15.890	17.030
Kanada	4.542	4.396	4.305
Amerika	1.877	1.865	1.830
Avusturalya	1.049	1.030	1.080
Ghana	687	638	800
Cenubi Rodezya	525	536	520
Filipinler	419	406	400
Meksika	379	347	350
Kolombiya	381	438	330
Belçika Kongosu	370	374	380
Japonya	289	295	290
Hindistan	211	209	180
Brezilya	145	162	150
Şili	123	95	80
Peru	171	157	150
Yeni Gine	74	80	80
Fiji	74	67	60
Tanganyika	69	59	50
İsveç	121	100	100
Yeni Zelanda	27	26	25
Diğer memleketler	1.036	1.030	1.030

Dünya yekûnu			
Rusya hariç	27.170	28.200	29.030
İngiliz Milletler Cemiası	21.920	22.984	24.273
İngiliz Milletler Cemiası (yüzde)	80.7	81.5	82.8
Cenubi Afrika Birliği (Yüzde)	53.7	56.3	58.1

(B. I. S.)

NEWYORK HERALD TRIBUNE FRANSA,NIN İKTİSADİ DURUMUNDA GELİŞME

Son 50 sene içinde bir Fransızın hayatı, 50 misli daha konforlu bir şekli almış yani başka bir deyimle şimdi bir Fransız istediklerini ve ihtiyaçlarını 1910 senesine nazaran 50 misli daha rahatlıkla elde edebilmektedir. Buna mukabil çalışma müddeti de azalmıştır, yani 1910 senesinde bir ömürlük çalışma müddeti 190.000 saat iken bu miktar şimdi sadece 90.000 saate inmiş bulunmaktadır. Bu ise teknik ilerlemenin ve produktivite denilen yeni bir kavramın mucizesidir.

Prodüktivite ve Müşterek Pazar:

Prodüktivite Genel Vekilinin bildirdiğine göre 1956 ve 1957 yılları arasında Fransa'nın prodüktivitesi % 43,6 gibibir artış kaydetmiştir. Bu tek başına bir artış olmakla beraber, mutlak gönül ferahlığı tevtil edecek bir durum olarak terakki edilemez. Bir kere Fransız, her zaman için daha iyi bir hayat standardına erişmeyi kendine gaye edinmiştir. 1952 ve 57 yılları arasında da bu gayenin bariz bir tezahürü olarak iştira kuvvetini sırf kendî gayretiyle, elektrik malzemesi, radyo ve televizyonda % 80, otomobil mübayaasında % 50, motorlu bisiklet, lavabo ve banyo kuvvetlerinde de % 30, nisbetinde arttırmıştır.

Bundan başka Fransa'nın, Avrupa müşterek Pazarı içindeki şiddetli rekabete de hazırlıklı olması lazımdır. Memleketin yegâne zayıf tarafı, ekonomisinin hemeh her branşında prodüktivite hızının biraz dağınık olmasındandır.

Bir çok istihsal şubesinde olduğu gibi kömür istihsalının devamlı surette yükselmesi ile Fransa 1958 senesinde de Batı Avrupa memleketleri içinde en başta gelmektedir. Ayrıca Fransa yapısı maden arama ve işletme vasıtaları da bütün dünyada bütün bir ilgi ile karşılanmaktadır ve bunun tabii bir neticesi olarak bu malzeme 1949 senesinden beri beş kit'adaki 49 muhtelif memleketle devamlı surette ihraç edilmektedir. Bu husustaki en mühim siparişler Japonya ve Sovyet Rusya tarafından yapılmaktadır.

T. İktisat Gazetesi

KALKINMA İKRAZAT FONUNDAN YAPILACAK YARDIMLAR

Türkiye'ye Tahsis Olunan 10 Milyon Dolarlık
İkraz Türkiye Sanayi Kalkınma Bankasınca
Hususi Sanayinin Döviz Masraflarını
Karşulamakta Kullanılacak
Bu İkraz On Senede Ödenecektir

Amerika Birleşik Devletleri Hariciye Vekâletince geçen hafta açıklandığına göre, Kalkınma İkrazat Fonu tahtında da, Türkiye, Seylan, Pakistan, İsrail ve Milliyetçi Çin'e, aşağıda tafsili

len arz edilen şekilde cema'n 39.386.000 dolarlık iktisadi yardım yapılması düşünülmektedir.

Kalkındırma İkras Fonuuna Türkiye, Seylân, Pakistan, Milliyetçi Çin Cumhuriyeti ve İsrail'e iktisadi kalkınma gayeleri için 39.386.000 dolar tutarında İkrasda bulunmak hususunda kendisine selâhiyet verilmiştir.

6.386.000 Dolar'a balığ olan bu İkrazatın üçü Formoza'daki Milliyetçi Çin Cumhuriyetine, 2.500.000 Dolar'a balığ olan ikisi Seylân'a 15.000.000 Dolar İsrail'e, 5.500,00 Dolar Pakistan'a ve 10.000.000 Dolar'da Türkiye'ye verilecektir.

Kalkındırma İkras Fon'u İdarecisi Dempster McIntosh bu İkras için resmî anlaşmaların yakın bir istikbalde imzalanacağını ümid ettiğini söylemiştir.

Bu İkrasat mevzu bahis beş memlekette gerek hususî tegebbüs gerekse hükümet tarafından, müteaddit kalkınma projeleri için lüzumlu malzeme ve teçhizatın satın almasında kullanılacaktır.

Türkiye :

Türkiye için selâhiyet verilen 10.000.000 Dolarlık İkras Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası tarafından hususî sınıf kalkınmanın döviz masraflarını karşılamakta kullanılacaktır. Bu İkras 10 senede ödenecektir.

Yardım mütebaki kısmı şu şekilde tevzi edilecektir: Seylân 2.500.000 dolar (20 senede ödenecek), Çin 6.387.000 dolar (11 senede ödenecek), İsrail 15.000.000 dolar (15 senede ödenecek), Pakistan 5.500.000 dolar (30 senede ödenecek),

T. İktisat Gazetesi

T. C. MERKEZ BANKASI VAZİYETİ

A K T İ F	26.4.1958	24.5.1958	28.6.1958
Altın	402.856.802	402.934.657	403.053.177
Döviz borçluları	420.873.117	369.070.588	330.692.984
Ufaklık para	175.139	335.410	240.035
Dahildeki muhabirler	237.086	418.016	483.545
Senetler Cüzdanı	3.952.006.461	4.024.260.097	4.218.639.102
Tahviller cüzdanı	32.444.565	31.993.922	33.218.704
Avanslar	921.875.336	907.903.578	1.042.439.838
Mahsube tabi matlubat	375.466.769	375.466.770	375.466.770
Muhtelif	258.333.440	256.501.407	262.230.516
P A S İ F			
Sermaye	15.000.000	15.000.000	15.000.000
İhtiyat akçesi	94.574.126	94.574.136	94.574.136
Tedavüldeki banknotlar	3.298.608.780	3.299.408.428	3.728.295.535
Mevduat	1.104.286.029	1.180.844.543	1.100.201.675
Altın alacaklıları	155.856.013	155.933.872	156.064.605
Döviz alacaklıları	973.520.691	894.240.899	857.260.510
Muhtelif	722.423.061	728.882.567	715.068.210
Toplam	6.364.268.715	6.368.884.445	6.666.464.671

6 Haziran 1956 tarihinden itibaren iskonto haddi % 6 ve 28 Haziran 1955 tarihinden itibaren altın üzerine avans % 3 ½.

AMELÎ BANKACILIK BİLGİLERİ

Bankaların Muameleleri - Muhasebesi - Teşkilât ve İdaresi

Hazırlayan : Orhan GÜLEN

IV — Akreditif vesikalarının çeşitleri (devam)

Fatura - Invoice :

Ticari Fatura (Commercial Invoice) : Fatura, satıcı tarafından mallar hakkında müfredatlı izahat vermek üzere tanzim edilen ve alıcıya verilen bir vesikadır. Bu vesika alıcı ve satıcıdan başka, tediye yapacak bankayı ve malları sigorta edecek sigorta şirketi gibi faturanın kıymetini bilmek ihtiyacını duyan üçüncü şahısları da alâkadar eder. Ticari fatura tanzim edildiği tarihi, satış şartlarını, sevk limanını, satıcının ve alıcının adreslerini, vapurun adını, fatura ve sipariş numarasını, malların adeden ve yekûn olarak fiyatını, herbir paketin üzerindeki işaret ve numaraları, paketlerin cem'an miktarlarını, herbir paketin net ve brüt olarak ağırlık ve eb'adını, darasını, hülâsa mallar hakkında lüzumlu olan bütün tafsilatı ihtiva etmelidir. Sevkiyatla ilgili bütün masraflar ve ayrıca konsolosluk, araba, mavna, gümrük ve tasdik masrafları gibi masrafları alıcı ödeyecekse, bunlar da faturaya dercedilmelidir. Eğer navlun ve sigorta masrafları alıcı tarafından ödenecekse keza bunlar da faturaya ilâve edilmelidir.

Tasdikli Fatura (Certified invoice) : Amerika'ya ihraç edilen 100 dolardan fazla kıymette mallar için tanzim edilen faturalar, sevkiyat esnasında veya daha evvel bir Amerikan konsolosuna tasdik ettirilmelidirler. Bu gibi faturalar üç nüsha veyahât sevkiyatçı isterse dört nüsha olarak tanzim edilirler.

Konsolosluk faturası (Consular Invoice) : Bir çok memleketlerde, bu faturalara, gümrük muameleleri, istatistiki bilgi veya başka maksatlar için ihtiyaç

gösterilir. Bu faturalar ihraç edilen mallar hakkında geniş bilgi ihtiva etmelidir. Bunlar malların ihraç edildikleri memleketin (yani malları satın alan memleketin) konsolosu tarafından tasdik edilirler. Umumiyetle fatura üzerindeki malûmatın doğruluğu hakkında, ve bahis mevzuu mallar için tanzim edilen yegane fatura olduğu ve bundan başka bir faturanın tanzim edilmediği ve edilmeyeceği hakkında bir yemin ihtiva eder. Bu faturalar gümrük ve vergi işlerinin kolayca halline yardım eder.

Birleşik Amerika Konsolosluk faturalarının asılları bizzat konsolosluk memuru tarafından imza edilir. Kopyalar konsoloslughun mühürünü ve konsolosluk memurunun mühür ve imzasını taşır.

Proforma Fatura (Proforma invoice) : Döviz tahdidatı bulunan memleketlerde, döviz tanzim etmek ve ithalât lisansı alabilmek için ilgili makamlara, yapılacak ithalât hakkında umumî bir fikir verebilecek faturalar ibraz etmek lâzımdır. Bu faturalar malların sevkinden bir hayli evvel tanzim edilip alıcıya gönderildikleri için fiyat, siklet ve miktar bakımından tahmini rakamlara dayanarak tanzim edilir. İşte bu nevi faturalara proforma faturaları denir. Kat'i faturalar satış mumelesi yapılırken tanzim edilirler.

Muvakkat fatura (Provisional invoice) : Bazı malların hususiyetine göre, hacim, siklet ve terkipleri hakkında sevkiyat yapılırken kat'i bir rakam vermek imkânsızdır. Meselâ dökme krom madeninın sandıklar içerisine yerleştirilerek ambalajlı olarak sevkedilmesine imkân yoktur. Terkibinde ne miktar cevher bulunduğu da ihraç edildiği memlekette analiz neticesinde kat'i olarak tesbit edilebilir. Bu ba-

kımdan satış muamelesi yaparken kat'i netice alıncaya kadar satıcı tarafından muvakkat fatura tanzim edilir. Mallar teslim edilip sikleti ve terkibi tesbit edildikten sonradır ki kat'i fatura hazırlanır.

Menşe şahadetnamesi (Certificate of Origin) : Bir çok memleketlerde muayyen bazı memleketlerin mallarından tenzilâtli gümrük resmi alınmaktadır. Bu tenzilât-tan istifade edebilmek için ithalâtçı, malların menşeyini isbat etmek mecburiyetindedir. Bunun için menşe şahadetnameleri tanzim edilir. Bu şahadetnameler mutlaka ithalâtçı memleketin Konsolosluğunca tasdik edilmelidir.

Sigorta - Insurance :

Sigorta poliçesi (Insurance policy): Police İtalyanca mukavelename mânasına gelen (Polizza) kelimesinden çıkmıştır. Bu bir tazminat mukavelenamesidir ki Sigortacı, (Assurer or underwriter) sigorta kumpanyası adı verilen bir taraftan sigortalı (insured or assured) adı verilen başka bir tarafa bir sigorta ücreti (premium) mukabilinde zarar, hasar veya poliçede zikredilen kazalardan mütevellit zarar ve masrafları tazmin edeceğini kabul ve taahhüt eder.

Sigorta sertifikası (Insurance certificate) : Sigorta sertifikasında sevk edildiği bildirilen malları, ilgili sigorta poliçesinde (sigorta poliçesinin numarası sertifikanın üzerinde yazılı bulunacaktır.) gösterilen avaryanın hüküm ve şartlarına göre sigorta edildiğini tasdik eder. Sigorta sertifikası, poliçede bulunan bütün madde ve hükümleri ihtiva etmez. Bu itibarla alıcı satıcıdan tam bir mukavelename isterse akreditif şartlarına, sigorta poliçesi istediğini açık olarak bildirmelidir. Gerek sigorta poliçesi gerekse sigorta sertifikası cira edilebilir vesikalardır. Usulüne göre ciro edildikleri takdirde Bankalarca kabul edilirler.

Avaryaya (Average) : Avaryaya Fransızca'da dış ticaret ve deniz sigortası mevzularında «Gemiye ve hamuleye» hasar mânasına gelen (Avarie) kelimesinden çıkmıştır. Modern deniz sigortasında avaryaya

(average) kelimesi sadece hasar ve kayıp mânasına gelir.

İki türlü avaryaya vardır :

1 — Hususi avaryaya ki buna küçük avaryaya (kısmi hasar - particular average) denir.

2 — Umumi avaryaya ki buna da büyük avaryaya (umumi hasar - General average) denir.

Hususi Avaryaya (Particular average): Hususi avaryaya malların deniz muhataraları yüzünden hasara uğramasıdır. Bu umumiyetle (With particular average - W. P. A.) veya (with average - W. A.) olarak ifade edilir.

Umumi Avaryaya (General average) : Umumi avaryaya umumi hasar demektir. Gemide vukua gelen bir kaza yüzünden gemiyi, hamulesini ve tehlikeye düşen navlunu kurtarmak için isteyerek ve bilerek yapılan umumi bir hasardır. Tehlikeye düşen navlun bu demektir. Bazı ahvalde peşin ödenmeyip mallar mevride gittikten sonra ödenir. Mallar yolda giderken hasara uğrar ve yerine teslim edilemezlerse pek tabiidir ki navlun da tahsil edilemez.

Avaryayı şu misal ile izah edelim : Vapurda yangın çıksa ve bu yangın gemiyi ve hamulesini tehdit altına alsın, yangını söndürmek ve gemiyi ve hamulesini kurtarmak için bir kısım mallar denize atılsın ve aynı zamanda su ile söndürme işine girilse, bu faaliyet esnasında bazı mallar tabiatıyla sudan hasara uğrayacaktır.

İşte yangından hasara uğrayan mallar hususi avaryaya ve söndürme faaliyeti esnasında hasara uğrayan ve bilerek ve isteyerek denize atılan mallar da umumi avaryaya dahil olur.

Diğer vesikalar :

İmalât Sertifikası (Certificate of Manufacture) : İmalât sertifikası, akreditif muamelelerinde kullanılan bir vesikadır. Bu vesika malların imal edildiklerini ve bu mallara gelecek herhangi bir hasar veya ziyan alıcıya ait olmak üzere bir ta-

rafta alıcının emrine amade olarak muhafaza edildiklerini bildirir. Akreditif şartlarında böyle bir vesika mukabilinde tediye yapılabileceği bildirilmişse banka leh-dara bu vesika mukabilinde hemen tediye yapar.

Normal zamanlarda akreditiflerden tediye (on board) konşimentolar mukabilinde yapılır. İkinci Cihan Harbi içinde istenildiği zamanda gemilerde yer bulunmadığı ve trenlerde tahdidat yapıldığı için imalâtçı, malını hazırladığı halde sevketmek imkânını bulamamakta ve bu sebepten dolayı konşimento temin edememektedir. Bu durum karşısında tediye imalât sertifikası mukabilinde yaptırılır. Eğer imalâtçı malını F. O. B. fabrika olarak satacaksa ve nakliyesine karışmıyacaksa veyahut imalât esnasında imal edilen partiler için para temin etmek isterse akreditif talimatına imalât sertifikası mukabilinde tediye yaptırabileceği şartını koydurur ve bu suretle hiç beklemeden derhal parasını alır. Bu şartla para temin etmek satıcı için tercih edilir. Çünkü malların sevkiyatı ile meşgul olmaz.

Rıhtım makbuzu (Dock receipt): Rıhtım makbuzu, cirosu mümkün olmayan bir vesikadır. Vapur acentesi tarafından rıhtım veya antrepoda tesellüm edilen mallar için sevkiyatçıya (shipper) verilen bir makbuzdur. Bu makbuz sonradan konşimento ile değiştirilir. Rıhtım makbuzu umumiyetle üç nüsha olarak tanzim edilir ve şu malûmatı ihtiva etmelidir. Paketlerin veya sandıkların adedini, bunların muhteviyatını, malların sikletini ve ölçüsünü, konşimento kimin adına tanzim edilecekse bu vesika da onun adına tanzim edilmelidir.

Antrepo makbuzu (Warehouse receipt): Bazı hallerde antrepo makbuzunun cirosu kabildir. Bazı hallerde kabil değildir. Bu vesika, zikredilen bir antrepocunun bazı malları muhafaza etmek için tesellüm ettiğini ve bu vesika ibraz edildiği zaman malları geri vereceğini taahhüt ettiğini gösterir.

Muayyen bir şahsa veya emre tahsis edilen bu vesika umumiyetle şu malûmatı ihtiva eder :

- 1 — Antreponun bulunduğu yeri,
- 2 — Malların tesellüm tarihini,
- 3 — Malların muhafaza için alındığını ve bu vesikanın ibrazında geri verileceğini,
- 4 — Tahsil edilecek masraflar,
- 5 — Antrepocunun veya yerien imza etmeye yetkili acentesinin imzasını,
- 6 — Mallara konmuş bir haciz bulunup bulunmadığını gösterecektir.

Ambalâj listesi (Packing list) : İhraç edilen mallar gösterdikleri hususiyete göre ya açık olarak (Meselâ dökme maden, dökme hububat, boru ve saire gibi) veyahut ambalâjlı olarak sevk edilirler. Mallar, paketler, sandıklar veya başkaca imbalâjlar içerisinde sevk edildikleri hallerde her bir ambalâjın içinde neler bulunduğunu bilmek mümkün değildir. Alıcıya ve gümrüğe bu hususta lüzumlu bilgileri verebilmek için her bir sandığın içerisinde bulunan malların ayrı ayrı evsaf ve ağırlığını gösteren listeler hazırlanır. İşte bu listelere ambalâj listeleri denir.

Analiz sertifikaları (Certificate of analysis): Malların yapılan satış mukavelesinde gösterilen terkip ve evsafda olduklarını isbat için satıcı, alıcıya analiz sertifikaları vermeğe mecburdur. Bu vesikalar bitaraf eksperler tarafından tanzim edilirler.

Evsaf sertifikası (Quality Certificate) : Malların satış mukavelesinde gösterilen evsafda olduklarını isbat için satıcı, alıcıya, malları teslim ederken bir vesika verir ki buna evsaf sertifikası denir.

Muayene Sertifikası (Certificate of Inspection) : İthal veya ihraç edilen hayvanların sari hastalıklara musab olmadıklarını isbat etmek için satıcı bu hayvanları ihraç ederken muayene ettirerek bir muayene ve sıhhat raporu alması lâzımdır.

İşlenmemiş pamuk gibi bazı mahsulâtın ne randıman ve kalite de olduklarını isbat için yine muayene raporuna ihtiyaç vardır. Keza kıymetli makine ve teçhizat da aynı şekilde muayene edilir.

İkinci kaptan makbuzu (Mates receipt) Bu vesika aşağı yukarı rıhtım makbuzunun hukuki değerindedir. Bu makbuzlar umumiyetle gemi kiralandığı hallerde kullanılır. Bu makbuz vapurun ikinci kap-

tanı tarafından imzalanır ve malların gemi tarafından tesellüm edildiğini bildirir. Makbuza sahip olan kimse bilâhare tanzim edilecek ve bu makbuzla değiştirilecek konşimentoyu almaya hak kazanır. Konşimentoda olduğu gibi mülkiyet hakkı veren bir vesika değildir. Ve onu başkasına vermekle malların mülkiyetini ona geçiremez. Meğer ki gemi sahibine ve acentesine bu hususta bir talimat verilmiş olsun

BANKACILIK TERİMLERİ

Bankacılık Tekniği : (Umumi Bankacılık Dış Ticaret Bankacılığı
Bankacılık İktisadı)

Vecdi ÜNAY

Akreditif âmiri :

(The applicant for the credit - Le don-
neur d'ordres) :

Akreditif âmiri akreditifi açtıran, ya-
ni ithalatı yapacak olan şahıstır. Malm
mübayaası için satıcı ile bir mukavele ak-
deder. Akreditifin açılmasını da bu muka-
vele ile kararlaştırır. Satış mukavelesi ak-
reditifi açan ve tediyeye tavassut eden
bankaları alâkadâr etmez. Akreditif, âmi-
rin banka ile akdedeceği ayrı bir mukave-
lenameye istinadedir. Banka bu mukave-
le mucibince akreditifi açmakla mükellef-
tir. İthalâtçı da bankaya nakdi, aynı veya
şahsi teminat gösterir ve akreditife müs-
teniden gelecek mallar üzerinde banka-
ya rehin ve satış hakkı tanır. Akreditife
müsteniden lehtara tediye edeceği meba-
lîği âmir bankaya ilk talepte ödemeyi ta-
ahhüdedir.

Akreditif lehtarı veya müteneffi :

(The beneficiary - Le bénéficiaire) :

Lehine akreditif açılan, yani malları ih-
raç edecek olan şahıstır. Akreditif leh-
tarı akreditif şartlarını yerine getirmek
suretiyle poliçe keşide etmeye ve akredi-
tifle taahhüdedilen vecibelerin ifasını ta-
lebeylemeye mezdur.

Lehtarın durumu muhtelif nevi akre-
ditiflerde başka başkadır. Gayrı kabili rü-
cu bir akreditifte, lehtar tamamen müem-
men durumdadır. Akreditifi açan banka-
nın taahhüdünü almıştır. Gayrı kabili rü-
cu ve teyitli bir akreditif mevzuubahisse,
akreditif şartlarına uygun olarak çekeceği
poliçelerin realize edileceği kendisine ma-
halli muteber bir banka tarafından da te-
yit edilmiş bulunur. Bu nevi akreditifin

kendi muvafakatı alınmaksızın iptal veya
tadil edilemeyeceğinden emindir.

Kabili rücu akreditifte ise malların ha-
zırlanması ve hattâ yüklenmesiyle vesai-
kın bankaya ibrazı arasında geçecek müd-
det zarfında akreditifin iptal edilmesi teh-
likesi daima mevcuttur.

Bu nevi akreditifin lehtar için yegâne
faydası akreditif iptal edilmediği takdir-
de malların sevkini ve vesaiğin hazırlan-
masını müteakip keşide edeceği poliçenin,
kendisine bir banka tarafından ödeneceği-
ni bilmesidir. Kabili rücu şekilde dahi ol-
sa bir akreditife müstenit bulunmaksızın
doğrudan doğruya ithalatçı üzerine poliçe
keşide eden bir ihracatçının ise, bu poliçe-
yi ancak tahsile vererek alıcı tarafından
ödenmesini beklemesi gerekecektir. Poli-
çe bedelinin ödeneceğine dair elinde hiç-
bir teminat yoktur.

Âmir banka :

(The opening or Issuing Bank - La ban-
que émettrice) :

Akreditif âmirinden aldığı talimata
müsteniden akreditifi açan bankadır.

Bu bankanın deruhte ettiği mesuliyet
akreditifin şartlarına bağlıdır. Bu mesuli-
yet akreditife müsteniden keşide edilecek
poliçeleri tediye veya kabul etmek taah-
hüdünde bulunup bulunmamasına, akre-
ditifin kabili rücu veya gayrı kabili rücu
olmasına göre değişir. Bu hususta akredi-
tiflerin nevileri tetkik edilirken kâfi dere-
cede izahat verilmiştir.

Bir banka, müşterisine ikrazda bulu-
nırken ne derece müdebbir davranırsa o
müşterisinin emriyle akreditif açarken de
müşterinin taahhüdünü zamanında yerine

getirmesini sağlayacak tedbirlerin ittiha-
zında ve gerekli teminatın istisnasında o
derece titizlik göstermelidir. Akreditifi kü-
şadeden banka bu muameleyi, poliçenin
ibrazında elde edeceği vesaik mukabilin-
de verilecek bir avans olarak mütalâa et-
meli ve marj olarak bir miktar nakit kar-
şılık istemelidir. Bu marjın nispetini tâ-
yinde malların cinsi, kıymeti, fiatının is-
tikrar derecesi, sürüm, satış ve dayanma
kabiliyetleri, müşterinin mali ve itibari
durumu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bundan başka müşteriden alınacak ta-
ahhütname ve rehin senedinin, bankaca
yapılacak tediyeler dolayısıyla müşteriye
rücu edilebilmesini sağlayacak şekilde dü-
zenlenmiş olması lâzımdır.

Banka, döviz üzerinden bir akreditif
açmayı kabul ediyorsa, muamelede tatbik
edilecek döviz kuru üzerinde de müşteri
ile mutabakata varmış olmalıdır.

Banka risk altına girmemek için, her-
hangi bir tediyede bulunurken, akreditif
şartlarına harfiyen riayet edilmiş olup ol-
madığını büyük bir itina ile araştırmak
mecburiyetindedir. Akreditif şartlarına
uygun bulunmayan vesaikın bağlandığı bir
poliçeyi kabul veya tediyeye ederse, müşte-
risine rücu edemeyecek vaziyete düşebilir.

Bu takdirde sadece akreditif mevzuu
malları satmak suretiyle açtığı krediyi tas-
fiyeye çalışmak zorunda kalacaktır. Bu ise
banka için büyük masrafları ve müşkilâ-
tı dâi ve zararı mucip olabilir. Akreditif
şartlarına uygun vesaikı reddettiği takdir-
de de müşterisine, lehtara ve poliçe hâmi-
li üçüncü şahıslara karşı mesul duruma dü-
şebilir.

Mutavassıt banka :

*(The negotiating bank - La banque
intermédiaire) :*

Akreditife müsteniden lehtarın bulun-
duğu memlekette tediyeyi yapan veya ak-
reditife müsteniden ibraz edilen poliçe-
ye kabul imzası koyan bankadır. Bu ban-
ka, akreditifi açan bankanın muhabiri
veya ajanı olabileceği gibi lehtarın ban-
kası da olabilir.

Diğer taraftan akreditifi lehtara ihbar
eden banka veya teyitte bulunan banka
ile tediyeyi yapan banka aynı olabilece-
ği gibi tediyeenin, akreditifi ihbar veya
teyid eden bankadan başka bir banka ta-
rafından yapıldığı da vâkidir.

Tediyeyi yapacak banka akreditif
mektubunda tâyin edilebileceği gibi (Res-
tricted Credit), itibar mektubu şeklinde
tanzim ve doğrudan doğruya lehtara tevdi
olunan bir kısım akreditif mektupların-
da tediyeenin herhangi bir banka tarafın-
dan yapılmasına da cevaz verilebilir (Un-
restricted Credit). Tatbikatına Amerikan
bankalarında raslanan bu nevi akreditif-
lerde âmir banka, tediyeyi yapan banka-
nın tediyeye ettiği mebalighi akreditif mek-
tubunun arkasına kaydetmesi ve en son
tediyeyi yapan bankanın da ödediği poli-
çe ile birlikte akreditif mektubunu kendi
bankasına iade etmesi şartını koyar. Bu
suretle lehtar, akreditife müsteniden çe-
keceği poliçeyi en müsait şartlarla iştirâ
edecek olan banka ile muamele yapmak
imkânını bulur. Bu nevi akreditiflerde
tediyeyi yapan bankanın hak ve vecibele-
ri akreditif mektubundaki şartlara göre
taayyün eder.

Tediyeyi yapan banka, ödediği poliçe
muhteviyatını akreditif mektubunun ar-
kasına yazmadığı ve lehtar da bu ihmâl-
den faydalanarak mükerrer poliçe keşide
etmek imkânını bulduğu takdirde âmir
bankaya karşı mesul duruma düşer.

İhracatçılar, lehlerine açılacak akredi-
tifleri kendi bankaları nezdinde istimal
etmek isterler. Bu itibarla Amerikan ban-
kaları ekseriyetle doğrudan doğruya leh-
tara gönderdikleri akreditif mektubunda,
vesaikın hangi bankaya tevdi edileceğini
de belirtmekte ve mektubun bir suretini
de vesaikin tevdi edileceği bankaya yol-
lamaktadırlar.

Tediyeyi yapan banka, akreditif şart-
larına uygun olmyan vesaik mukabilin-
de ödediği mebalighi için âmir bankadan bir
mütabelede bulunamaz. Bu takdirde banka,
matlubunu ancak eline geçirdiği vesaikın
temsili ettiği mallara müracaat veya iştirâ-
raya aldığı poliçe dolayısıyla keşideciye

rücu eylemek suretiyle tasfiyeye çalışılabilecektir.

Akreditife müsteniden ödediği mebâliği akreditif açmış olan bankadan istiyebilmesi ve bir riske mâruz kalması için tediye yapan banka bilhassa;

I) Bu akreditife müsteniden tediye ve mütaakiben âmir bankadan mütalebede bulunmak selâhiyetini haiz olup olmadığını tetkike,

II) Akredifin, nev'i ve vâdesi de göz önünde bulundurulmak suretiyle ödemenin yapılması sırasında meriyette bulunup bulunmadığını tesbite,

III) Vesaikin akreditif şartlarına uygun ve tamam olup olmadığını, usulüne göre tanzim edilmiş bulunup bulunmadığını dikkatle araştırmaya mecburdur.

Analiz veya ekspertiz raporu :

(*Certificate of analysis or quality -
Certifiact d'analyse ou d'expertise*) :

İthalâtçı malın tahliline veya evsafının eksper tarafından tesbitine lüzum gösterdiği takdirde yetkili resmî merciler veya alıcının tâyin edeceği şahıs veya firma tarafından yapılan tahlil ve ekspertiz neticelerini gösteren raporlardır.

Antrepo makbuzu :

(*Warehouse receipt - Récépissé
d'entrepôt*) :

Malın muhafaza edilmek üzere antrepo tarafından tesellüm edildiğini gösteren makbuzdur. Nama veya emre tanzim edilebilir. Malların nevi ve miktarlarını, parça adetlerini, tesellüm tarihini, antreponun bulunduğu mahalli, tahsil edilecek ücret ve masrafları gösterir. Malların saklanmak üzere alındığı ve bu vesikanın ibrazında geri verileceği meşruhatını ihtiva eder. Mallar üzerine haciz konulmuş olup olmadığı, hususu da antrepo makbuzunda belirtilir.

Arbitraj :

(*Arbitrage*)

Muhelif memleketlerin borsalarında kote edilen bir paranın kıymeti muhtelif sebeplerle bir piyasada daha yüksek, di-

ğerinde daha düşük olabilir. Kambiyo tahdidatı bulunmayan muhtelif piyasalarda aynı zamanda kote edilen döviz kurları arasındaki farklardan kazanç temin etmek maksadiyle yapılan kambiyo muamelelerine «arbitraj» denir. Arbitraj muamelesi döviz borçlarının en az miktarda para ile tediyesi, alacaklarının ise en çok miktarda para ile tahsili imkânlarını temin eder.

Arbitraj, aynı zamanda bir dövizin muhtelif memleketlerde cari fiatları arasındaki farkların nakliye masraflarına inhisar edecek dereceye düşmesine de yardım eden bir muameledir.

1 — Vasıtasız arbitraj :

Sadece iki piyasa arasında ve iki memleket parası üzerinde doğrudan doğruya yapılan arbitraj muamelelerine «vasıtasız arbitraj» adı verilmektedir. Borsa kotlarında iki memlekettten biri serten, diğeri enserten verdiği takdirde dövizin hangi piyasadan mubayaasının daha kârlı olacağı ilk bakışta anlaşılır.

Meselâ serten veren Londra borsasında

1 £ = 1000 FFr.

enserten veren Paris borsasında ise :

1 £ = 976 FFr.

olarak kote edilmiş bulunuyorsa sterlin fiatının Londra'da Paris'e nazaran, Fransız frangının ise Paris'te Londra'ya nazaran daha yüksek olduğunu anlamakta güçlük çekilmez.

Fakat her iki memleket borsası da enserten veya serten verdiği takdirde ufak bir parite hesabı yapılması gerekecektir. (Parite; iki memleketin para üniteleri arasındaki mübadele nisbetidir).

Her ikisi de enserten veren Paris ve Brüksel borsalarında bu iki memleket parasının kote edilen kurlarını misal olarak alalım :

Farzedelim ki Brüksel'de

100 FFr. = 14.28 BFr.

Paris'te ise :

100 BFr. = 715 FFr. dir.

Bir orantı ameliyesiyle Paris'te :

$$100 \text{ FFr.} = \frac{100 \times 100}{715} = 14 \text{ BFr.}$$

olduğu, Fransız frangının Paris'te daha az Belçika frangiyle ve Belçika frangının da Brüksel'de daha az Fransız frangiyle alınabileceği tezahür eder.

2 — Vasıtalı arbitraj :

Aynı paranın muhtelif yabancı piyasalardaki rayiçleri birbirinden farklı olabilir. Mutavassıt bir piyasanın aracılığı ile bundan faydalanılmak üzere yapılan arbitraj muameleleri de «vasıtalı arbitraj» dir.

Pariste :

$$\begin{aligned} 100 \text{ SFr.} &= 7500 \text{ FFr.} \\ 100 \text{ BFr.} &= 715 \text{ FFr.} \end{aligned}$$

Cenevre'de :

$$\begin{aligned} 100 \text{ FFr.} &= 1.25 \text{ SFr.} \\ 100 \text{ BFr.} &= 8.77 \text{ SFr.} \end{aligned}$$

Brüksel'de :

$$\begin{aligned} 100 \text{ FFr.} &= 14.28 \text{ BFr.} \\ 100 \text{ SFr.} &= 1050 \text{ BFr. olmak} \end{aligned}$$

üzere kote edildiğini farzedelim.

3000 Fransız frangı almak isteyen bir belçikalı için Paris, Brüksel veya Cenevre piyasalarından hangisi en müsaittir?

3000 Fransız frangı için ödenecek Belçika frangı :

a) Brüksel'de :

$$100 = 14.28 \text{ BFr. olduğuna göre}$$

$$3000 \text{ FFr.} = \frac{14.28 \times 3000}{100} = 428.40 \text{ BFr.}$$

b) Paris'te :

$$715 \text{ FFr.} = 100 \text{ BFr. olduğuna göre}$$

$$3000 \text{ FFr.} = \frac{100 \times 3000}{715} = 419.58 \text{ BFr.}$$

c) Cenevre'de ise :

I) İsviçre frangı da Cenevre'de satın alındığı takdirde :

$$\begin{aligned} 100 \text{ FFr.} &= 1.25 \text{ SFr.} \\ 8.77 \text{ SFr.} &= 100 \text{ BFr. olduğuna göre} \\ 3000 \times 1.25 \times 100 \\ 3000 \text{ FFr.} &= \frac{3000 \times 1.25 \times 100}{100 \times 8.77} = 427.60 \text{ BFr.} \end{aligned}$$

II) İsviçre frangı Brüksel'de alınmak suretiyle sadece Fransız frangı Cenevre'de alındığı takdirde :

$$\begin{aligned} 100 \text{ FFr.} &= 1.25 \text{ SFr.} \\ 100 \text{ SFr.} &= 1050 \text{ BFr. olduğuna göre} \\ 300 \times 1.25 \times 1050 \\ 3000 \text{ FFr.} &= \frac{300 \times 1.25 \times 1050}{100 \times 100} = 393.75 \text{ BFr. dir.} \end{aligned}$$

Netice itibariyle Belçika'nının Brüksel'de 393.75 BFr. ile İsviçre frangı almak ve bu İsviçre frangını Cenevre'de Fransız frangına tebdil etmek suretiyle 3000 Fransız frangının Belçika parasıyla en kârlı şekilde elde edebileceği anlaşılmaktadır.

İLLER BANKASI

Sermayesi : 300.000.000 TL.

Vilâyet Hususî İdareleri, Belediyeler ve Köylerin
Harita, İmar Plânlarıyla, Su, Elektrik,
Yapı, Proje, İnşa ve Tesisleri,

Banka ve Kredi
Muamele ve Hizmetlileri
En Müsait Şartlarla yapılır

ve

Yangın, Kaza, Trafik, Nakliyat ve her türlü
Sigorta Muameleleri ifa edilir,

Emniyet, Sür'at ve Kolaylık Sağlanır.

DENİZCİLİK BANKASI

1958 Yılında

SUADİYE'DE APARTMAN KATLARI

VE

1160 KİŞİYE PARA İKRAMİYELERİ

A Y R I C A

BEDAVA OLARAK

İÇ VE DIŞ SEYAHATLER

YALOVA'DA

BİR HAFTA İSTİRAHAT

ANKARA SİGORTA ŞİRKETİ

Emniyet, Sür'at ve Kolaylığın Sembolüdür

Sermaye ve İhtiyatları : 10.000.000 T.L.

Merkezi : GALATA - Bankalar Cad. No. 80

ANKARA SİGORTA HANI

Telefon : Müdür : 44 26 64

Santral : 44 75 80 (iki hat)

Telgr. ANTAS

İSTANBUL

TÜRK EKSPRES BANK A. Ş.

Sermayesi 10.000.000 TL.

UMUM MÜDÜRLÜK ::

Galata, Necatibey Cad., Sesli Han

Telgraf : TEKBANKUM

Telefon : 49 22 33

P. K. : 918 GALATA

Şube ve Ajansları :

İSTANBUL'DA :

Galata Şubesi

İstanbul Şubesi

Arnavutköy Ajansı

Galatasaray Ajansı

Kadıköy Ajansı

Karagümrük Ajansı

Osmanbey Ajansı

Silivri Ajansı

Üsküdar Ajansı

ANADOLUDA :

Adana Şubesi

Bartın Şubesi

İzmir Şubesi

Alsancak Ajansı (İzmir)

Çarşı Ajansı (İzmir)

TÜRK EKSPRES BANK : İŞDE EMNİYET VE SÜRAT

G Ü V E N SİGORTA ŞİRKETİ

SÜMERBANK TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI

K U R U M U

SERMAYE VE İHTİYATLARI : 20462.116.—

YANGIN, NAKLİYAT, HAYAT, KAZA, VE

TARFİK SİGORTALARI

Memleketin her tarafında Acenta ve Mümessillikleri mevcuttur.

A D R E S : SÜMERBANK BİNASI

GALATA - İSTANBUL

TELEFON :

MÜDÜR

SANTRAL

TELGRAF

440630

444610

TÜRK GÜVEN

- **TÜRKİYE KREDİ BANKASI** her türlü banka muameleleriniz için emniyet, sür'at, bilgi ve titizlikle daima hizmetinize hazırdır.
- **TÜRKİYE KREDİ BANKASI**'nda açtıracığınız İkramiyeli - Sigortalı - İrathlı bir hesapla sigorta ücreti ödemeksizin hem T. Lirası 6.000.— lık hayat ve kaza sigortası temin etmiş olur, hem de 50.000.— lira para ikramiyesi kazanmaya ve ayda 1.000.— lira gelir sağlamaya namzet olabilirsiniz. İzahat vermek için gişelerimiz emrinize âmadedir.
- **TÜRKİYE KREDİ BANKASI** tasarruf hesapları sahiplerine her çekilişte ev, apartman dairesi ve zengin para ikramiyeleri dağıtmaktadır. Hesabınız yoksa, siz de bir hesap açtırarak şansınızı deneyiniz. Her 100.— liraya bir kur'a numarası.

TÜRKİYE KREDİ **BANKASI' A.O.Ş.**

Sızın malınız olduğu kadar aynı zamanda millî bir servet olan emtianızın, emniyetle muhafazasını, bakılmasını istiyorsanız

UMUMÎ MAĞAZALAR T. A. Ş.

Sermayesi : 10.000.000

TEMİZ VE MUNTAZAM DEPOLAR... İYİ BAKIM NORMAL TARİFE...

Emtia karşılığında Umumi Mağazalar'ca verilecek Resepise - Varant senediyle malınızın yer değiştirilmeden, el değiştirmesini ve Bankalardan kredi teminini sağlayabilirsiniz.

Umumi Mağazalar ithalât ve ihracatta ödenmesi icabeden lıman, gümrük resimleriyle nakliye vesair hizmetlerin masraflarını finanse eder.

Umumi Mağazalar'a Resepise - Varant senediyle tevdi olunan emtia, Ticaret Kanununun 809 uncu maddesindeki kayıtlar dahilinde olmak üzere, haciz muamelesine karşı mezkûr kanunun emniyeti altındadır.

Umumi Mağazalar'ın muhafazasına bırakılan emtianın bozulmaması ve çürümemesi için gereken bütün tedbirler alınır... Bu mallar işlenir... paketlenir... ambalajlanır... nümune alınır... karşılığında musaddak nümune şahadetnamesi verilir... ekspertizi yapılır... gümrüklenir... sevkedilir... satışına tavassut olunur... emtia makbuzu ile depolanan emtia karşılığında Bankalarca rehin muamelesi yapılabilmektedir.

Müracaat Yerleri :

Ankara'da Koçak Han
İstanbul'da 4 Üncü Vakıf Han
İzmir'de Konak Mevkinde
Mersin'de Tarsus Yolu üzerinde
Samsun'da Necipbey Caddesi
İskenderun'da 5 Temmuz Cad.

Telefon :

13217 - 14969 - 12735 - 11129 - 12379
274029 - 272827
24142
1200 - 1081
1077
1425 - 1349

AMERİKAN MENŞELİ **OLIVER**

Fabrikasının En Son Yeniliklere Göre
İmâl Ettiği
SUPER TAM EKONOMİK TRAKTÖRLERİ

ÇİFTÇİLERİMİZİN EMİRLERİNE AMADEDİR

KOÇ TİCARET T. A. Ş.
ANKARA

Çukurova Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri Birliği A D A N A Tesis Tarihi : 1940

Kapitali	: 4.000.000	Sicilli Ticaret	: 1073
Yedek akçe	: 1.500.000	İhracat Ruh. No.	: 1885
Ortak adedi	: 5.783	İştigal mevzuu	
Telgraf adresi	: Çukobirlik-Adana	Pamuk, Susam, Yerfıstığı, Çeltik (Pirinç)	
Telefon		Birliğe bağlı kooperatifler :	
Umum Müd.	: 2740	Adana, Ceyhan, Tarsus, Yenice	
Muhasebe Müd.	: 2881	Osmaniye, Maraş	
Santral	: 2837	Tesisler :	
Posta Kutusu	: 3	(Yenice Sawgin Çırçır ve Prese Fab.)	
		Ceyhan » » » » »	
		Adana pamuk müessesesi	
		Mersin Nebatî Yağ ve Sabun Fab.	

H A L K İ N
ESNAFIN, SANATKÂRLARIN VE KOOPERATİFLERİN BANKASI

ANKARA HALK SANDIĞI T. A. Ş.

HALKIN SERMAYESİLE, HALKIN HİZMETİNDE

İkramiyelerinde isabet nisbeti en yüksek Banka

HER 50 LİRAYA BİR KUR'A NUMARASI

Az Şube ve Bol şans

Ankara - Beypazarı - Kırıkkale

Kıymetli eşyalarınızın muhafazası için

UCUZ VE MODERN KİRALIK KASALAR

ANKARA HALK SANDIĞI T. A. Ş.

Paranızın ve Kıymetli Eşyanızın bekçisidir.

ANADOLU
ANONİM TÜRK SİGORTA ŞİRKETİ
SERMAYESİ 1.500.000 T. L.

Türkiye'nin en eski ve en büyük sigorta şirketidir
(Tamamen ödenmiş)

Muamelât Merkezi : Galata, Karamustafapaşa Cad.

Anadolu Sigorta Han

Telg. adresi : İmtiyaz - İstanbul

Telefon : 444659 - 444653/2/1

447550/8/9

P. K. : 845 - Galata

HAYAT YANGIN NAKLİYAT KAZA

Sigortalarınız için en müsait şartları

« ANADOLU » da
bulabilirsiniz.

İNAN
SİGORTA ŞİRKETİ
YANGIN HAYAT KAZA NAKLİYAT

Sigortaları için en yeni teknik imkânları
sağlar

Merkezi : İSTANBUL

Galata, Bankalar Cad. Güven h. No. 130

Tel : 449357 - 440711

SALİM OSMAN TATARI

General Dikiş - Nakış ve her nevi Sanayi Makinaları
İmalâtı Fabrikası

Fabrika : Maltepe Cad. 29 Topkapı

Büro : Aşir Efendi Caddesi No. 29 İstanbul

S. Ticaret : 50104

P. Kutusu : 580

Telgraf : Tatari

Telefonlar :

Yazıhane : 220577

226596

Fabrika : 214619

Memleketimizin en büyük sanayi teşekkülü

S Ü M E R B A N K

Bankacılık hizmetleriyle de emrinizdedir.

S Ü M E R B A N K

Mevduat sahiplerine en fazla menfaat temin eden Bankadır.

İkramiye çekilişlerinde :

Apartman daireleri, zengin para ikramiyeleri

Bunlara ilâveten : Mevduat sahiplerine en geniş imkânlar dahilinde
yünlü ve pamuklu satışlarında % 10 tenzilat.

S Ü M E R B A N K

Sermayesi : 500.000.000 Türk Lirası
Umum Müdürlük : ANKARA
Şubeleri : ANKARA, ADANA, BAĞÇEKAPI, BALIKESİR,
BURSA, ESKİŞEHİR, İSTANBUL, İZMİR, KA-
RABÜK, KAYSERİ
Ajansları : BEYOĞLU, (İst.), EŞREFPAŞA (İzmir)

Sümerbank'ın Müesseseleri

- Sümerbank Alım ve Satım Müessesesi - İstanbul
 - Sümerbank Ateş Tuğlası Sanayii Müessesesi - Filyos
 - Sümerbank Bakırköy Pamuklu Sanayii Müessesesi - İstanbul
 - Sümerbank Basma Sanayii Müessesesi - İzmir - Halkapınar
 - Sümerbank Çimento Sanayii Müessesesi - Sivas
 - Sümerbank Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi - Beykoz - İstanbul
 - Sümerbank Ereğli Pamuklu Sanayii Müessesesi - Ereğli - Konya
 - Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayi Müessesesi - Kayseri
 - Sümerbank Kendir Sanayii Müessesesi - Taşköprü
 - Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi - Malatya
 - Sümerbank Merinos Yünlü Sanayii Müessesesi - Bursa
 - Sümerbank Sungipek ve Viskoz Mamulleri Sanayii Müessesesi - Gemlik
 - Sümerbank Yünlü Sanayii Müessesesi - İstanbul
- Sümerbank'ın teşebbüsü :**
- Kütahya Keramik Fabrikası

T A T T A T

Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi

Sermayesi T. L. : 2.000.000

**İTHALÂT - İHRACAT - DAHİLİ TİCARET - KOMİSYON
MÜMESSİLLİK**

BİLÜMUM SANAYİ TESİS VE İŞLETMELERİ

Adres : Aşirefendi Caddesi No. 24 Hobyar Han Kat 5

DOKUMA FABRİKASI

Adres : Topkapı Maltepe Caddesi No. 35 - 37

İ s t a n b u l

Sicil No. : 59771

P. Kutusu : 1271 İstanbul

Telefon : 226596 - 220577

Fabrika : 211928

Telgraf :

Tattat - İstanbul

Code : Bentleys

Banka hizmetlerinden faydalanmayı ödemelerinizde çek kullanmayı adet ediniz.

TÜRKİYE
**VAKIFLAR
BANKASI**

1958
YILINDA

ÖMÜR BOYUNCA AYLIK GELİR
MESKEN KREDİLERİ
PARA
İKRAMİYELERİ

İNAP
MULUSİ
İSANKUL

4 MİLYON
405.000
LİRA

Banka hizmetlerinden faydalanmayı ödemelerinizde çek kullanmayı adet ediniz.

İTİP
MÜHÜRÜ
İSTANBUL

TÜRKİYE

EMLAR KREDİ BANKASI

Bu hem sizin hem memleketin menfaatidir.

T. C. ZİRAAT BANKASI

Kuruluş : 1863 Sermayesi : 750.000.000 TL.
YURT İÇİNDE 558 ŞUBE VE AJANSI, DÜNYANIN
HER TARAFINDAKİ MUHABİRLERİLE SAYIN
MÜŞTERİLERİNİN EMRİNDEDİR.

1958 İKRAMİYE PLANINDA
VADELİ, VADESİZ TASARRUF HESAPLARI

3.000.000 Lira

P A R A ,

3.000.000 Lira

UZUN VADELİ KREDİ
V A R D İ R .